

CULTURA CREȘTINĂ

REVISTĂ LUNARĂ

MENIREA STATULUI

„Un om este o creatură care umblă delicat pe o sfoară întinsă — susține unul din eroii «Contrapunctelor» lui Huxley — cu inteligența, conștiința și tot ce e spiritual la un capet al balanței sale; cu corpul, instinctele și tot ce e inconștient, pământesc și misterios, la celalalt capet. În echilibru; — și asta-l afurisit de greu».

Da. Dualismul acesta e însăși marea dramă a omului. Sunt multe în el două lumi, cu două legi, cu gravitațiunile contrare. Sortite să trăiască împreună fără putință de despărțire, ele se dușmănesc, se luptă, căutând fiecare să ajungă singură stăpână, și în astfel în continuă tensiune, creatoare ori distrugătoare, blata noastră filință. Și încordarea lor se prelungește dincolo de sbuciumul enului nostru, în toate planurile și sectoarele în care ni se desfășoară viața. Aceeași dușmănoasă cumpănire de forțe între om și societate, între diferitele societăți minore și cea mai perfectă dintre ele: Statul, și mai departe între Stat și Biserică. Pe toată linia aceeași unică, simplă și totuși crucială problemă a echilibrului, a armoniei liniștitoare și constructive.

Să ne oprim astăzi dată la cea mai arzătoare și mai hotărâtoare dintre aceste probleme de echilibru: raportul omului cu Statul. Pornim dela concluziile la care am ajuns într'un articol precedent: „Omul și Societatea”. Statul fiind suprema formă a organizației sociale, ele i se potrivesc în locul întâi. — Societatea, deci și Statul, fără om e nimic. Ci în și prin el, omul își caută desăvârșirea proprie. Nu atât satisfacerea pornirilor individuale, cât desfășurarea cât mai liberă a avânturilor sale personale, transcendente. Statul care ar fi de să crească el în putere și mărire prin distrugerea acestor drepturi imprescriptibile ale persoanei ar fi, într'adevăr, „cel mai rece dintre toți monștrii reci”, cum l-a caracterizat Nietzsche.

Totuși de mil de ani „monstrul” există. S'ar putea spune chiar, că el a dominat istoria. Sunt relativ puține veacurile care l-au putut scutura teroarea. Generații fără număr a înghițit nemăsurata lui foame de stăpânire, hecatombe uriașe de vieți a costat setea lui de mărire.

Ar trebui să reproducem aci întreg cap. XVIII cartea III din „La cité antique” a lui Fustel de Coulanges, intitulat sugestiv: „Despre omnipotența Statului: cel vechi n'au cunoscut libertatea individuală”. În democrațiile grecești și sub variatele regnuri ale minunatului stat roman, omul nu a existat. Statul dispune în oricare moment de persoana și bunurile lui, de viața lui particulară și publică; îi impune zeli, cultul și morala sa; îi reglementează mâncarea, halna, portul părului, căsătoriile și numărul copiilor, educația cărora este îndeaproape dirijată dacă nu monopolizată.

Creștinismul a ridicat în fața acestei tiranii o forță nouă: pe omul cu suflet nemuritor, cu destin suprafiresc, cu drepturi și libertăți superioare. Din acest element, evul mediu a și reușit să înjghebeze, în măsura îngăduită de bejenia vremilor și de primitivismul lor, o nouă ordine politică, din care ideea absolutismului a fost eliminată. Peste samavolnicia autorității publice a pus măsura nediscutată a autorității divine. Statul nu mai e scop, ci mijloc. Spiritul stă pe planul întâi, și alături de Stat merge în frunte Biserica. — S'a amestecat însă și aci eternul blestem: echilibrul de care vorbiam mai sus. Odată pornită înclinarea balanței dela Stat spre om, nu s'a oprit la limita justă, ci a coborât în jos până la răsturnarea Statului. Micii și marii domni feudali se socot adevărați regi; ei împart dreptatea, decid asupra războiului și păcii, bat monede, string impozite etc. Teoretic există încă un guvern, dar noțiunea Statului a dispărut; există organe, dar organismul nu mai este.

O revenire era necesară. Procesul de disoluție trebuia oprit. Resurecția corpului politic se și produce. Dar vai, el crește iarăși peste măsura normală, luând tot mai mult înfățișarea „monstrului” detestat. — Umaniștii Renașterii au desgropat doctrina statală a vechel Rome. Principalele lui Machiavelli este tipul desăvârșit al domnului absolutist. — Reformațiunea religioasă face pe principe domn și peste conștiințe și credință: cuius regio eius religio! — Marii juriști ai veacului XVII caută justificări doctrinare pentru acest absolutism. Hobbes afirmă că puterea de stat este peste legi. Așa s'a ajuns la aceea culminație a atotputerniciei monarhului, care s'a cristallizat în celebra formulă a lui Ludovic XVI: „L'état c'est moi”.

Teoria contractuală a lui Rousseau nu scade cu nimic pute-

rea Statului. Atât doar că de acum nu Principala e suveran absolut, ci voința majorității poporului. În fața ei însă singuraticul este tot așa de nul și inexistent ca în fața Cezarilor de pe vremuri. — Statul liberal-democratic realizat prin trei mari revoluții categoric individualiste (cea engleză 1649, americană 1776 și franceză 1789) a rodit două rezultate aparent contradictorii: anarhia și dictatura. Cum? — În numele libertății s'a produs întâi o fatală acțiune de disociere. Cele trei sectoare în care se desfășoară viața omenească: politică, economică și spirituală, sau autonomizată: „Individ liber în fața statului” (Spencer) și „Biserica liberă în Stat liber” (Cavour). Rezultatul: deoparte tragedia anarhică în care ne-am înfundat, de altă parte dictatura ascunsă a capitalului, pe care o denunță cu atâta vigoare enciclica „Quadragesimo Anno”. Formele democratice au rămas; dar ca simple umbre fără vlagă.

Paralel cu acest proces, în sânul ordinii sociale individualiste se naște și crește amenințătoare și tendința contrară. Hegel proclamă pur și simplu divinitatea Statului, izvor al oricărui drept și intrupare a ideii morale. Socialismul lui Marx și Engels preconizează dictatura proletariatului într-o lume clădită pe primatul economicului. Rătăcirii la aparență contradictorii, pe care le prefac în realități revoluționare secolului XX, comunistă, fascistă și național-socialistă. Sub altă firmă și pe alte căi, toate ajung la același rezultat: dictatura.

La acest punct ne găsim astăzi și de aci trebuie să ne deschidem perspectivele de viitor. Ele nu sunt trandafirii. — Vedem în jur regimuri variate, dar nici un stat cu adevărat uman. Ci, împinse de o necesitate launtrică neiertătoare, merg toate vertiginos în aceeași direcție: spre o teribilă hipertrofie a Statului care a ajuns, din simplu „paznic de noapte”, adevărată Providență generală, idol care cere nu numai ascultare totală și necondiționată, ci închinare și adorare religioasă. Și, din nenorocire, omul modern e slab — abdică. Se abandonează voluntar în mâna ocrotitoare a urlașului polip care este Statul. „Necunoscând adevărata sa grandoare — rezumă această stare de spirit Daniel Rops (în „Éléments de notre destin” pg. 83) — abrutizată de altfel în plinul înțeles al cuvântului prin ritmul unei vieți închinată singurului cult al producției, aservit iubirii de arginți și confort, iar pentru rest încunjurat de un vlad imens, omul nu mai vrea nici un risc, demisionează”. Bolnav care nu vrea să se vindece, ori, și mai rău, nici nu-și mai dă seama de mizeria în care înnoată.

Totuși, nu pierdem nădejdea. Trecutul, peste care am aruncat aci o reprivire sumară, arată că balansarea cumpenei între Stat și

om nu cunoaște odihnă și că extremele se alternează: individualismul exagerat naște absolutism de Stat și invers. Este sigur, prin urmare, că precum liberalismul a rodit dictatura, tot așa totalitarismele de azi, — reacțiune împotriva anarhiei individualiste — produc la rândul lor reacțiunea necesară. „In vâltoarele mizeriei în care răsturnarea materialistă ori idealistă a aruncat sufletele despotate de ele înseși, revolta inteligenței împotriva unei aserviri nedemne și devine insuportabilă restituie sensul unei ierarhii pierdute. Regăsim demnitatea persoanei umane” *). Omul se trezește.

Primejdia este însă să nu sărim iarăși dintr'un extrem în altul și să fie boala cea de apoi mai rea decât cea dintâi. Trebuie deci neapărat să știm de pe acum ce vom, unde mergem, unde trebuie să ne oprim. Trebuie să aflăm cheia și măsura echilibrului firesc și necesar, ce trebuie să țină în cumpănă dreaptă pornirile anarhice ale individualismului și lăcomia despotică a Statului.

Trecutul, precum am văzut, n'a reușit să rezolve multumitor problema. Viața colectivităților a oscilat mereu între extreme deopotrivă de nefaste. Explicația nu-i greu de găsit: s'a căutat deslegarea pe plan pur uman, pornind dela concepții de viață naturaliste. Dar în statul naturii căzute, antinomile din om nu se pot împăca decât prin harul de sus. Tot așa contradicțiile vieții sociale nu se pot armoniza decât prin puterea principiilor și normelor superioare, transcendente, pe care le îmblă lumea credinței, concepția de viață creștină. — Dacă a început trezirea conștiințelor, este interes de viață și de moarte ca ele să fie îndreptate spre idealul autentic al personalismului creștin, ca să poată crea o lume cu adevărat umană.

A răspândi această concepție în sensul ei genuin, a dinamiza prin ea societatea, este datorie ardentă și urgentă. Și, poate nici nu atât de grea cum s'ar părea la prima privire. Fiindcă doctrinele extremiste, impuse astăzi cu formidabilul aparat al propagandei oficiale în spatele căreia stă, ca suprem argument de convingere, forța statului, au trecut de mult culmea puterii de fascinație. Stăpână pe suflete este desorientarea, din care crește invizibil dorul de mai bine, nădejdea unei lumi a bunătații și a păcii, a muncii creatoare și a blândeții înțeleghătoare. Peste vuetul infernului în care ne sbatem, figura Mântuitorului se ridică luminoasă ca suprema și ultima speranță.

Apoi, evanghelia noastră socială nu-i un sistem de teorii in-tortochiate, artificiale. Ci cuvântul limpede și firesc al bunului simț,

*) G. Viance: Préface a une réforme de l'Etat. Pg. 24.

al minții sănătoase. Fiindcă nu pleacă din iluzii ca să realizeze chimere. Ci acceptă realitatea integral, așa cum a făcut-o Dumnezeu, firm hotărîtă să meargă pe drumul drept al legilor și puterilor pe care este clădită întreaga creațiune.

Aceasta e piatra de temelie a doctrinei noastre sociale: ea este teocentrică. Liberalismul este o aberație. Toți și toate trebuie să tindă spre centrul întregii existențe: Dumnezeu. Cel ce urmărește altă țintă lasă din rânduiala firii, spre propria pierzare. — Societatea, Statul, nu face excepție. Trebuie organizat așa fel, ca să înlesnească cetățenilor săi urcușul spre această culme a supremei lor desăvârșiri.

Calea spre Dumnezeu e făcută din vece și pentru totdeauna: legile eterne, comandamentele morale, dreptul firii. Pe ele trebuie clădită întreaga ordine socială, ca și viața singuraticului. Valabilitatea lor e universală. Nici un sector de viață nu li-se poate subtrage, ci trebuiesc aplicate pe toată linia: în faptele individuale ca și în raporturile dintre oameni și dintre țări. De această încadrare a lor în ordinea suprafirească depinde toată tăria și eficiența rânduilor vremelnice. Numai așa autoritatea publică va fi reflexul divinității, și nu o tiranie răzbită pe balonete și corupte. „Pateră legilor omenești — zice nimerit Leo XIII — nu se poate răzima decât pe convingerea clară că ele își au originea în legea eternă și că, în consecință, ele nu pot dispune nimic ce să nu fie cuprins în această lege care este isvorul ultim al oricărui drept”.

Prin puterea acestor legi eterne tau ființă și societățile, prin ele trăiesc. Căci Dumnezeu a pus în firea omului necesitatea de neînălțurat de a viețui împreună cu alții pentru a-și putea realiza destinul. Dar Dumnezeu a făcut om, nu asociații și State; pe acestea le-a făcut — după voia Ziditorului, ce-i drept, dar le-a făcut — omul. Pentru sine. Nu spre a fi strivit de ele, ci spre a se înălța cu ajutorul lor la deplinătatea personalității sale chemată spre rosturile veșniciei. — Evident, are nevoie în acest scop de un Stat sănătos, viu, care să-i asigure pacea, să-i ocrotească libertatea și să-i fie razim în lupta pentru existență. Un stat slăbănog, incapabil să țină buna rânduială, să facă dreptate și să coordoneze străduințele tuturor într-o unitate dinamică, îndreptată spre țelul comun, nu-i de nici un folos. Autoritatea reală și efectivă a Statului este garanția indispensabilă pentru fericirea singuraticului, care trebuie să fie gata a apăra și cu sacrificiul propriei vieți prosperarea întregului din care face parte. — Aceasta însă nu înseamnă cătuși de puțin că se poate inversa nepedepsit ordinea firească, desfășurându-se omul pentru a crește în chip anormal puterea Statului. Ci măsura dreaptă între autoritatea publică și liber-

tatea individuală trebuie să fie aceasta: libertatea maximă îngăduită de bunul mers al întregului! Numai atâta să se restrângă din libera desfășurare a voinței cetățenilor cât e necesar pentru asigurarea unității și bune funcționări a organismului public.

Linia aceasta de demarcație este elastică. După vremuri și împrejurări, ea va suferi deplasări într-o parte ori într-alta. Există însă un minim de drepturi și libertăți individuale, care trebuie respectate între toate împrejurările, ele constituind zestrea inalienabilă a persoanei umane. Pe cele esențiale le rezumă enciclica „Divini Redemptoris”, în următoarele: „dreptul la viață, la integritatea corporală, la mijloacele necesare existenței, dreptul de a tinde spre scopul său ultim pe calea arătată de Dumnezeu, dreptul de a se asocia, dreptul la proprietate și la folosința proprietății”.

Să subliniem din ele, în chip deosebit, pe lângă drepturile conștiinței, pe acela de a se asocia. El este temelul structurii organice a societății. În concepția creștină, Statul e suprema dar nu unca societate în care trăiește omul. Ci mai sunt altele, intermediare între individ și Stat, dar cu drepturi anterioare Statului și imprescriptibile. Întâia este, firește, familia. Ea e leagănul vieții, deci și a societății. Între drepturile esențiale ale familiei, apoi, trebuie să accentuăm pe cel al educației copiilor. El aparține în chip primar părinților, fiind o continuare și completare a nașterii. Părinții nu pot fi înlocuiți prin nici o altă putere pământească.

Sunt apoi diferitele asociații profesionale. Ele sunt tot atâtea organe ale corpului social. Autonomia lor este un postulat esențial al ordinii sociale creștine, care le vrea investite nu numai cu funcții particulare ci și cu puteri de caracter public. — În și prin ele se desfășoară în mare măsură munca omului producătoare de bunuri, care apoi trebuie să-i aparțină, munca fiind o prelungire a personalității și o înstăpânire creatoare a ei în lumea încunșorătoare.

Omul cu drepturile personalității sale, apoi grupurile biologice, economice și morale sunt componente esențiale ale întregului colectiv, ramuri ale arborelui social. Varietatea lor armonizată și unită în Stat constituie puternicia Statului, dar apără în același timp de atotputernicia lui. Dacă li se recunosc drepturile și atribuțiunile firești, dacă li se dau și funcțiuni publice și chiar politice corespunzătoare, ele sunt un excelent factor al echilibrului ce trebuie realizat între Stat și individ. Omul nu se mai vede izolat, singur, slab în fața „monstrului”, care la rândul său nu mai este o simplă aglomerare mecanică de unități identice, ci o armonie de organe și funcțiuni care colaborează în ordine conștientă la progresul întregului.

Realizarea acestei armonii sociale, directivarea tuturor valurilor de energii creatoare spre țința comună, este marea și nobila mistună a Statului. Rolul lui, în sociologia integralistă, este de mult mai mare decât al „jandarmului” liberal, care privește nepăsător învâlmășala tendințelor egoist-individualiste. Evident, este și aceasta o datorie a autorităților: de a asigura pacea, în afară și înlăuntru, prin aparatul său de legi și de forță pretutindeni prezent și mereu vigilent. Are însă Statul, peste aceasta, o funcțiune pozitivă, datorită de a interveni activ în desfășurarea vieții colective. Dar nu spre a distruge realitățile, energiile, libertățile și puterile creatoare ale elementelor sale componente, care sunt propriile lui organe, ci spre a le armoniza și dirija la colaborare rodnică.

În felul acesta, Statul cuprinde întregă viața socială. Nu există acțiune creatoare a omului care să nu intereseze binele comun.

Toate, prin urmare trebuie orânduite, reglementate de către Stat. Dar fiecare potrivit rostului și drepturilor sale. Lăsată fiecare să-și îndeplinească rolul firesc în cea mai mare libertate compatibilă cu unitatea întregului. Să nu caute Statul a le înlocui, a se substitui acolo unde nu este nevoie. Toate activitățile propriu zis creatoare: arta și știința, tehnica și religia pornesc dela persoana liberă. Funcțiunile Statului nu sunt creatoare, ci de guvernare, de administrare, de orânduire. De Stat ține direct viața politică, numai indirect cea socială propriu zisă. Aceasta nu îi este indiferentă, cum susține eronat liberalismul; dar nici nu este o activitate directă a Statului, cum vrea totalitarismul. Astfel, concepția creștină dualistă realizează echilibrul just și cuprinde nu numai într-o ordine externă politică, ci într-o unitate dinamică activă Statul cu societate, împletind în armonie constructivă, activitatea socială care pornește dela individ și dela diferitele asociații libere spre Stat și pe cea politică, îndreptată dela Stat spre individ și asociațiile libere.

Nimeni n'a avut despre Stat o concepție mai nobilă, mai înaltă decât Sf. Toma. El l-a definit simplu: minister Dei in bonum. Nimic mai sublim. Dar la rândul său, Statul să nu uite că este un simplu slujitor al lui Dumnezeu, nu Dumnezeu însuși. Compătimim Statul-politai, dar avem oroare de Statul-provedință. Acela se usucă pe picioare și moare de inaniție. Acesta se prăbușește sub imensitatea poverilor cu care se încarcă și se sufocă în masa de grăsime ce acumulează. *) Sfârșitul lor este la fel de tragic.

De încheiere și pentru a rezuma, o pagină luminoasă din „Quadragesimo Anno”, care precizează problema noastră:

„Când vorbim de reforma instituțiilor, Ne gândim în locul întîiu la Stat. Nu ea și cum întreaga mîntuire ar trebui așteptată dela Stat; pricina

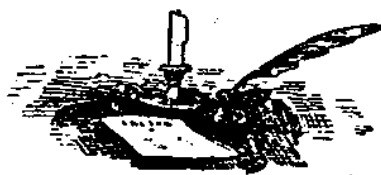
este alta. Căutând numai folosul așa numitul „individualism“, lucrurile au ajuns așa de departe, încât a dispărut aproape cu totul acea viață socială bogată în tot felul de asociațiuni bine rânduite, așa că au rămas numai indivizii și Statul, în marea pagubă a acestuia din urmă, care prezintă forma organizațiilor sociale de mai înainte și deci căzând asupra lui toate greutățile, pe care le purtau el, s'a trezit zădărit sub nenumăratele sarcini, afaceri și încercături.

E nelindolos de sigur, și istoria o dovedește, că din cauza împrejurărilor schimbate, multe lucruri nu se mai pot îndeplini decât prin organizațiuni mari, lucruri pe care mai înainte puteau să le îndeplinească asociațiuni mai mici. Totuș trebuie să rămână neatins principiul foarte însemnat în filozofia socială: că precum nu e învoit a lua dela un individ ceea ce el poate îndeplini cu forța și industria proprie, și a-i încredința unei comunități, tot așa e nedrept a pune în mâinile unei societăți mai mari sau mai înalte, ceea ce poate face o comunitate mai mică și mai inferioară. Acest lucru este în acelaș timp o pagubă mare și o răsturnare a ordinii sociale; pentru că datorită societății este ceea ce a ajutat asociațiunile corpului social, dar nu de a le distruge și a le înghiți.

De aceea e necesar ca autoritatea supremă a Statului să încredințeze asociațiilor mai mici și inferioare grija afacerilor mai mărunte, cari ar constitui o încurcălă pentru stat; și atunci el ar putea împlini cu mai multă libertate, cu mai multă forță și mai mult efect afacerile cari îl privesc numai pe el, pentru că numai el le poate regula: adică a îndruma, a veghia, a îndemna și a constrânge, potrivit cu nevoile și împrejurările. Să se convingă deci guvernanții neamurilor că cu cât mai exact se va păstra ordinea ierarhică între diferitele asociații, respectându-se principiul de a susține activitatea socială, cu atât mai tare va fi autoritatea și puterea socială și deci cu atât mai fericită și mai înfloritoare va fi starea statului însuși*.

Intr'o formulare concisă și românească am spune, că doctrina creștină cere un Stat al omeniei, care să organizeze libertățile omenești prin dreptate, spre realizarea unei vieți virtuoaase, adică „de omenie“.

AUG. POPA

* Într'un discurs ținut la Dijon, la 1 Iunie 1930, d. A. Tardieu a subliniat cu putere „contradicția în care se găsește, pe toată linia, volumul Statului cu autoritatea sa. Cu cât crește funcțiunea lui legală, cu atât îi scade autoritatea. Se cere dela Stat tot mai mult și i-se dă ascultare tot mai puțină. Cu cât lumea se servește de el mai mult, cu atât îl servește mai puțin“.

TIMOTEIU CIPARIU

INCEPUT DE AUTOBIOGRAFIE

(Continuare și sfârșit)

„Intemeiată mi-a fost osândițiunea (osândirea) au nu, nu pot să judece deplin de cât cari au văzut „Lepturariul“, și cari văzându-l sunt în stare de a-și da opiniunea fundată despre opuri filologice românești. Inșă de asemenea oameni prea rari se află astăzi între români, după a mea părere, din cauza simplă, că prea puțini se ocupă cu studiul limbii sale cu seriozitate, și cari se ocupă, prea puțini cu cunoștința criticei filologice, precum se cade. D. Maiorescu, unul din cei mai competenți judeci (judecători) în acest respect, văzurăm cum judecă. G. Barițiu, macar că e scriitor bun de peană și elegant, nu s'a ocupat niciodată cu întrebățiunile filologice, decât prin treacăt, ba încă odată trecând prin Germania, aproape de Daormstadt, unde chiar pe atunci se ținea adunarea filologilor germani la a. 1854 — în corespondențele trimise la gazetă — și, cât din glumă cât întru adins, scria că s'a depărtat de acel loc de spaimă a filologismului preste tot. Inșă de el încă nu știu să-și fi dat părerea asupra Lepturariului. Ar mai fi încă Tr. Laurianul, ci după cât se poate culege din „Tentamen criticum“ al lui, nu e de crezut că ar aproba sistema filologică din Lepturariul Bucovinenilor; inșă nice de el nu știu datu-ș'a opiniunea au nu. Alte capete care să aibă și plecare cătră atare studiu în sine urcios, și talent filologic, între Români, nu știu să se mai afle. Moldovenii și cei din România nu au avut până acuma educațiune solidă, pentru că nu au nici școale bine organizate, nice paciența ce e de lipsă la orice studiu serios. Cei ce studiază din aceste provincii, în țara lor nu află mijloacele cerute la un studiu aprofundat, nice bărbați cu destule cunoștințe, cari să le inspire o amoare (iubire) entusiastică cătră științe, fără care nici o știință nu poate a se ridica. Ear cei ce caută educațiune mai solidă, trec în alte țări, [mai] ales în Franția la Paris, în Germania, la Viena, Berlin și Monachiu, etc. unde inșă ei toate le pot învăța, numai filologia limbii sale nu. De unde după a mea părere, în zilele noastre nu s'a sculat nici un filolog românesc în principatele ro-

mânești, de Doamne-ajută. Ei încă, ca și G. Barițiu, lipsia unei filologii, având de principiu, că limba se cade a se judeca după urechi; ear ce place urechilor judece fiecare după ale sale, și așa socotesc și scriu că tot ce nu place urechilor lor, nu e bihe românește, macar că nimica nu poate fi mai nesigur decât judecata urechilor, carele pre cum nu au toate aceiași formă, așa nice nu pot să judece într'o formă, precum Grecii de mult au observat și au exemplificat în fabula despre Marsya cu Apollo. Apoi ei, și Moldovenii și cei din Valachia, cred că vorbesc dela țâța mâne-sa așa de curat și bine românește, cât nici nu mai au lipsă de altă filologie, așa cât toți câți nu vorbesc și scriu ca ei li-se par a fi barbari. Las de cei din România, cari întru adevăr și pronunță mai curat de cât toți Românii ceiaialți până în ziua de astăzi, și încă atât în vorbă cât și în scris, au din fire un ce regulat, ritmic, elegant și de bun gust, demn de a servi de model tuturor Românilor, numai cât întru atâta puritate și regularitate, au și ei câte un vițiu și prea multe vorbe streine, de care ei nici întrun modru nu se pot desbăera, numai și numai din cauza, că nu-și studiază limba, și așa nu-și pot cunoaște smintelele; tot ce fac ei imitează acum pe francezi, acum pe italieni, precum mai înainte imitau pe greci, muscali și turci, imitare servilă fără discrețiune și fără cunoștință. Moldovenii însă, și împreună cu ei și Bucoveninii, în clasele mai înalte se nevoesc a vorbi și a scrie și ei ca cei din România, ci de tot nu se pot desbăera de idiotismii cei infami, cari și până acum se află în vorbirea și scrierile lor, cât e cu neputință a lege (ceti) fără greață. Spre exemplu poate servi: „Trei zeci de ani jucător în cărți“ tradusă de Negruți și tipărită în Iași la 1833 — înainte de a învăța românește, că de un timp încoace el a învățat atât de bine, cât scrie ca un bucureștean, mărturie să-i fie baladele lui, care le-a scris mai târziu.

În Transilvania încă se vorbește puțin curat românește, și stilul transilvănenilor încă e foarte necurat. De unde nu e mirare, că cei din România, cari cu toții, clasa înaltă și popor vorbesc bine românește, caută cu dispreț către transilvani, carii cea mai mare parte vorbesc și scriu rău românește. Ci e mirare, că și Moldovenii se îngâmfă asemenea, și văzând ștercul în ochii altora, nu-și văd bârna întru ai lor.

Mai de mult, până cătră a. 1700 și moldovenii și transilvanii scriau așa de curat ca cei din România, și e de crezut că așa și vorbeau. Asta însă zicem numai formele gramaticali, de stil sau de pronunție sau scriere, iar nu și de *cuvinte*, căci în respectul acestora, limba românească a fost și atunci, ca și acum încărcată.

cu cuvinte streine; grecești noaună, sârbești, ungurești, nemțești, turcești, nu numai întruna, ci în toate provinciile românești, fără alegere, totdeauna. Mărturie sunt cărțile tipărite și manuscrise ce ne-au rămas de pe acele timpuri.

Aceste cărți nouă Românilor, ca și oricărui alt popor ale lor, ne sunt și se cade să le socotim necesari documente antice, istorice, naționali și sacre. Căci din ele învățăm nu numai cum au vorbit părinții noștri, care se ține de istoria națiunii cum se țin faptele, porturile și datinele naționale, ci învățăm încă a cunoaște cum s'a schimbat limba pre încetul, de atunci până în zilele noastre; învățăm câte cuvinte bune și curat românești am pierdut, câte forme regulate, au s'au pierdut de tot, au s'au schimbat întru altele mai rele. Dintr'ânsele, și din alăturarea limbii românești de pre atunci cu cea de acum, graduat venim la acea convingere solidă și fundată pe istorie, cum că, dacă limba românească în decurs de două secole atâta s'a schimbat din bine în mai rău, atâtea cuvinte și forme bune a pierdut, ea a căutat să piardă înzecit și mai mult întru acele secole, cari au decurs dela întâia formare a limbii românești până la secolul XVI; ne convingem cum că limba românească, cu cât ne suim sus cătră originea poporului român din Dacia, cu atâta a căutat să fie și mai curată în forme și în stil, și mai avută în forme și cuvinte.

Asemenea rezultatul dedus din numitele monumente literare e de mai mare preț, decât cum se pare necunoscătorilor, și e mai cert decât să se poată trage la îndoială. El ne servește a [con]bate cu putere opiniunea răutăcioasă a străinilor, că limba românească e o [a]mestecătură din limbile tuturor acelor popoare barbare, cari s'au topit întruna în poporul românesc, și așa că nici limba nu ne e romană, nici noi nu suntem romani adevărați, ci numai corcitură, și limba și națiunea noastră. Pentru[că] cu ajutorul acelui rezultat, putem arăta cu documente în mână, că limba ne-a fost cu atât mai curată și mai română, cu cât ne suim mai sus în secolele trecute, fără de a se amesteca cu alte popoare, ci numai împreuna locuinții cu popoare streine, subjugarea sub domnia străină, și alte împrejurări politice și bisericești ne-au corupt limba prin secolii trecuți pre încet, așa înainte de secolul XVI, ca și după dânsul.

Pre acest temeiu proptindu-ne putem cerca fără frică toate cauzele ce au putut influința asupra națiunii și limbei românești, a alege toate cuvintele și toate formele streine, câte au intrat în limba românească din cauzele aflate, și a declara, că aceste streine sunt mai târzie decât cele latine în limba românească și prin ur-

mare nu sunt adevărat românești; și așa pe acest temei, nu numai cu numele a arăta, care cuvânt și care formă din ce limbă, cu ce ocaziune, când și din ce cauză au intrat în limba noastră, fără de a putea fi muștrați de cei ce nu voesc a recunoaște romanitatea limbei și națiunii noastre. Pe acel temei în urmă putem declara pe toate câte nu sunt de natură și origine latină, a fi streine, spurii și conforme limbii românești, și cum că în limba românească numai până atunci pot să se suferă, până când vom putea pe încetul introduce altele bune, genuine și conforme naturii limbei noastre în locul celor recunoscute de streine, și prin urmare rele*.

Cipariu a manifestat o deosebită dragoste pentru studiile filologice și istorice, încă din anii fragezi ai tinereții de pe când urma cursurile în liceul de pe vremuri al Blajului. Iată mărturisirea lui:

„Ca să nu cad și eu în asemeni vișuri, când voi avea lipsă de a scrie, sau cel puțin ca să pot cel puțin și din parte-mi a ușura calea, ce are de a percurge [e] formarea limbei românești, încă de tânăr mă apucaii, nu numai a învăța limbi mai ales înfrățite cu a noastră, ci și a cerceta cărțile bătrâne, și a lua aminte la proprietățile și diferențele ce se află în vorbă și scrisoare, pe toate locurile românești. Aplecarea spre limbi o avui din copilărie și, ca să las altele, încă când începusem a fi numai de 14 ani*), fără gramatică, fără măiestru, începui a medita despre limba românească, a o compara cu cea latină, carea pre atunci o învățasem mai mult din studiu privat decât din școală, și în percurse meditând toate părțile cuvântării, în care lucrare a minții fără manuducător, mi-aduc aminte că cea mai grea problemă aflai în declinarea articulată și nearticulată neștiind de articlii, pentru că în limba latină nu aflam.

La a. 1826 fiind eu novițiu în mănăstirea de aici, și având liberă intrarea în biblioteca ei, care afară de cărțile latine și alte puține întru alte limbi, avea și puținele cărți vechi românești, între acestea aflai și o Psaltire slavono-românească, tradusă de Dosoftei Metropolitul și tipărită în Iași la a. 1680. Cari au văzut această carte, toți știu cât de multe cuvinte și forme astăzi cu totul neusitate se află în acea versiune, ca și în toate cărțile ce-lealalte ale lui. Deci o asemenea limbă nu era cu puțință, să nu-mi atragă luarea aminte. Rezultatul fu, că eu o percursei [d] în cap

*) În Aug. 1819.

În cap, și pe o coală de hârtie în 4° împărțită în trei volume pe fiecare pagină, însemnai toate cuvintele, formele și zicerile, care nu le mai văzusem în nici o carte românească până atunci.

Tot în același an începusem a învăța și limba franceză, până la atâta cât după un an petrecând în M. Oșorheiu și cercetând prin biblioteca Telekiană decopiai între alte multe și partea despre insurecțiunea lui Horia, ce o aflai într'o carte franceză, tipărită cum se scrie la Dublin, în care insurecțiunea Horiană e descrisă cu totul în favoarea Românilor, ca și în istoria lui Christiani.

Aceste fură începuturile studiului asupra limbii românești, ear de atunci încoace în decursul a mai bine de 30 de ani, Doamne Dumnezeule! câte ostenele, câte spese, câte călătorii făcui numai și numai întru interesul limbei și istoriei naționale. Carea limbă romană e, carea eu să nu o fi studiat de atunci încoace? Care carte românească veche nu o am cumpărat, parcurs și estras? Este vreun autor clasic care eu să nu-l fi les (cetit) cu peana a mână anotând celea ce ar putea ajuta la cunoștința limbii românești? Este vreun op care tratează despre vreo limbă romană, încât despre începutul și istoria ei, carea pre cât mi-a fost cunoscută să nu o fi cercetat, les (cetit) și de s'a putut încă și cumpărat? Care român privat (particular) cu mijloace așa puține ș'a adunat bibliotecă cum a fost cea pierită a mea, și cum este cea de acum? Cine a sacrificat atâția bani spre scopul literar din puțina sa avere? Cine ș'a stricat ochii, cine ș'a dărăpănat sănătatea ca mine, studiind ziua-noaptea, scriind și copiind? Cât m'am făcut schelet nu om, de nu mi-a tignit nici de mâncare, nici de beutură, nici de somn, ș'am îmbătrânit înainte de timp mai mult decât cei de o etate cu mine, cât astăzi sunt umbră nu om, de nu-mi suferă nici mâncare nici beutură, nici pot dormi, nici pot umbla, și mi-am scurtat viața studiind, scriind și copiind, tot întru interesul literaturii românești.

Cei ce mă cunosc știu cum că, dela începutul cărării mele în studiul literar, n'a fost acea idee literară care să nu o fi îmbrățișat, să nu o fi ajutat cu scrisul și cu cuvântul. Mărturisească G. Barițiu, care e cel mai vechiu dintre aceia pe cari i-am îmbărbătat și ajutat, mărturisească consoții mei în profesură, mărturisească preoții și alte persoane cari au fost discipolii mei; mărturisească toți câți au vorbit cu mine, de nu le-am vorbit eu tot cu entusiasm despre literatura română*.

Aceste preocupări l-au dus mai târziu la publicarea atâtor studii în legătură cu problemele legate de originea și evoluția limbii românești. Dintre ele poate cea mai de căpetenie a fost „Gra-

matica", pe care a scris-o după ani îndelungași de cercetări și consultări de nenumărate Isovoare.

„Adevărat că gramatica mea nu o pot eu însumi lauda, nice s'ar cuveni; însă eu totuși știu mai bine scăderile decât altul oricine, pentru [că] e productul cugetării mele, și așa o am pre degete din fir în păr, și de când o am dat afară am luat aminte, că am lăsat multe neatinse, multe le-am scris prea pe scurt, încă ici colea s'a furișat și câte o sminteală, ba ce e mai mult, unele nu le-am putut nici atunci nici de atunci încoace pătrunde deplin, care toate sunt defecte adevărate, însă mă mângâi cu mângâierea a toată lumea; că nimenea nu e fără păcat... și apoi de nu mă vor ierta oamenii, mă va ierta Dumnezeu. Ceice și-au bătut joc, de ș'au bătut în principate de gramatica mea, screa-mă-se ei dar și mai bine, doară cumva vor naște un elefant. Până atunci țină-și gura, dacă nu's în stare a produce nici macar un țânțar. Gramatici de acelea cum au scris alții înainte de mine n'am vrut să scriu, nu că doar toate ar fi fost rele, ci pentru că toate erau pe alte baze predate, de cum este a mea. Mulți gramatici până atunci au scris au gramatica limbei locului său, au gramatica unei limbi românești ce nu s'a mai auzit nicăiri la Români, unii după model latinesc, alții după altele nemțești, francești, italienești etc., fiecare după limba care o știa mai bine. Ci care să fi consultat toate dialectele românești, toate monumentele scrise și tipărite românești au cel puțin mare parte din ele, să le fi alăturat cu limba latină și celelalte mai nouă rămase, eu nu am fost aflat până atunci. Și de aceia m'am apucat a scrie și eu una pre aceste baze din urmă, crezând că am făcut ceva serviciu națiunii mele. Nu că doară aș fi avut pretențiunea, că această gramatică va să fie atât de perfectisimă cât altuia să nu mai rămână nici macar un spic să culeagă pe urma mea, nice așa de clară și așa de fără greutate pentru orice buchier român, cât numai să-și caște gura, și să-i sară iepurele tript întrânsa. Eu nice n'am făcut asemenea pretențiuni, nice promisiuni, și dacă și le-a făcut cinevași de capul lui, nu e păcatul meu. Eu am scris-o rea-bună, cum este, oamenii pricepători la astfel judece-o cu paciință, sine ira et studio, și mă încredințez, că vor recunoaște, că dacă n'am născut elefant, am născut ceva mai mult decât un țânțar“.

Cipartu în continuarea răspunsului arată că n'a fost condus de nici un sentiment personal, atunci când a făcut critica Lepturartului, ci gândul lui cel mai curat a fost să îndrepte atâtea din greșelile filologice ale lui Pumnul.

„Deci să vedem care e cea trăsură, și apoi de vom fi vinovați

și noi zicem să nu ne curețe apa Târnavelor, care arare ori e curată, așa cât nice pe cel curat nu-l poate spăla, necum pe cel criticat. Reința (răutatea) inimei adevărat, că nu se poate spăla nice măcar cu apa Prutului, care trece pe dinaintea casei Cernăuțenilor, nice cu a Siretului-Nistrului, care trece pe lângă marginele Bucovinei de care și oamenii de pe aici încă știu, când zic de oaspeții plăcuți: s'a dus, duce-l-ar apa Nistrului. Reința (răutatea) inimei nu se poate spăla decât cu părerea de rău și îndreptarea..."

Câteva știri pe cari le dă referitor la viața lui Aron Pumnul sunt poate cunoscute. Deosebit de interesant este însă faptul, că ziarul „Învățătorul poporului”, editat de Cipariu în anul 1848 și destinat neamului nostru românesc dela sate, a fost în întregime redactat de A. Pumnul.

„Acest Pumnul, transilvan din ținutul Făgărașului, învăță toate școalele gimnaziale și filozofice aici în Blaj, șerb („credințer”) în casa dlui Canonic Constantin Alutan. De aici se trimise la Viena la teologie, care însă nu știu dacă au învățat deplin, fiindcă era morbitant (bolnav). Intorcându-se la Blaj în 1846, îmi fu colaborator împreună cu Iosif Manu la „Organ”, în anii 1847—48, însă mai numai cu numele, de oarece abia a scris în Organ 2—3 articoli în acești doi ani, fiind tot morbitant (bolnav), ci „Învățătorul poporului” ce eși în vara anului 1848, dela No. 2 începând, până în capăt, e întreg de dânsul. Suum cuique”.

* * *

Aici se termină autobiografia lui T. Cipariu din acest caet cu însemnări zilnice. La sfârșitul notițelor, autorul lor cu data de 27 Decemvrie scrie:

„Azi noapte deșteptându-mă în urma unui vis, și fugindu-mi somnul, mă apucaî să compun un vers grecesc, care fiindcă mult mă ocupasem zilele trecute, cu poezii grecești, eacă cum sună:

Ποικιλόδρον Ἀφροδίτη
ἠδίως θεία βροτοῖσι
μειδιῶσα ἔλεως μὲν
μοὶ γένοιο σῖδετενω
ἢ δὲ σεμνὰ Νεοβούλη
νήλεως με παροροῦσα
σοὶ σοῖη θεία σίχην

(Afrodită mult cântată

Tu care zâmbești atât de plăcut muritorilor,

Te rog fi cu îndurare față de mine,

Mândra Neobule care fără milă m'ai disprețuit,

Să-ți dea ție zeiță pedeapsă).

Și ca să nu-l uit până dimineața, sărind din așternut și scri-
sei îndată. Ci în atâta au rămas de astă-dată lucrul, căci dimi-
neața sculându-mă, mai adunai unele fragmente ce rămăsese de
peste noapte, și formând o nouă odă complectă, eacă-o și pe
aceea aici:

Τὸν καλὸν τῆς ροδοπίλου
ἀφροδίτης τὸν ἔραστὴν
φασὶ θηρευτὴν Ἄδωνιν
ἰμέρω ποτὲ δαμνύτα
τῆς θεᾶς εὐχὴν ποθῆσαι
τὴν ἔρασμίνην θεᾶν δὲ
πρῶτα μὲν εἰ καίκετι
καίδος εὐχὴν ἀναγείσθαι
θρασεῖαν μυλοῦ λεγούσι
τῶν θεῶν φόβον φοβείσαν
φοβερὸς δ' ἔρωσ θεοῖσιν
οἱ μόνον βροτοῖσιν ἔστι
ὥστε καὶ μητρὶ γλυκεία
παῖδα μοχθηρὸν γενέσθαι
δυσέρως δ' εἰ ἂν καλοῖτο
νῦν δὲ κλαίεις τὸν Ἄδωνιν
ἢ καλὴ θεὰ γ' ὄδοσαι
σύως ἀγρίον δακύντα
φθονεφ ὡς, ὅτι γ' ἐτόλμα
θνητὸς ὦν θεᾶ συνευνᾶν.

(Se spune că Adonis plăcutul vânător
S'a îndrăgostit de Afrodita, cu peplosul

De roze dorind iubirea zeiței,

Se spune că la început zeița fermecătoare n'a ascultat, chiar
contra înclinării sale de rugămintea copilului, temându-se
De invidia grozavă a zeilor.

Iubirea, chiar pentru zei, nu numai pentru oameni este in-

[fricoșătoare,

Precum și copilul pentru mama cea dulce este născut în

[durere,

Deși s'ar numi un lucru peste măsură de frumos.

Acum deplângi pe frumosul Adonis

O zeiță cu dinții frumoși,

Plângi pe Adonis sfâșiat de un mistreț

Pentru vina de a fi căutat tovărășia zeilor

El fiind nemuritor).

Postquam Valla rudem nuper descendit ad orcum,
Non audet Pluto verba latina loqui.

*

Tres habuit furias quondam, sed Vespia manes
Ut petiit, furias quator orcus habet.

*

O Deus omnipotens, Vituli miserere Joannis
Quem mors preveniens non sinit esse bovem.

*

Gaudent anguillae, quod jam sit mortus ille
Presbiter Andreas, qui comedebat eas.

*

Hic jacet Hillbrandus, stygia fornace cremandus
Cujus in hac fossa foetent enormiter ossa.

*

Hac sunt in fossa, Fossae mirabilis ossa,
Qui sibi condendo versum cere — cominuit — brum.

*

Hic jacet in tumulo Rosa — mundi, non Rosa — munda
Non redolet sed olet, quae redolere solet

*

Gramaticam novi, multos docuique per annos
Declinare tamen non potui tumulum.

Probabil T. Cipariu să fi scris și mai târziu părți ori întâmplări din viața sa, fie sub forma de însemnări zilnice, fie ca simple notițe fără gând de a le da vreodată tiparului. De cumva le-a însemnat, ele s'au pierdut în anii de bătrânețe ai acestui cărturar, ori după moartea sa, când întreaga lui comoară de cărți, notițe, manuscrise și corespondență a rămas uitată multă vreme, în câteva din modestele chilii ale Mănăstirii Sf. Treimi. Zbuciumul sufletesc, ca și problemele muri pe cari le frământă mintea lui Timoteu Cipariu, fie în legătură cu studiile de filologie, istorie sau teologie, fie pentru o mai bună orânduire a rosturilor politice ale Românilor din Transilvania, nu l-au părăsit până la sfârșitul vieții. Aceste gânduri l-au îndemnat între altele să publice vestitul său „Arhiv pentru filologie și istorie”, pe care l-a redactat singur ani întregi, cum o mărturisește colecția manuscriselor publicate în această revistă, cari se află depuse la Muzeul Blajului, în vitrina închinată

acestul cărturar. Nespus de multe greutăți a avut de îndurat Cipariu, în timpul cât s'a îngrijit de redactarea, tipărirea și expedierea Arhivului. Singur își spovedește durerea inimii în următoarea:

„DECLARAȚIUNE

Am scris într'unul din Nrii trecuți, că firul vieții acestei foițe (Arhiv pentru filologie și istorie) e amenințat cu perirea, și că la timpul său va să ne explicăm asupra acestei calamități, — nu publice, departe să fie de noi atare nemodestie — ci private, nu pentru viitor ci pentru acum — și să ne explicăm atât de clar, cât să nu rămână nice umbră de îndoială asupra desinteresățiunii noastre.

Și iată a venit timpul, să ne dăm explicațiunea pronunțată și promisă, cel puțin întru asta una crezându-ne a fi în stare, de a împlini promisiunile făcute la începerea acestui organ literar, și de atunci din când în când, după ce unele promisiuni în adevăr încă nu s'au împlinit, altele stau sub îndoială dacă le-am împlinit au nu, ear înșine suntem mai modești, cum se cuvine, decât să ne arogăm dreptul de a decide, că oare le-am împlinit au nu.

Mai întâi, caută să prețim o împrejurare, care nu știm, dacă și cu alții se [în] tâmplă cândva, însă cu noi foarte adese. O împrejurare foarte uricioasă — uricioasă de urât!

Împrejurarea e, că uneori ne apucă un urât de moarte, de tot ce e literar: de cărți, lectură, scriere etc. Așa încât ne vine uneori furia să ne ardem chiar și biblioteca, sau cel puțin să o — vindem¹⁾.

La ce atâta mulțime de bani prădați pe cărți, cari nu știu cul vor rămânea, sau nu știu cum vor fi îngrijite? Ce va să fie de manuscrisele mele după mine? De raritățile ce le-am adunat cu atâta zel și cu atâta necruțare? Și în urmă să mai pățească, ce au pățit în 1848—49, sau și mai rău? Nebunie!

La ce atâta lectură în zi și noapte, până la vătămarea sănătății, până la pericol de orbire? Și apoi, după cum se zice, de al învăța cât de mult, în urmă omul tot moare neînvățat. Nebunie!

La ce atâta scriere? Erau lăzi de compozițiuni, preparațiuni, extracte etc. până la 1848 — și apoi în 1848—49, ce s'a ales din toate acestea? ce se va alege din cele de atunci încoace? — A treia nebunie! Vanitas vanitatum etc. bine a zis filozoful cel înțelept.

Din fericire, au nefericire nu știu, asemeni paroximi nu țin mult. Biblioteca încă tot mai stă, și nu e nici arsă nici vândută, ci încă tot mai crește. Lecțiunea se tot mai continuă, că încă nu am orbit,

¹⁾ Archiv. Nr. XX. 1868, pg. 394—400.

mulțumită Domnului, ba încă nice ne servim de ochelari, nice-i putem suferi, deși suntem numai cu patru ani mai tineri de cât secolul curent. De scris, asemenea încă tot mai cârțaim.

Însă toate au capătul lor, — și așa și ocupațiunile noastre literare, și e mai înțelept a-și conchide mai de timpuriu socotelile, de cât a lăsa să te surprindă oara neprevăzută, când va să se zică: Eată mirele!

Eată întâia cauză, însă nu decisivă, nici principală, de a pune jos peana din mână, — cu toate că și aceea este foarte potînte, ales alăturată la celelalte cauze, și în considerațiune, că un redactor este în adevăr un rob (sit venia verbo, dar nu am aflat altă expresiune atât de expresivă) — rob, sau sclav, mai ales dacă cineva e redactor, ca redactorul acestei foi. Aici e buba.

Redactorul acestei foițe, precum s'a putut observa, nu s'a scris niciodată redactor, ci numai editor, și din cuvânt.

Un redactor, ca redactorii adevărați, are să aleagă din materialele puse înainte și să le pună în ordine; să scrie, dar și câte un articol de fond, cum se zice, și câte odată să mai adangă și câte o observațiune între paranteze, sau sub linie. Aceasta e adevărata ocupațiune a redactorului în regulă, sau a redacțiunii unde sunt mai mulți redactori.

Ei bine! Dacă sunt redactor, unde-mi e materialele din care să aleg, să ordinez, și să compun numerii foiei ca toți ceilalți boțezăți — sau nebotezăți redactori?

Cercați, Domnilor abonați vă rog, acești douăzeci de numeri, cuprinși în 50 de coale mari, din cursul a doi ani de zile: și numărați câți articoli sunt subscriși de autorii lor? Și apoi ținând firm, că toți cei subscriși de nimenea sunt numai din peana editorului acestei foițe, și vă veți convinge, că aici nu a putut fi vorba de redacțiune în strict înțelesul cuvântului — pentru că nu a avut nice un material din care să aleagă și care să-l redagă — ci redactorul a fost necesitat a compune și scrie mai numai singur.

Editorul a așteptat, ca după interesul obiectelor ce și le-a propus de programă și după mulțimea capacităților de filologie și istorie, ce numără națiunea română și amândouă emisferile, se vor afla macar o centesimă cari să-l susțină în misiunea ce a luat asuprași.

Nu — nice macar o centesimă.

Editorul acestei foițe mai înainte de a întreprinde această operă din partea sa a concurs, pecum bine-și vor aduce aminte redactorii unor foi politice și literare, — deși nu mult, dar tot a

concurs multișor la ziaristica română, pe când corespondenții erau încă foarte rari.

Ear lui, acum ca și la 1847—48, ei bine, cum i-a corespuns publicul scriitor? Putem zice, cu nimica, pentru că afară de unul doi, atunci ca și acum, alții nu au mai concurs cu nice macar o literă la aceste întreprinderi literare.

Aș zice că una din două: au că nu vor, au că nu pot. — A zice că nu pot, ar fi un neadevăr neescusabil. A zice că nu vor, — e mai probabil, de nu cumva mai este și tertium.

Redacțiunea prezentă nu se află în stare materială de a promite remunerațiuni din venitul acestei foi spre a-și câștiga corespondenți; — iar a promite din alte venituri, încă nu ne vine la socoteală.

Rămâne dar, că sau redacțiunea de acuma să mai rămână încă, nu știu până când, rob înlănțuit, obligat de a scrie pe tot anul aproape 100 coale manuscris, compus și decopiat cu o mână singură, sau urându-i-se în urmă de atâta osteneală, să pună peana jos.

Am mai putea să adăugăm la aceasta și alte motive mai multe și dureroase — însă cele de mai sus credem a fi deajuns pentru a justifica afirmațiunea noastră, că zilele acestui organ sunt numărâte.

Să mai facem o probă încă un an, mi-a zis oarecine, cine știe dacă nu se vor muia inimile, și nu vor concura mai cu zel într'o formă și într'alta, spre mulțumirea editorului, ca să nu mai fie tot editor, ci la urmă redactor.

Prea bine; un om nu e un cap de țară, vreau să zic, o eternitate. Să facem dar și această experiență. Și apoi ce va vrea și Dumnezeu. Anul prezent pentru noi s'a terminat; cel viitor ne stă la ușe, și numai decât vom cunoaște ex ungue leonem!

În fine nu putem să încheem aceasta declarațiune, fără de a împlini o datorință amabilă către DD. Abonați ai noștri, pentru concursul ce ne-au dat și în acest an; între cari mai cu distincțiune avem a numi pe amicii noștri Craioveni, cari atât în a. c. cât și în cel trecut ne-au trimis câte 50 de abonați.

De am fi fost sprijiniți și din alte părți în asemenea proporțiune, Archivul nostru s'ar fi ridicat în formă și cuprins, la un monument național.

Ci așa, precum ne aflăm, din 600 exemplare din a. trecut, 500 din a. c., după 70—80 exemplare împărțite gratis, și alte 40—50 alese mere-pere, tot ne-au mai rămas pe cap din anul trecut peste 130 de exemplare, la cari cu toată onoarea invităm pe generosul public român din ambele emisfere cis-și-trans-carpatine.

Câte ne vor mai rămănea și din anul curent, vom ști mai târziu*.

Timotei Cipariu a regretat mai târziu această mărturisire publică, făcută în paginile Arhivului. „Odată — spune el — ne-am văerat și ne-a părut foarte rău, și nu am vrut să ne văerăm și a doua oară — bine știind că lamentațiunile redactorilor sunt ca și ale orbilor și schilavilor de pe drumuri etc. Cel cu inimă îndurătoare le aruncă bănuțul și fără lamentațiune, numai din singurul impuls al nobilei lor inimi, iar cei cu inimă îndurată (sens modern) nu numai că nu se mișcă de văerături și lament [tări] ci fug astupându-și urechile să nu audă.”)*

Neajutat și nesprîjnit decât de ucenicul său credincios Ioan Micu Moldovan, Timotei Cipariu a luptat din răspuțeri să salveze existența prețiosului său „Arhiv”. Din lipsă de mijloace materiale a fost nevoit să întrerupă publicarea acestei reviste, tezaur atât de bogat de studii, documente, inscripții, notițe istorice, filologice etc. Dela încetarea apariției Arhivului, Blajul a rămas văduvit de-o astfel de revistă de specialitate, în paginile căreia să poată fi publicate atâtea din bogatele colecții de documente, acte, corespondență, manuscrise, predici, sau cursuri ținute de profesorii blăjeni dela catedră elevilor școalelor din loc. Acest material este astăzi în întregime clasat în cele aproape șase sute de dosare alcătuite și păstrate cu piosă evlavie la Biblioteca centrală arhidiecezană, așteptând vremuri mai bune când să nădăjduim că se vor găsi mijloace bănești pentru tipărirea lui, spre folosul cercetătorilor și spre binele neamului întreg.

ȘT. MANCIULEA

*) Arhiv. 1870 Nr. 35

ALEGEREA DELA FĂGĂRAȘ

— DISCURSUL —

„Cel ce mă va mărturisi pe mine înaintea oamenilor, și eu îl voi mărturisi pe el înaintea Tatălui meu, care este în ceruri”. (Mat. 10. 32—33).

„Ne-a adunat aci, triști ascultători, ne-a adunat o jalnică întâmplare, care aruncă o tristă și rușinoasă lumină asupra stărilor, ce domnesc în aceasta nenorocită țară. Ne-am adunat aci, ca să arătăm cel din urmă semn de dragoste și de cinste față de un tânăr frate al nostru, care a fost silit să părăsiască această viață în urma gloanțelor, cu cari i-au ciuruit trupul jandarmii, cari sunt chemați să păzească ordinea și siguranța publică, iar nu să descarcă arme ucigătoare asupra unor oameni nevinovați, numai fiindcă aceștia nu au voit să intre în slujba unui partid politic, care lucrează contra neamului nostru.

„Ce crimă, ce fărădelege a făcut acest frate al nostru cu ceilalți trei tovarăși, cari ieri au fost așezați la cele veșnice? N'au voit nici ei, nici frații lor din Mărgineni să iasă întru întâmpinarea unui strein adus de vânturi, care nu știe, nici nu vrea să știe de vrerile și de nevoile noastre. N'au voit să strige „osana” unui strein necunoscut, cum au făcut-o aceasta atunci, când candidații partidului național român au umblat pe la ei. Românii noștri, când Vaida și Șerban au cercetat satele noastre, i-au ascultat cu cea mai mare plăcere, pentru că au știut, căsunt frați de ai noștri, sânge din sângele nostru, cari luptă cu toată tăria pentru drepturile neamului nostru”.

„Streinii ar fi vrut, ca cu aceeași dragoste, cu aceeași căldură să fie întâmpinat și omul lor, care a venit la noi să se căpătuiască și să ajungă domn mare, pentru că apoi în capitala țării să lucreze contra noastră. Au încercat streinii cu vorbe dulci și cu bani, au încercat cu amenințări, dar nu au găsit între ai noștri coade de topor, nu au găsit trădători de neam și atunci în oarba lor mânie au descărcat puștile asupra fraților noștri și — iată! — până acum patru dintre cei ajunși de glonțul ucigător au fost siliți să părăsiască această viață”.

„Poporul nostru, ca orice neam, care vrea să trăiască, are un gând frumos, un ideal măreț. Idealul neamului nostru e să trăim liberi pe pământul acestei țări, îngrășat cu sângele înaintașilor noștri de două mii de ani încoace”.

„Voi, ca în deplină libertate să trăim aici și să ne cultivăm neamul, limba și legea și nu-i putere omenească să ne poată face, ca să ne depărtăm de acest ideal al nostru. Noi nu cerem milă, nici bunăvoință, ci pretindem să ni se respecte drepturile, pe cari ni le asigură legile firești și omenești. Suntem gata să suferim orișice și mergem bucuroși și la moarte, cum au mers și acești frați ai noștri, dar nu vor putea stârpi din noi dorul după deplină libertate națională și nu vor fi în stare să ne facă să părăsim câmpul de luptă pentru libertate. Și până atunci, până când fiii neamului nostru vor fi gata să-și verse sângele pentru libertate, până atunci avem nădejde să vedem odată întrupat idealul național. Sângele martirilor e sămânța, din care va răsări soarele libertății naționale”.

„Atunci când noi și ai noștri dorim să trăim și să murim ca Români adevărați, atunci nu facem altceva decât urmăm cuvintele Mântuitorului, care a zis: „Cel ce mă va mărturisi pe mine înaintea oamenilor și eu îl voi mărturisi pe el înaintea Tatălui meu care este în ceruri”. — A-l mărturisi pe Isus înaintea oamenilor, între altele, înseamnă a rămânea aceea, ce bunul Dumnezeu te-a lăsat. De aceea și în urma poruncii dumnezeiești trebuie să rămânem Români adevărați”.

„Cei cari ne îndeamnă pe noi să părăsim pe ai noștri și să ne alăturăm la un strein, acela lucrează contra patriei, pentru că acel care azi își lasă neamul și legea sa pentru un strein, fie acela maghiar, sau altceva, acela mâne își va vinde țara lui cu aceeași ușurință Muscalului, ori Neamțului, ori Turcului. Interesul țării cere dar, ca pe noi să ne lase să rămânem aceea, ce Dumnezeu a voit să ne naștem”.

„Ni se spune, cu orice ocazie, că noi trebuie să trăim în pace și în armonie cu celelalte neamuri din țară, dupăcum vecin cu vecin trebuie să trăiască în pace și bună înțelegere. Dar atunci când eu îl cinstesc, îl iubesc și îl ajut pe vecinul meu, iar el mă batjocorește, îmi atacă drepturile și mă strânge de gât și mă calcă în picioare, atunci nu mai are drept să aștepte dela mine cinste și iubire, ci-mi voiu apăra cu toată puterea drepturile, pe cari ni le calcă în picioare”.

„Ni se aruncă zilnic acuzația, că suntem trădători de țară, voi să îmbucătățim aceasta țară și să adaogăm o bucată la Țara

românească din vecini. Nu sunt în stare să arate între noi astfel de oameni, în schimb însă putem arăta mii și sute de mii de frați de ai noștri, cari și-au jertfit avutul și viața apărând aceasta țară, în care noi n'am avut parte numai de huiduieli și de batjocuri.

Neamul nostru a dat mulți bărbați luminați și mulți conducători înțelepți acestei țări. Cel mai mare conducător de oștire al Ungariei a fost Românul Ioan Corvinul; cel mai iubit rege al acestei țări a fost Românul Matiaș Corvinul, iar cel mai viteaz ostaș din timpul din urmă al Austro-Ungariei a fost Baronul Ursu, ficiorul de plugar, care din simplu gregar a ajuns colonel și baron, decorat cu cele mai strălucite ordine austro-ungare. Acesta s'a născut chiar în Mărgineni, unde acum șovinismul maghiar a vărsat sânge românesc. Astfel de bărbați a dat neamul nostru acestei țări, și între cei cari cu piepturile lor au apărat această țară în contra dușmanilor, locul de frunte l-au ocupat Românii. În schimb însă am avut parte numai de batjocuri, de huiduieli și de gloanțe jandarmerești*.

„Un singur păcat ni se poate arunca nouă Românilor: păcatul de a fi prea răbdători. Dar toată răbdarea are un capăt*.

„Suntem un popor, care vrea să trăiască liber pe pământul acesta apărat și muncit de moșii și strămoșii noștri. Furia dușmanilor o vom înfrânge cu puterea, iar curajul nostru va înspăimânta pe contrari*.

„Tu, suflet de martir viteaz, primește din partea noastră asigurarea, că vom lupta cu toată tăria pentru întruparea idealului nostru. În fața trupului tău rece și ciuruit de gloanțe facem sfânt jurământ, că de ne-ar da tot veninul și toată otrava din lumea aceasta, de ne-ar zmulge carnea de pe oase, de ne-ar trece prin foc și chiar în focul iadului de ne-ar arunca, și chiar cerul de ar cădea peste capetele noastre, nu vom părăsi nici o clipă lupta pentru idealul național*.

(„Dupăce a luat oratorul îndatinatele iertăciuni, a continuat:“)

„Să ne rugăm, triști ascultători, să ridicăm o sfântă rugăciune către cel Atotputernic, ca de o parte sufletul acestui erou să-l așeze în lăcașurile sfinților, iar de altă parte să ducem la izbândă steagul partidului național. Tatăl nostru... Amin*.

„Cel înmormântat s'a numit David Lie, de 27 de ani, căsătorit din dulcele Crăciunului* 1).

1) Din Neamul Românesc, București a. V. Nr. 63 din 31 Maiu 1910. Tot așa s'a tipărit și în „Informațiile Ligii culturale“, care în acele zile și-a ținut a-dunarea generală la Ploiești.

Miile de participanți la cele două înmormântări au fost tot atâția propagandiști ai candidaților noștri. Vorbirea păr. Oct. Popa a fost socotită de gazeta ungurească locală „Fogaras és vidéke”, ca și de ziarele din Budapesta ca extraordinar de agitatoare — „rendkívül izgató”.

Adunarea județeană

După măcelul dela Mărgineni, înainte de alegeri, s'a ținut adunarea județeană, așa numita „congregație comitatensă”. În aceasta adunare advocații Șerban, Șenchea și Oct. Vasu, azi trecuți la cele veșnice, au tras la răspundere pe comitele suprem Széll pentru bestialitatea dela Mărgineni și pentru abuzurile electorale. Șerban a folosit cuvinte așa de aspre la adresa fișpanului, încât a fost pedepsit cu 100 de coroane. Atunci s'a întâmplat ceva emoționant. De pe balconul, unde erau mai mulți intelectuali, între cari și d. Iuliu Maniu, venit în propagandă, se coboară preotul ortodox Trandafir dela Arpașul de jos și mergând deadreptul la comitele suprem Széll îi întinse 100 de coroane, zicând cu glas tare: „În numele poporului românesc plătesc amenda pentru domnul deputat Dr. Nicolae Șerban”. Prefectul a rămas uluit și zăpăcit, neștiind ce să facă, iar Români au aplaudat îndelung gestul inimosului preot și au ovaționat pe d. Maniu.

În decursul discuției s'a propus vot de neîncredere prefectului, cerându-i-se că, până la votare, să părăsiască ședința. Prefectul s'a retras în cabinetul său, de unde a cerut comandantului de jandarmi să vină imediat cu o patrulă puternică la casa comitatului.

Români aflând, s'au ridicat cu toții și au început să cânte imnul „Deșteaptă-te, Române”. Membrii unguri, sași și evrei, crezând că Români vreau să-i atace, s'au refugiat în grabă în cabinetul fișpanului. Vice-comitele Alexandru Belle a strigat: „Dissolv adunarea” și a părăsit și el sala de ședințe.

Români încă au plecat, continuând cu „Preoți cu crucea'n frunte”, având în frunte pe d. Iuliu Maniu între vicarul Macaveiu și protopopul Borzea. În stradă era mult popor din satele din jur, cari au primit pe conducătorii români cu însuflețite strigăte de „Să trăiască”. Dar acolo erau și firoșii apărători ai „ideii de stat național, unitar, maghiar”, gata să intervină, dacă vor vedea „ideia” în primejdie. D. Maniu, în o vorbire scurtă, a îndemnat poporul să se împrăștie în liniște, ca să nu se repete durerosul caz dela Mărgineni, dar mergând acasă fiecare să spună alegătorilor, să-și facă datoria de buni Români și cetățeni.

Alegerea

Alegătorii români și-au făcut datoria. În amândouă cercurile au ales pe candidații naționaliști, la Arpaș pe d. *Dr. Al. Vaida* cu o majoritate impunătoare, la Făgăraș pe *Dr. Nic. Șerban* cu o mică majoritate, ceea ce ușor se explică din cele de mai sus. Despre alegerea dela Făgăraș a scris același „B” în „Gazeta Transilvaniei”, următoarele:

„E știut rezultatul frumos al alegerii dela Făgăraș. *Dr. Nicolae Șerban* e deputatul cercului Făgăraș, care nici când nu a mai fost reprezentat de un Român. Alegerea aceasta e o frumoasă învingere a Românilor, cu atât mai frumoasă, cu cât presiunea și teroarea desvoltată de autorități a fost foarte mare. Le-a fost năcaz Ungurilor deoparte, pentru că au căzut în un cerc, la care ei contau cu siguranță, de altă parte pentru că a cedat cercul Arpașului celui mai vrednic Român, nelnicatului *Dr. Vaida*. Dumnezeu ne-a ajutat în lupta dreaptă și azi comitatul Făgărașului e reprezentat de doi deputați ai noștri. Cred, că e bine să Vă comunic unele amănunte despre alegere, pentru că aceasta alegere e boțezul de sânge al Făgărășenilor”.

„Autoritățile comitatense, cercuale și comunale au desvoltat toată presiunea posibilă, — iar unde au văzut, că nu izbutesc cu presiunile, au început cu banii, de cari așa se vede, că au dispus din belșug. Dar și oamenii noștri au fost trezi. — În Grid au început cumpărările în 30 Maiu și se părea, că vor avea succes. Planul Werneristilor a fost, ca cei cumpărați să fie aduși cu trenul de Marți seara. Înțelegând despre aceasta *Dr. Gherman* și *Dr. Pralea* din Șercaia au trimis la Grid pe doi tineri inimoși, *Ghircoiaș*¹⁾ și *Boboia*, cari au luat Marți de cu noapte pe Gridani și i-au adus în Făgăraș. Cu alegătorii au plecat deodată și cei doi preoți a Gridului, voind să-și păziască oamenii²⁾.

Autoritățile au fost înștiințate și în capul orașului așteptau guvernamentalii în frunte cu protonotarul comitatenz *Dr. Benedek* ... însoțiți de poliști și de jandarmi. Ai noștri încă au fost de cu bună vreme înștiințați și au ieșit întru întâmpinarea Gridanilor măestrii tăbăcari în frunte cu preotul *Octavian Popa*³⁾. Trebuie să

¹⁾ Azi director la „Banca pentru industrializarea și valorificarea produselor agricole” (Binag) din Cluj.

²⁾ Preoți au fost *Gh. Modorcea* dela biserica unită și *Gh. Boeriu* dela biserica ortodoxă, amândoi trecuți de mult la cele veșnice. Au adus cu dâșii și pe cei despre cari se știa, sau se bănuia că au primit parale dela guvernamentalii.

³⁾ Di *Ghircoiaș* a luat-o înainte spre oraș, cu o trăsură, și a avizat pe pâr. *Oct. Popa*, care a adunat imediat pe măestrii tăbăcari, cari cu cafele lor, cei mai mulți cu unelte de lucru în mâni, au ieșit înaintea Gridanilor, în capul orașului. Așa se explică resignarea autorităților.

Insemnăm, că tăbăcarii și preotul lor au contribuit mult la rezultatul frumos al alegerii. Indatăce au sosit Gridanii; au fost opriți și s'au încercat toate mijloacele, ca să-i treacă în tabăra Werneristiilor. Mai multă larmă făcea Urdea, care vedea, că nici satul său natal nu-l poate duce în tabăra celor ce l-au plătit¹⁾. În urmă văzând, că toată larma e zădarnică, au încercat mijlocul ultim. S'a strigat, că cei ce vreau să țină cu Werner, să se dea jos din căruțe, dar atunci le-au răspuns vrednicii preoți: „Nici unul nu am adus pentru Werner“. Atunci i-au lăsat să intre în oraș și i-au primit tăbăcarii noștri, ca pe niște frați, îngrijindu-se, ca să nu poată fi răpit nici unul, deoarece încercările de răpire urmau una după alta. Cât de înțelepțește au lucrat fruntașii Șercăieni, că au adus pe cei 30 de Gridani, se vede bine, dacă ne gândim la proporția voturilor date. Onoare bravilor Șercăieni!“

„Flascul dela Grid i-a amărit pe Werneristi și atunci și-au pus ochii pe Toderița. Au voit să cumpere pe unii alegători de acolo și cu trenul de dimineața să-i aducă în tabăra lor și așa și-au trimis oamenii să lucre. Despre aceasta a aflat cancelaria Șerban și Marți noaptea prin mijlocirea părintelui Octavian Popa au trimis la Toderița pe trei tăbăcari în frunte cu *Eugen Popp*, să poarte grije, ca Toderițenii să nu poată fi răpiți. Răpirea n'a succes, mulțămită bărbaților trimiși și vrednicului teolog absolvent *Debu*, ales capelan în Brașov“.

„Și în alte părți s'a încercat răpirea alegătorilor noștri, dar fără rezultat, deoarece fruntașii noștri din Făgăraș cei mai mulți au petrecut zilele din urmă în comunele mai populate. Nici n'au putut răpi în grupe, cum le-a fost dorința, ci numai pe vreo câțiva, cari au venit cu trenul Marți seara, sau Miercurea dimineața și cari până să-și dea bine seamă, au fost băgați în tabăra lor și terorizați“.

„Dr. Șerban în zilele din urmă a fost tot în cerc, îmbărbătând în toate părțile pe alegători. Căruțele cu alegători au venit până la Mândra, unde au așteptat până s'au adunat din toate comunele și atunci într'un lung convoiu au plecat spre Făgăraș, purtând cu toții în pălării frunze de stejar și împodobind cali și căruțele cu ramuri de stejar. Și stejari neclătiți au fost cu toții! În fruntea convoiului venea Dr. Șerban în trăsura frumos împodobită cu flori. Iți era mai mare dragul să vezi lungul și frumosul convoiu. Preoți îmbătrâniți, alătura cu frații lor tineri, fruntași din Făgăraș printre alegătorii însuflețiți, toți în voie bună siguri de izbândă. În Făgăraș

¹⁾ Era candidatul guvernului la Arpaș.

au fost conduși în ulița Tăbăcarilor, unde bravii măeștri și preotul lor, — care numai săptămâna trecută a fost luat la goană de toate gazetele ungurești din capitală, pentru discursul ținut la înmormântarea unui martir dela Mărgineni — s'au îngrijit de așezarea căruțelor și de păzirea ordinii. Toate au decurs în bună ordine și în mijlocul unor însuflețiri, cari nu se pot descrie. D-rului Șerban i se făceau continue ovațiuni*.

„Din ulița Tăbăcarilor alegătorii în frunte cu Dr. Șerban au mers în piața, care era destinată pentru partidul nostru. Alegătorii s'au așezat în jurul fanfarei Gălățenilor și așteptau în liniște să le vie rândul la votare. Mulțimea miliției și a jandarmilor în ceata Românilor n'avea de lucru. Bărbații noștri de încredere păziau să nu poată veni în mijlocul alor noștri lupi răpitori. Unul singur, un idan scăpătat, a îndrăznit să vină între ai noștri, dar a trebuit să plece fără ispravă între jandarmi*.

„Votarea s'a făcut după comune. În fruntea fiecărei comune a mers preotul, iar înapoi vreun fruntaș din sat, dacă nu erau doi preoți din acel loc, și astfel corteșii și cumpărătorii din antișambrele saletelor de alegere, nu au putut să facă „geșeft“.

„După amiază, când au văzut Werneristii, că vor cădea, a început a o adevărată goană după voturi. Și de câte zece ori mergeau după câte un alegător, care n'a votat. Știu pe un profesor dela gimnaz, care a mers la tatăl unor elevi și a încercat cu amenințări să-l facă să voteze cu Werner. Bine își pricepe misiunea acel profesor*.

„Toată goana a fost zădarnică și au căzut! O bună impresie a făcut prezența preoților și a învățătorilor. Bătrânul preot Fulicea dela Mărgineni spunea, că el n'a mai venit la nici o alegere, iar acum mulțumește lui Dumnezeu, că avem candidat de al nostru și a ajuns și D-Sa să-și poată da votul. Nu știu nici un preot să fi votat cu Werner, iar învățătorii cu toată presiunea inspectorului, cei mai mulți au venit și au votat cu Dr. Șerban*.

„Bine s'au purtat alegătorii din cercul Branului, cari s'au înfățișat aproape cu toții în frunte cu preoții și învățătorii! Acum putem zice, că comitatul Făgărașului e românesc*.

„B* 1).

Tot așa de hotărâți au fost și alegătorii din circumscripția Arpașului, unde d. Vaida a fost ales cu o mare majoritate.

Amintesc aici, că președintele alegerii dela Făgăraș a fost d. Dr. Andreu Micu, fost juristconsult județean, acum notar public

*) „Gazeta Transilvaniei“. Nr. 113 din 23 Maiu v. (5 Iunie n. 1910, pag. 2.

în Făgăraș. Când Dr. Șerban i-a zis, să aibă grije, cum conduce alegerea,, dânsul a răspuns: „Mă, tu mă cunoști! Eu nu voin face un pas nelegal și tu ai lipsă numai de legalitate, ca să poți ieși“. Și aceasta legalitate ne-a fost de cel mai mare folos.

Mai amintesc, că în dimineața alegerii avocatul stagiar *Pinfla*, din cancelaria lui Șerban, a avut îndrăzneala să treacă prin tabăra guvernamentalilor, spunând că se duce la biserica catolică — dânsul era ortodox! — dar se opria și muștra pe unii Români ră-tăciți. Atunci câțiva meseriași unguri, cunoscându-l, l-au atăcat cu ciomegile și numai grație refugierii în prăvălia comerçantului român Peia, care a încuiat repede ușa, a scăpat numai cu câteva rane la cap și vânătaii pe spate.

Astfel s'au petrecut lucrurile în județul Făgăraș, care a dat singur doi deputați, în vremece întreagă Transilvania și Banatul laolaltă au dat numai trei deputați.

Dr profesor Iorga a scris despre „Rezultatul alegerilor pentru parlamentul ungar“, arătând înfrângerea Partidului național, accentuând că Banatul s'a prezentat „rău de tot“, iar Năsăudul s'a prezentat „prost“, deși este acolo atâta bogăție și inteligență românească. Protestează contra asupririlor, deplânge jertfele, dar e încântat de numărul voturilor românești manifestate, bucurându-se că progresează conștiința națională a Românilor cari nu trebuie să se odihnească nici o clipă. Din acest neam sărac și neluminat trebuie să iasă un neam bogat și luminat pentru a putea discuta altfel cu dușmanii').

Incântarea domnului Iorga era deplin îndreptățită, pentru că alegerea se făcea pe față și se însemna la procesul verbal și astfel se știa de fiecare alegător cu cine a votat. Alegătorul își da seamă seamă de toate primejdiile la cari se expune, votând cu candidații naționaliști. Se manifesta fățiș conștiința cetățenească și românească.

Inchelore

Contra membrilor români ai adunării județene s'a pornit cercetare judecătorească, acuzați fiind de agitație contra Statului. Camera de punere sub acuză a Tricunelui Brașov i-a s os de sub învinuirea imputată.

Contra subsemnatului aceeași cameră, la cererea Parchetului, a dispus punerea sub acuză pentru agitație contra Statului maghiar și Tribunalul Brașov a pertractat cauza în 29 Aprilie 1911. La pertractare martorii subsemnatului, vicarul *Jacob Macavelu*, clericul

1) „Neamul Românesc“ în numărul 61 din 25 Maiu st. v. 1910.

Nic. Popp, doamnele *Maria Dr. Șerban* și *Aurora Dr. Pînța* au declarat că nici vorbă de agitație nu a fost în vorbirea mea, iar martorii acuzării nu au putut face dovadă, că vorbirea a cuprins cuvinte ofenzatoare la adresa națiunii maghiare și agitație contra Statului. Martorul principal, șeful poliției *Arpad Kiss*, care a făcut denunțul, încurcat de subsemnatul, neputând face deosebire între „deal” și „ideal”, — „popor” și „topor”, nu a putut să fie socotit ca probă suficientă, iar martorul, care știa bine românește, comisarul de poliție *Samuil Iakócs*, fusese chemat de Dumnezeu la cele veșnice înainte cu o zi-două, de data fixată de judele de instrucție pentru ascultarea preliminară. Sărmanul *Iakócs*! Ce om voinic era! Nu știu ce boală va fi avut, dar familia lui, când a văzut că situația e desperată, crezând că e la mijloc vreo afurisenie cetită de mine, mi-a trimis prin o româncă bani să fac o slujbă pentru „bolnavul Samu”. Reminiscință din timpul, când bieții popi românești, amărâți de persecuțiile și nedreptățile, ce le făceau puternicii zilei poporului nostru, se puneau pe rugăciuni și afurisenii, încât dietele ardelenе s’au văzut silite să aducă hotărrea, că „popii valahi să nu mai afurisească”. Indată ce am auzit, că e vorba de „bolnavul Samu”, am știut, de cine e vorba. Am făcut slujba, dar mă gândiam, că dacă Dumnezeu i-ar lungi zilele, după pertractarea procesului va trebui să iau drumul Vașului sau al Seghedinului, sau să trec prin vama cucului în regatul liber românesc. Dumnezeu însă a găsit de bine să cheme la judecata Sa pe robul Său Samu și pe mine să mă scape de cel mai primejdios acuzator.

Cei dela Tribunal nu cunoșteau vorbirea apărută în „*Neamul Românesc*”, pentru că ziarul domnului *Iorga* era oprit să treacă granița în Ungaria și ne venea numai prin contrabandă. Astfel am fost achitat de Tribunal, dar procurorul a făcut apel. Procurorul general însă a revocat acest apel și sentința Tribunalului a rămas definitivă.

Ministerul de culte și instrucțiune publică din Budapesta însă nu a așteptat sentința definitivă, ci după punerea sub acuză a suspendat ordonanțarea salariului preoțesc și a cerut Venerabilei Mitropolii din Blaj să numiască în locul meu alt catihet la școlile de stat din Făgăraș. Atunci am fost transferat la parohia Săcalul de Câmpie — azi Bărboși, jud. Turda — pe care am păstorit-o din Ianuarie 1911 până în 1919, când — potolindu-se furtuna — m’am reîntors în Făgăraș.

OCTAVIAN POPA

TANGENTE ROMĂNEȘTI LA FILOSOFIA CREȘTINĂ

Izvorită din setea neastâmpărată de-a dealega marile mistere cari ne copleșesc atât de sus cât și de jos, filosofia se silește a răspunde la ultimele întrebări asupra existenței în general și asupra celei omenești în special. Nu se poate spune că soluțiile la cari a ajuns până acum n'ar însemna un adevărat progres. Dimpotrivă. Sunt probleme cari, sunt și rămân definitiv soluționate, iar dovada cea mai bună că aceste deslegări sunt adevărate, este adecvația lor la realitatea imediată.

În atât de complicatul univers al cunoașterii se pot stabili anumite puncte de plecare, criterii sau izvoare, la cari se pot reduce toate marile sisteme și concepții filosofice. Totul atârnă de realitatea sau realitățile accentuate de gânditor. Dacă se pune în evidență obiectul, neglijând ori chiar absorbind în el subiectul cugetător, naște concepția materialistă: dacă, dimpotrivă, se susține ca singură realitate subiectul gânditor, care la rândul său mistuește întreagă lumea externă, ca apoi să o proiecteze înafară și astfel să o cunoască, ia naștere idealismul. Dacă în centrul preocupării se așează însăși facultatea cunoscătoare, rațiunea, recunoscându-i-se puteri absolute și nelimitate în toate domeniile, concepția se va numi raționalism; dimpotrivă, dacă rațiunea va fi considerată ca absolut incapabilă în ce privește cunoașterea, avem scepticismul. Alte două direcții filosofice iau naștere atunci când se afirmă posibilitatea cunoașterii cu concepte ori fără concepte: cunoașterea rațională — dialectică — și cunoașterea intuitivă (intuitionismul). Între diferitele extreme se eșalonează toate concepțiile și sistemele filosofice, apropiindu-se de unele, în vreme ce se depărtează de altele. Totuși există o concepție filosofică care nu-și primește diferența specifică dela nici unul din criteriile sau punctele de plecare amintite, ci dela poziția pe care o adoptă fața de Revelația supranaturală și, în special, față de misterele ei. Dacă e ostilă unei cunoașteri de alt ordin decât cel natural, rațional, se numește naturalism; dacă se împacă cu premisele și concluziile ei — cu anumite rezerve — ar putea fi numită și creștină.

Concepția din urmă, am spus că nu numai cu anumite rezerve

s'ar putea numi creștină. Fiindcă o concepție filosofică nu se poate numi creștină numai pentru motivul că nu se găsește în opoziție cu Revelația. Sunt sisteme filosofice, cari admit Revelația divină și dogmele, însă cu toate acestea, sunt departe de a fi creștine. Altceva formează specificul filosofiei creștine; dar pentru aceea, de sine înțeles, că filosofia creștină nu se va putea găsi niciodată în opoziție flagrantă nici cu Revelația și nici cu credința.

Este interesant de remarcat că popoarele reoglindesc în tezaurul gândirii lor, toată gama sbuciumului minții omenești și nu numai anumite note; așa încât nu putem atribui unui popor un anumit tip de gândire; nu putem lega un sistem oarecare filosofic de destinul unui singur popor. Altceva e cu gânditorii singuratici. Ei își urmează înclinările și virtualitățile innăscute, directivele educației sau destinul de care s'au isbit în viață. Și vor fi materialişti ori idealişti, panteişti ori transcendentalişti; păgâni ori creștini; dacă nu cumva vor îmbrățișa simultan atitudini diametral opuse. Afara de eclecticii cari își dau seama și cearcă să-și justifice punctul de vedere, realitatea este atât de bogată în curiozități încât ne oferă și filosofi de aceia cari adoptă puncte de vedere contrarii; fără să-și dea seama.

La fel cu alte popoare, noi Românii — deși relativ, tineri în gândire — avem reoglindită în spiritualitatea noastră toate sistemele, toate concepțiile, problemele și soluțiile filosofice. Filosofia românească — poate mai mult decât a altor neamuri — înfățișează întreagă drama gândirii omenești; cu toate eforturile, toate aspirațiile, înălțările, făgăduințele, biruințele și, mai cu seamă, înfrângerile ei. În gândirea românească răsună ecoul tuturor acelor cari au avut de spus ceva cu privire la marile probleme ale existenței. Aci întâlnim alături de Büchner pe Brunschwig, alături de Spencer pe Bergson, Evanghelia lui Hristos (Cantemir) și „Evanghelia Naturii” (Zeletin) — „un protest împotriva creștinismului” — pe Kant și pe Sfântul Toma, împreună cu Moleschott și cu Hegel...

Impresia ce ți-o face filosofia românească, citind remarcabila lucrare a dlui *N. Bagdasar*: „Istoria filosofiei românești”, ajuns la sfârșit, se pare că ai asistat la un concert dat de cei mai mari artiști români, dar cari n'aveau comună decât ideea concertului; incolo, fiecare cânta o partitura a unui alt autor — cu mici modificări de accent — instrumente și game diverse.

Nu este scopul nostru a arăta varietatea exuberantă a concepțiilor, subtilitatea distincțiunilor, ingeniositatea construcțiilor, temeinicia argumentațiilor, ba nici chiar originalitatea — întâlnită în filosofia românească. La fel nu intră în gândul nostru nici lă-

murirea înseși noțiunii de „filosofie românească”, de vreme ce fiind vorba de istoria ei, sensul în care este luată această noțiune, este destul de clar. Nu ne oprim nici măcar la contradicțiile întâlnite în cadrul aceluiași sistem, la același filosof. Toate acestea le vor face, poate, alții. Nouă ne rămâne de văzut unde s'a situat filosofia românească, prin atitudinea adoptată, față de filosofia creștină. Există oare între cele două moduri de gândire, o depărtare mai mare sau mai mică; se identifică ca două cercuri cu aceeași rază? se opun diametral și iremediabil?

Aminteam mai sus, că gândirea românească reoglindește, ca bobul de rouă, întreg cerul filosofiei; prin urmare, în ea trebuie să se găsească și elemente creștine. Aceste elemente se și găsesc; așa încât, între filosofia românească și filosofia creștină, nu sunt frânțe toate punțile; filosofia românească are puncte tangențiale la filosofia creștină. Iată chestiunea la care ne oprim.

Înainte însă de a trece la cercetarea acestei chestiuni, țin să-mi exprim toată admirația față de munca, cu adevărat științifică, pe care a realizat-o d. N. Bagdasar, cu „Istoria filosofiei românești”. O fac aceasta aci, întâi, pentru că ni se dă atât de rar prilejul de a întâlni, în românește, o lucrare atât de clară și o obiectivitate științifică atât de distinsă, cum este aceea a lucrării amintite. Sesizarea miezului problemelor celor mai complicate se datorește, credem noi, faptului că autorul le stăpânește cu ușurință; în locul al doilea, remarcăm acest lucru aci, fiindcă această lucrare de valoare, ne-a făcut cu puțință viziunea de ansamblu asupra filosofiei românești, din care o bună parte nefiind editată, ne-ar fi fost inaccesibilă.

Trecând la obiect, socotim de lipsă lămurirea înțelesului noțiunii de „filosofie creștină”. O vom face-o însă foarte sumar, fiindcă am făcut-o pe larg și tot în acest loc, cu alt prilej ¹⁾. Trecând la partea esențială a problemei, socotim că poate fi tratată în două moduri: 1. Să punem pe fiecare filosof român să-și mărturisească convingerile cari ating filosofia creștină în oricare sector al ei; 2. Sau să arătăm cari sunt acele părți ale filosofiei creștine pe cari cugetarea românească le atinge, susține și mărturisește. Călea întâi ni se pare mai puțin sistematică și mai plictisitoare; de aceea rămânem pe lângă a doua.

Așadară: 1. *Ce este filosofia creștină*; 2. *Carl anume dintre părțile ei se găsesc adoptate și dovedite de către gânditorii români.*

¹⁾ Vezi Nrii 1, 2—3, 6—7—1937. — Nrii 5, 6—7, 1938.

I.

Filosofia creștină nu mai este astăzi problemă decât pentru cei neinițiați în gândirea filosofică contemporană. Ceilalți, după ce au constatat realitatea unei activități intelectuale, în acord perfect cu exigențele unei logice impecabile și în aceeași vreme în acord cu Revelația divină, cuprinsă în operele masive ale antichității și ale Evului Mediu, îndată s'au silit s'o definească. Acest stadiu, al definirii, este aproape încheiat; noțiunea filosofiei creștine a făcut obiectul mai multor congrese de filosofie și a mai multor lucrări de specialitate, așa încât astăzi, sub ea se înțelege aceeași realitate, chiar dacă termenii definiției n'ar fi aceiași. Cu toții sunt de acord, că activitatea intelectului care poartă numele de filosofie creștină este, și trebuie să fie un: 1. *perfectum opus rationis*, și nici decum al Revelației; 2. această activitate izvorește din luminile rațiunii și nu ale credinței; 3. activitatea rațiunii care poartă acest nume, deși se realizează independent de revelațiune și credință, urmându-și exclusiv legile sale firești, totuși nu se găsește niciodată în opoziție cu Revelația, dimpotrivă, vine să confirme pe cale rațională un complex de adevăruri naturale cuprinse și în Revelație, adevărurile cari formează obiectul Teodiceii sau a Teologiei naturale. Filosofia creștină și Revelația se întâlnesc în adevărurile naturale, cari se cuprind și în una și în alta. Ele — aceste adevăruri — sunt cea mai strălucită dovadă a acordului perfect dintre rațiunea naturală și rațiunea supranaturală. — Filosofia acesta nu pleacă dela Revelație, nu folosește luminile credinței și, dacă totuși există un acord între ea și Revelație, aceasta se datorește unei cauze mai adânci decât se pare: înseși naturii omenești, care este tot pe atât de naturală, pe cât e de supranaturalizată prin harul lui Hristos.

Dar să vedem ce spun despre ea filosofii creștini. „Este filosofia, care deși deosebește în mod formal cele două ordine, consideră revelația ca un auxiliar indispensabil al rațiunii¹⁾”. „Ceeace caracterizează filosofia creștină din punct de vedere al sufletului său particular — zice P. Motte, este calitatea specială a rațiunii, forma curiozității, supravaloarea de pătrundere și de certitudine care derivă din credință. Evidența rațională a ceea ce este, rămâne, bineînțeles, singura regulă a valorii filosofice, însă percepția acestei evidențe, găsește într'o rațiune creștină, condiții radical deosebite²⁾”.

¹⁾ Et. Gilson: *Christianisme et Philosophie*, pg. 130.

²⁾ *Journée d'études Juvisy*, 1939, pg. 110.

La noi d. C. Noica încă a atins problema filosofiei creștine în lucrarea apărută, zilele aceste: „Schiță pentru istoria lui cum e cu puțință ceva nou”. Dar d-sa nu se împacă cu definiția dlui Gilson, fiindcă socotește că ea acordă prea multe libertăți filosofiei creștine. D-sa ar dori ca Revelația să nu fie numai un auxiliar, chiar indispensabil al filosofiei, fiindcă atunci orice doctrină care ar pleca dela temele revelației s'ar putea numi filosofie creștină. Dorește ca creștinismul să schimbe radical visiunea filosofică; de aceea și dă o altă definiție filosofiei creștine: „este cea care adaptează condițiile de îndumnezeire nemijlocită a omului, însă îndumnezeire care nu-l scoate pe acesta din ursita și îngrădirile sale omenești”¹⁾. Ori, această definiție nu spune ceva deosebit de cele de mai sus. Credem că afară de terminologie și de punctu de vedere din care este privită, nu cuprinde nimic nou. Fiindcă esența acestei filosofii care este? deoparte facultatea cunoscătoare: rațiunea cu care se filosofează; de altă parte creștinismul în cece are el mai esențial, adică în harul îndumnezeitor. În activitatea intelectuală numită filosofie creștină aceste două realități se interpenetrează într-o armonică conlucrare: e o lucrare a acțiunii naturale restaurate prin har, rămânând în aceeași vreme omenească, fiindcă e o axiomă teologică, că grația nu distruge, ci „perficit naturam”.

Chiar dacă s'ar întâmpla ca filosofii să nu se înțeleagă asupra definiției, filosofia creștină există în toată splendoarea ei. În ea își dă mâna Aristotelul cu s. Toma; două inteligențe inegalabile, fiecare reprezentant tipic al epocii sale. Aci naturalul aristotelic este frământat, altoit, transfigurat, prin supranaturalul creștin inserat de către S. Toma de Aquino. Lumea gânditoare mai cunoaște această filosofie și cu numele de *Tomism*. Sistemul filosofic cunoscut sub acest nume este astăzi cel mai cunoscut dintre toate sistemele filosofice moderne. Nu este gânditor care să nu-și fi spus cuvântul, bun ori rău, asupra Tomismului; deja fiecare gânditor a luat poziție față de el: pro ori contra. Și, fiindcă dintre concepțiile filosofice nici una nu se potrivește creștinismului în întregime, decât aceasta, de aceea zicem că adevărata filosofie creștină ea este și nu augustinismul, după cum se pare că i-ar conveni dlui C. Noica. Aceasta o spun toți marii gânditori contemporani. Așa d. Maritain: „În ce privește mai ales Tomismul, trebuie spus, că dacă filosofia tomistă este filosofie, aceasta întrucât este rațională și nu întrucât e creștină; de altă parte, dacă totul e privit din punct de vedere

¹⁾ C. Noica: Schiță pentru istoria lui cum e cu puțință ceva nou, pag. 171

nu al cauzalității formale, ci al dezvoltării istorice, caută iarăși să se spună, că nu singură rațiunea este motivul pentru care tomismul trebuie să fie filosofie adevărată, ci și forțele cari derivă dintr'o realitate care ... fiind principiul rațiunii, e mai mult ca rațiunea. Ceeace ne interesează într'o filosofie nu e faptul ca ea să fie creștină, ci să fie adevărată¹⁾.

În ce privește caracteristicile esențiale ale acestei filosofii, ele au format obiectul unui studiu deosebit apărut în paginile acestei reviste²⁾.

Dacă părăsim terenul formal al filosofiei creștine și ne apropiem de realitatea istorică, poate mai ușor ne vom înțelege asupra noțiunii filosofiei creștine. Ce vom zice despre ea? Este un sistem de cugetare care respectă cu sfințenie legile naturale ale gândirii și care totuși nu numai că poate fi adoptat de fiecare creștin — chiar și dacă e sfânt — pentru că nici un principiu și nici o concluzie a sa nu este în contradicție cu adevărurile Revelației divine, ci este chiar un mijloc foarte potrivit și necesar pentru confirmarea și explicarea rațională a adevărilor religioase. Creștinul de azi vede că toată niziunța gândirii omenești cuprinsă în istoria filosofiei nu este decât o sistematică negație a credinței sale, o reducere la absurd a celor mai sfinte adevăruri, cari formează însăși esența și structura vieții sale creștinești. Deci, din două una: ori filosoful ori creștinul, unul din ei trebuie să dispară; primești concluziile filosofiei moderne? atunci ești silit să renunți la înțelepciunea lui Dumnezeu; sau întors.

Așa vorbesc filosofii moderni.

Ce bucurie însă, pe creștinul care nu vrea să renunțe nici la una din cele două realități; nici la rațiune, fiindcă ea îl specifică în a fi om; nici la Revelație, fiindcă aceasta îl specifică în a fi creștin, fiu adoptiv al lui Dumnezeu — zic, ce bucurie, atunci când găsește că nu întreagă activitatea rațiunii, nu toată filosofia este în opoziție cu credința, și că există anume un sistem de gândire, acela al bunului simț, al rațiunii naturale, legiferate de geniul păgânului Aristotel și dus la desăvârșire de un alt geniu — de astădată sfânt — care-i fundamentează, dezvoltă și apără tezaurul credinței sale. Această filosofie îl învață că poate fi oricât de mare filosof, fără să fie silit din partea filosofiei, să nu fie creștin. Pentru că, în definitiv nu sunt două izvoare ale adevărului în opoziție unul cu altul; căci oare se poate opune adevărul, adevă-

¹⁾ *Jaques Maritain: De la Philosophie Chrétienne*, pg. 56, 57.

²⁾ Nr. 1—2, 1939.

rului? Există un singur Izvor al adevărului: Dumnezeu; dela El pornesc spre muritori, două râuri — ce-i drept deosebite, — dar nu contrare, rațiunea și Revelația; filosofia și credința: ele se întâlnesc, întregite și reconfortate, în sufletul filosofului creștin.

A fost un timp când acest fel de cugetare era socotit ca prostie cvalificată. Întreg veacul XVIII n'a avut altă îndeletnicire decât să dovedească absurditatea unei adevărate cugetări în creștinism. Astăzi vremurile s'au schimbat; în toate țările, gânditori încercați dovedesc cu cuvântul și cu scrisul, nu numai distincția, ci mai cu seamă corelația fericită dintre autentică filosofie și adevăratul creștinism. Până și la noi. Cine, în ce măsură; în ce mod? Urmează să vedem.

II.

Cari anume dintre părțile filosofiei creștine sunt adoptate și dovedite de către gânditorii români?

In logică

Filosofia creștină este cea mai monumentală și mai solidă construcție a rațiunii omenești, fiindcă, spre deosebire de alte sisteme filosofice, cari îmbrățișează un aspect al lumii cunoscibile, ea cuprinde întreg universul cunoașterii, cu toate aspectele lui, scrutându-l în toate sectoarele. Ea procedează metodic. Prima problemă pe care și-o pune este nu aceea a cunoașterii propriu zise, ci a drumului pe care trebuie să-l străbată rațiunea spre a parveni la adevăr. Este rațiunea capabilă de adevăr, dacă este, în ce condiții, ce regule trebuie să respecte? Rațiunea aplicată cunoașterii, ca mijloc de a ajunge la adevăr¹⁾; „știința care conduce operațiile intelectului spre adevăr“²⁾ — logica — iată chestiune pe care și-o pune filosofia creștină.

În logica minoră studiază în mod analitic, operațiile fundamentale ale intelectului. Spiritul concepe întâi natura lucrurilor fără să afirme sau să nege ceva despre ele; apoi judecă și în urmă, dela lucrurile cunoscute se ridică la mai puțin cunoscute; de aci, cele trei operații principale ale logicei: conceptul, judecata și raționamentul. În partea doua se ocupă cu principiile fundamentale ale logicei și ale oricărei științe, în special cu principiul contradicțiunii.

Logica este un studiu formal; legile ei au fost pururea aceleași, spiritul omenesc le-a observat chiar și atunci când încă nu li se cunoștea mecanismul și nu erau predate ca obiecte de studiu.

¹⁾ *Jaques Maritain*: *Elements de Phil. Introd. générale*, pg. 100.

²⁾ *Farges Barbedette*: *Cours de Phil. Scholastique V. I.* pg. 14.

Ca știință care guvernează spiritul omnesc prin legi inflexibile își datorează ființa lui Aristotel, care se și numește fondatorul logicei științifice, Acesteia nu știm ce i-s'ar mai putea adăoga. Insuși Kant este silit să recunoască că logica lui Aristotel rămâne aceeași dealungul veacurilor. Chiar și dl C. Noica, care nu e prieten al lui Aristotel, recunoaște „că filosoful care a creat știința logicei, n'ar fi nehibzuit să se spună că nu participă la viața culturii sale. Problemele cunoașterii și mai mult decât ele, cele ale vieții spiritului, probleme ce se pun și precumpănesc în această cultură, nu sunt, ce e drept, ale lui Aristotel, dar se putea ajunge la ele fără logica lui Aristotel?”¹⁾ Această logică este logica filosofiei creștine.

Gânditorii români, natural, nu puteau inventa o altă logică; în elementele ei esențială logica tradițională a fost primită de către toți. S'au abătut dela ea numai acei filosofi a căror trăsătură secundară a concepției lor, o pretindea.

Cele dintâi urme despre această logică găsim la *D. Cantemir*: „Micul tratat de Logică”. El o împarte în două părți: logica naturală — quae a nostra dependit natura — cugetarea naturală urmează legile logice fără ca subiectul să le știe în mod explicit; logica artificială — quam magis ab Aristoteles traditam habemus — principiile pe cari le abstragem din gândirea naturală și le expunem aparte. În cunoaștere distinge trei forme (*operationes intellectus*): *apprehensio*, cu ajutorul căreia alcătuim națiunile, sprijiniți pe intuiție; a doua, *compositio et divisio*, alcătuește judecățile, servindu-se de noțiuni; a treia *oratio intellectiva*, judecățile discursive²⁾. Ceilalți logicieni români, dela T. Maiorescu până la d. Petrovici au păreri, uneori, originale, mai cu seamă în ce privește teoria genezii ideilor; încolo sunt în logică aristotelici.

După ce a cercetat filosofia creștină regulele pe cari le urmează rațiunea în cunoașterea adevărului, își pune problema finalității cunoașterii: rațiunea omenească dorește să cunoască adevărul pentru plăcerea sau bucuria de a ști; ori doară pentru binele vieții omenești. Numind cunoștințele cele dintâi *speculative*, cari au menirea să dea seamă despre lucruri, prin principiile lor supreme, prin cauzele lor primare, (ordinea *speculativă*) cealaltă este ordinea *practică*. Ordinea *speculativă* are ca obiect suprem ființa lucrurilor; cea *practică*, acțiunile omenești. Din această distincție izvoresc diferitele părți ale filosofiei. În ordinea *speculativă*:

¹⁾ C. Noica, op. cit., pag. 131.

²⁾ *Nic. Bagdasar*: Istoria filosofiei românești, Buc. 1940, pag. 19. — La această valoroasă lucrare ne referim de multe ori, citându-o numai simplu: „N. B. pg. . .”.

Filosofia matematică, (natura cantității, numărului etc.); Filosofia naturii (lumea—corporală—Cosmologia, omul—Psihologia) Metafizica (cu părțile ei principale: Epistemologia, Ontologia și Teodicea); în ordinea practică: Filosofia artei și Filosofia morală. Aceste părți cuprind realitatea integrală; nu este chestiune pusă de intelectul omenească care să nu-și găsească răspuns mulțumitor, așa după cum poate fi dat acest răspuns de înțelepciunea omenească.

În psihologie filozofii români susțin, în general, un punct de vedere care nu este aproape de cel creștin. Mai întâi în ce privește însuși obiectul acestei științe. Aproape toți, nu știm prin ce minune, sunt de părere că psihologia se ocupă numai cu fenomenele sufletesti și nu cu însăși cauza, cu substratul acestor fenomene, cu sufletul; așa încât ei fac știința sufletului fără de suflet. În plus, o mare parte dintre ei au o concepție strict deterministă în ce privește acțiunile omenești; iar alții sunt de tot aproape de concepție materialistă. În ce privește metoda psihologiei, ea este cea experimentală.

Dela această concepție se abate deabinele, apropiindu-se de psihologia tomistă, dl I. Petrovici, în studiul: „Dincolo de zare”, în care cu multă competență, aduce în afară de dovezile cunoscute, altele noi și originale, pentru nemurirea sufletului. „Existența spirituală — spune d-sa, depășește cu mult realitatea fizică, nu numai când privim lucrurile în ansamblu, dar și când coborâm în amănunt”. — „Că se poate constata viață efectivă, fără organism material și că întruparea nu e o condiție, ci un rezultat al ei, pe care-l poate produce în circumstanțe determinate”¹⁾. Aci, d. Petrovici este pe linia tuturor marilor gânditori creștini, cari în toate vremurile au considerat nemurirea ca cheie de boltă a vieții omenești. Fără de ea, pe ce s'ar putea clădi o viață cu adevărat omenească; dar viața morală?

În Metafizică

Nici o parte a filosofiei creștine nu este mai bine reprezentată în filosofia românească, decât Metafizica, e adevărat nu întrucât e considerată în sine, întrucât își pune problema centrală, ci mai cu seamă în ce privește justificarea existenței sale și în raport cu științele speciale, — apoi cu Religia și cu Arta. Metafizica tratează despre cele mai înalte probleme ale gândirii omenești. Sufletul ei îl formează ființa, (ens) dar nu întrucât e corporală, sensibilă sau mobilă, fiindcă din acest punct de vedere o privește filosofia naturii; nici ființa sub aspectul cantității, a întinderii și nu-

¹⁾ Cit. N. B. pg. 142.

mărului, fiindcă acesta este obiectul filosofiei numerilor, ci ființa sub aspectul ființei și a constituției sale „ens in quantum ens” — gradul al treilea de abstracție. Principalele probleme de metafizică izvoresc din cele două puncte de vedere din care se poate privi ființa creată: în potență și în act, ca esență, existență; al doilea se referă la diferitele specii de ființe create: substanță și accidentă. În Epistemologie, tomismul tratează despre legitimitatea și despre atitudinea cunoașterii omenești, adică despre criteriile adevărului. În Ontologie, despre natura, proprietățile, categoriile și cauzele ființei; în Teodicee despre cauza cauzelor: Dumnezeu.

În ce privește teoria cunoașterii, se știe, tomismul este o filosofie a ființei, susținând că primul obiect al intelectului este, ceea ce este, ființa — id quod in aliqua re per se primo intelligitur — ceea ce cutare idee pune în mod imediat în fața inteligenței. Aci se deschide imensa prăpastie între realismul tomist și idealismul sau fenomenalismul kantian. În vremece Kant nega posibilitatea cunoașterii lucrurilor în sine, a esenței, susținând o cunoaștere exclusiv fenomenală, pe atunci filosofia creștină pune ca prim obiect al cunoașterii intelectuale tocmai noumenul, fără de care fenomenele n'au explicare filosofică suficientă. Fără accepțiunea acestei teze, nu ne putem explica cum poate fi cineva — nu tomist — ci pur și simplu metafizician, doar ce alta vrea să zică acest cuvânt: „Metafizică” (*Μετὰ φυσικα*) dincolo de lucrurile fizice, decât: *știința care tratează despre ființa reală și supra sensibilă?*

Filosofia românească, prin cei mai străluciți reprezentanți ai săi, se apropie de metafizică luată în înțelesul tomist. Așa, în ce privește definiția ei, d. *Rădulescu-Motru* zice: „Metafizica este știința care are de scop de a ne da cunoștința cea mai completă și mai puțin relativă despre lume. — Omul de știință specială trebuie să găsească înaintea sa o știință anume organizată care să-i înlesnească aprofundarea noțiunilor fundamentale pe cari alteleori le-a adoptat numai prin tradiție. Această știință este metafizică”¹⁾. La fel spune d. *Petrovici*, arătând rostul metafiziciei: „ea izvoarește din nevoia de nestins a spiritului de a deslega misterele adânci ale existenței, de a sesiza principiile prime ale lumii și de a cunoaște elementele constituente ale cosmosului”²⁾. Tot metafizician este și dl. *E. Speranția* și d. *D. Bădăreu*. Chiar și dl. *L. Blaga* este metafizician sui generis, doar spune dsa: „fără o metafizică omul nu poate exista; în istorie nu s'a declarat niciodată o vacanță metafizică”. — „Metafizica este un corolar

¹⁾ N. B. pg. 87; ²⁾ ibid. pg. 130.

al fondului uman în genere. În metafizică răspunde însuși modul ontologic al omului îndeobște. Metafizica este expresia și afirmarea veșnic reînnoită a unui mod existențial care ține constitutiv de ființa omenească" (Diferențialele divine, pg. 14—15).

Juste ni se par observațiile dlor: R. Motru și Petrovici, cu privire la raportul dintre metafizică știință, religie și artă. Așa cel dintâi: „Fiecare din științele particulare studiază realitatea dintr'un anumit punct de vedere, privirea de ansamblu, unitatea supremă a realității depășind cu totul și principial scopurile lor. Această problemă a căzut totdeauna în sarcina metafizicei. — Ea exprimă absolutul din reacțiunea ființei întregi omenești" ¹⁾. Același lucru îl spune cu și mai multă precizie d. Petrovici: „Știința și metafizica făuresc icoane despre aceeași sau aceleași realități. Dar știința le făurește cu mai mult relativ și cu mai puțin absolut (punând accentul pe înfățișarea lor sensibilă) pe când metafizica le alcătuește, în orice caz tinde să le alcătuească, având un maxim de absolut și un minim de relativ (punând accentul pe substratul lor suprasensibil). Nu avem deci, o deosebire de domenii, ci de puncte de vedere și am putea zice nu de natură, ci de grad" ²⁾. Cu această mărturisire, d. Petrovici se situează deplin pe linia de gândire a celor mai mari tomiști. Filosofia tomistă distinge în mod formal domeniul metafizicei, nu numai de al științelor experimentale, ci și de filosofia naturii. În ce privește filosofia, ea scrutează în jurul cauzelor primare; știința, în jurul cauzelor secundare; una privește realitatea din punct de vedere al inteligibilității, cealaltă dintr'al sensibilității; analiza filosofică e de tip ontologic, ceea științifică e de tip empiriologic. Știința lui (*ōri*) și știința lui *propter quid* (*ślōri*); știința de cercetare și aceea unde se asignează și rațiunea de a fi. Cele de tip empiriologic „se îndreaptă spre ființa sensibilă, însă înainte de toate ca observabilă și măsurabilă" ³⁾. „Ens mobile secundum quod mobile aut secundum quod quandum sub modo definiendi per operationem sensus". După cum am amintit, tomiștii disting metafizica chiar de filosofia naturii, care privește esența ascunsă în lucrurile sensibile. „Este o știință experimentală a fenomenelor specific distinctă de filosofia naturii și este o filosofie a naturii specific distinctă de știința fenomenelor" ⁴⁾. Acuma ni se pare de minimă importanță această distincție între diferitele ordini de cunoștințe; însă, dacă ne dăm seama că pozitivismul, negator al metafizicei a căutat din

¹⁾ N. B. pg. 86; ²⁾ *ibid.* pg. 133.

³⁾ Jacques Maritain: *La Philosophie de la Nature*, pg. 75.

⁴⁾ *Idem*, *ibid.* pg. 89.

răspuțeri să erijeze știința în locul metafizicei, eliminându-i întreg cuprinsul ontologic, operând numai asupra cadavrului empiriologic, tăind astfel gustul oricărei visiuni suprasensibile, vom recunoaște, că reabilitându-se metafizica, s'a reabilitat însăși cunoașterea rațională. Evident, metafizica, și în special filosofia naturii, trebuie să țină contact permanent cu științele particularului experimental și să-și fundamenteze aserțiunile răsımând în faptele observabile și bineconstatate.

De o importanță covârșitoare ni se pare, mai departe, și distincțiunea și raportul dintre filosofie și artă, constatată în mod clar de către filosofii români. În acest punct vederile lor se întalnesc cu acele ale filosofiei creștine. „Metafizica nu se identifică cu arta și cu religia“ (zice dl R. Motru). Există asemănări, dar nu e mai puțin adevărat că există și deosebiri mari. Absolutul metafizic consistă într'o gândire, care, deși deasupra cunoștințelor speciale, se sprijină totuși pe metodele științifice experimentale“. Nu e tomistă însă, afirmația imediat următoare a d. R. Motru (Metafizica se servește continuu de logica gândirii și de metoda științifică pe când arta și religia se servesc de logica sentimentului¹⁾).

„Metafizica își are rosturile și drepturile ei, asupra cărora arta și religia nu pot cu nimic impieta“. Mult mai tranșant ni se pare d. Petrovici: *religia este practica* metafizicei, între ele nu poate fi conflict. Religia prezintă mari avantajii față de metafizică. În vreme ce metafizica face afirmații *problematic*e, religia face afirmații *categoriale*²⁾.

Apoi, orice religie, prezintă o clădire gata, isprăvită, pe când metafizica e o clădire în veșnică construcție. Metafizica și religia sunt din natura lor menite să se înțeleagă, nu să se răsboiască.

Condiția de existență a metafizicei este și rămâne depășirea experienței și a lumii observabile³⁾. În ce privește metoda metafizicei, d. Petrovici are păreri la fel de juste: „Nefiind o știință care să se învârtă în arena și câmpul experienței, metoda ei de lucru nu poate fi metoda experimentală — totuși nu se poate construi fără o largă bază de fapte concrete. Nu poate fi metoda metafizicei o metodă apriorică, raționalistă. Construcții apriorice cu caracter metafizic, nu pot avea decât valoarea unor opere de imaginație, alcătuirii subiective dar n'au valoare de adevăr. Dar menirea metafizicei este și rămâne o cercetare a *realității în esența ei substanțială*. — (subl. n.) — Nici metoda intuitivă a lui Bergson, fiindcă o filosofie lipsită de concepte, nu mai este filosofie“⁴⁾.

¹⁾ N. B. pg. 38. ²⁾ N. B. pg. 89.

³⁾ N. B. pg. 134. ⁴⁾ N. B. pg. 135.

Sunt constatări și observații juste pe cari le subscriu în frunte cu S. Toma, toți tomiștii, vechi și noi.

În ce privește teologia, e un adevăr axiomatic: *vera tota philosophia ad cognitionem divinorum ordinetur* — „filosofia și teologia sunt două științe formal distincte: atât în principii cât și în obiectul lor. — În mod formal o filosofie nu poate fi decât filosofie și de loc teologie ¹⁾. „După doctrina făcută clasică de către Sf. Tomai există după cum se știe, trei înțelepciuni esențial distincte și în mod ierarhic ordonante; înțelepciunea infusa (vărsată) sau înțelepciunea harică, înțelepciunea teologică și înțelepciunea metafizică. Ele diferă unele de altele prin lumina lor obiectivă și prin obiectul lor formal. Prima având ca lumină proprie conaturalitatea de iubire a supranaturalului; ea atinge într'un chip experimental și supra uman pe Dumnezeu în viața sa intimă... a doua are ca lumină proprie comunicarea științei pe care o are Dumnezeu despre sine însuși, care ni s'a făcut nouă prin descoperire — o înțelegere de credință și rațiune, o înțelegere de credință uzând de rațiune... înțelepciunea metafizică are ca lumină proprie inteligibilitatea ființei degajate la starea pură, la cea mai înaltă treaptă de intuiție abstractivă. Obiectul său formal nu este Dumnezeu, întrucât e Dumnezeu, ci ființa, după misterul ei propriu, *ens secundum quod ens*; nu cunoaște pe Dumnezeu numai întrucât e cauza ființei — o înțelepciune a rațiunii, ea este naturală prin esența sa ²⁾.

E bine să se remarce aceste distincțiuni fundamentale pentru a nu se comite grave erori și neînțelegeri sfâșietoare. Ori, se știe că până s'a ajuns aci, raportul între aceste domenii ale spiritului omenesc era cât se poate de încordat și incurcat. În vechime științele naturii erau absorbită în obiectul filosofiei; în evul mediu, până la Sfântul Toma, filosofia era absorbită de teologie; începând cu Descartes, teologia a fost eliminată dintre științe, fiindcă nu-și putea dovedi tezele pe cale matematică. Kant a ucis metafizica, Comte, întreagă filosofia, — toate aceste numai pentru că nu li s'au cunoscut precis domeniile de cercetare, lumină și obiectul. Astăzi această confuzie persistă numai în concepțiile acelor filosofi, cari au viziune strâmtă, monovalentă a realității și cari din această pricină tratează toate cunoștințele în același fel. Ceilalți știu să le distingă fără să le opună și fără să le confunde între ele.

Una dintre problemele centrale ale metafizicei rămâne cu si-

¹⁾ *Et. Gilson*, op. cit. pg. 131.

²⁾ *J. Maritain*: *Science et Sagesse* pg. 47, 48 pass.

guranță aceea care privește cauzația ființei. Se știe că D. Hume, Berkeley, Hobbes, Ockam, Stuart Mill, Kant și pozitivistii francezi au negat orice valoare ontologică și transcendentă principiului cauzalității, socotind că „nu are valoare decât asupra lumii fenomenale și nu autoriză chiar de loc să se lege toate schimbările de o cauză de alt ordin, care să nu fie însăși o schimbare (Critica raț. Pure IV) și odată cu aceste toate principiile primare, cari nu ne permit să atingem *ființa substanțială*. N'au nici valoare transcendentă, adecă nu ne permit să cunoaștem pe Dumnezeu Ființa transcendentă, ori tomistii sunt cu toții în această privință de o părere, formând însăși substanța tomismului, că: „Intellectus naturaliter cognoscit ENS et EA QUAE SUNT PER-SE ENTIS, in quantum huiusmodi, in qua cognitione fundatur PRIMORUM PRINCIPIORUM notitia (S. Thomas C. Gentes I. II. C. LXXXIII § 32). Cognitio intellectiva occupatur circa qualitates sensibiles exteriores. Cognitio intellectiva penetrat usque ad essentiam re.” S. Thomas, II-a II a. q. 8, a. 1). Admîtîndu-se valoarea ontologică a cunoașterii intelectuale, implicit se admit și primele principii cari derivă din ea. „Inteligența spontană zărește întâi în ființă adevărul *principiului identității* și a principiului *non-contradictiunii*, la care se reduce *principiul rațiunii suficiente*: „Tot ceea ce există are rațiunea sa de a fi” și al cauzalității eficiente, cari toate își au fundamentul în ființă. Noi suntem siguri că *orice* ființă, care poate să nu fie, are lipsă de o cauză eficientă, trebuie să fie *realizată*¹⁾. Această problemă crucială în metafizica tomistă o pune și d. Dan Bădăreu. D-sa deosebește noțiunea de substanță de noțiunea de cauzalitate. „Căci în vremece noțiunea de cauzalitate se raportă la evenimente, adică notează transformările pe cari le supăortă un obiect, noțiunea de substanță se raportă la un lucru exprimând identitatea acelui lucru sub formele deosebite pe cari le îmbracă²⁾. La aceasta n'am avea de adăugat decât că noțiunea de cauzalitate în metafizică nu are valoare numai fenomenală și nu se referă numai la transformările pe care le suportă un obiect — această cauzație se aplică în fizică — cauzalitatea metafizică are o valoare eficientă, ontologică, și e vorba de ființa care nefiind prin sine, în mod necesar își are existența prin altul. Apoi d-sa face deosebirea între principiul cauzalității și al identității; căci „dacă relația causală nu contrazice principiul identității ea se formează totuși cu totul departe de acest principiu, în afară de orice preocupare relativă la unitatea substanței³⁾).

¹⁾ Garrigou-Lagrange: Dieu, Son existence... pg. 181.

²⁾ N. B. pg. 231.

³⁾ Jacques Maritain: Sept leçons sur l'être. pg. 104.

Noi adaugem — natural dacă acordăm valoare ontologică și nu pur fenomenală principiului cauzalității — că principiul cauzalității — că și toate principiile primare — și acela al identității — derivă din aceeași ființă, care în cazul identității se raportează la sine „c'est l'être donné à l'esprit": L'être se redouble ainsi lui-même, si je puis dire; il double son aspect, position existentielle de son aspect¹⁾; ce privește al doilea principiu, al cauzalității el este acela care motivează punerea în existență a ființei — natural e vorba de ființele contingente, cari adecă nu sunt prin sine, așa încât nu se formează... în afară de orice preocupare relativă la unitatea substanței.

Principiul cauzalității luat în accepțiunea sa fizică pare a se opune principiului identității, fiindcă un lucru care este într'un fel (identic cu sine) nu mai e același, dacă a fost *modificat* printr'o cauză; însă acest principiu în metafizică se referă la punerea unei ființe în existență. Fieele observațiuni cu privire la principiul cauzalității, pe cari d. Bădăreu le desvoltă mai departe, dovedesc o înțelegere cu adevărat tomistă a acestui principiu. „Legea necesară care leagă doi factori X și Y, se poate enunța sub formă cauzală ori decâte ori putem spune: X *produce* pe Y sa Y *produce* pe X și numai atunci (relația dintre zi și noapte nu este relație cauzală²⁾) — deși după definiția principiului cauzalității denunțat de pozitiviști și aceasta ar putea fi relație cauzală. Ținem să remarcăm că d. Bădăreu este pentru substanța lucrurilor ascunsă sub aspectul lor schimbător. „În dosul diversităților apare o constantă, apar niște relații fixe cari explică în ce fel lumea nu cunoaște desființării nefcetate urmate de zidiri nefcetate³⁾”. În ce privește relația dintre causalitate și finalitate, ea este foarte strânsă, fiindcă au același obiect. „Ceeace este esențial și constitue raportul de finalitate, este un *motiv*, este *intenția* ce apare într'o acțiune ca o adevărată *cauză finală*“⁴⁾. Constatăre pe care o poate semna fiecare tomist. „Dans le cas du principe d'identité, c'est le transcendantal *être* lui-même considérée sous deux aspects différents dans le cas du principe de raison d'être l'esprit considère le transcendantal *être* et le transcendantal *vat*. Dans le cas du principe de finalité c'est l'être et le transcendantal *bien*“⁵⁾. Aci se găsește ființa intru cât e apetibila, dorită, ca motor extrinsec al activității, deoarece: Omne agens agit propter finem. Vederile dlui Bădărău în această privință coincid cu ale filosofiei tomiste.

¹⁾ Jacques Maritain: Sept leçons sur l'être, pg. 104.

²⁾ N. B. op. cit. pg. 235; ³⁾ N. B. pg. 236; ⁴⁾ Ibid. ⁵⁾ J. Maritain: La Philosophie de la Nature, pg. 142.

In epistemologie

Cheia de boltă a întregii filosofii creștine, credem că este problema cunoașterii; dela soluționarea acesteia se despart în mod iremediabil cele două lumi: idealismul și realismul. Dacă nu cunoaștem ființa și esența lucrurilor, dacă nu cunoaștem decât propriile noastre idei și imagini, modificări ale subiectivității noastre; dacă ideile nu sunt mijloace *prin cari* se realizează cunoașterea, dacă nu sunt *objectum quo*, ci *objectum quid*, atunci lumea rămâne în veci semnul de întrebare de care zadarnic am cerca să ne apropiem. În schimb, dacă cunoașterea noastră este dianoetică, adică prin manifestările sensibile sesizăm cu adevărat realitatea suprasensibilă, noumenul lucrurilor, atunci șt numai atunci, merită bătaie de cap. Cazul prim e al idealismului; al doilea e al realismului tomist. După epistemologia tomistă „Cunoașterea este pusă într'o *dependență absolută*. În ce privește acea ce este. A cunoaște, într'adevăr, înseamnă în mod esențial a cunoaște *ceva*, întrucât e specificator al actului meu de cunoaștere, nu e produs de cunoașterea mea, ci dimpotrivă, regula și măsura și, deci, își are ființa sa a parte¹⁾. — În cunoaștere mă subordinez unei ființe independente de mine și adevărul spiritului meu este conformitatea sau cu *ceace este* înafară de el și independent de el²⁾. „Iată realismul și obiectivismul funciar al filosofiei tomiste“ (ibid.) — „Cu procedee critice mult mai eficace și mult mai subtile decât ale lui Kant, sf. Toma, distinge deci, în conștiința noastră cecece aparține înseși lucrurilor și cecece se ține de modul nostru de a concepe. Căci lucrul este același în realitate și în concept, dacă e vorba de esența sa și de constituția intimă inteligibilă. Inșă el *există* într'un fel de tot diferit în realitate decât în concept: aci în concept: aci are o existență materială, singulară, concretă; acolo, existență spirituală (*intențională*) abstractă și universală“³⁾. Acesta „este realismul critic sub care se înțelege concepția aristotelico-tomistă a cunoașterii“⁴⁾.

În filosofia românească putem desprinde o înclinație simțită spre realismul critic, în înțelesul expus mai sus. O pătrunzătoare critică îndreaptă gânditorii români atât împotriva idealismului descartian cât și contra apriorismului kantian, reabilitând lumea externă și obiectivitatea cunoașterii, asasinate de titanii amintiți.

¹⁾ Jacques Maritain: *Refléxions sur l'Intelligence...* pg. 302.

²⁾ Ibid. pg. 323.

³⁾ Idem, ibid. pg. 327.

⁴⁾ Jaques Maritain: *Les Desgrés du Savoir*, pg. 137.

Lucru vrednic de reținut, deși aproape toți filosofii români au suferit influențe idealiste, atât în cursul studiilor, făcute aproape numai în patria acestui curent, cât și după reîntoarcerea acasă, ei totuși găsesc calea spre realitatea externă. „Între lumea externă și logica raționamentului din conștiința internă a omului — zice d. Motru, nu există o întrerupere“, — că „nu există nici o diferență între legea după care se propagă lumina înafară de ochiul omenesc și între legea după care nervul optic conduce iritațiunea primită pe retină până la centrul nervos, unde se preface în imagine suflătoare“. Că între logica gândirii și logica lumii externe nu se interpune nici un domeniu al hazardului, — ci există o continuitate și un strict determinism¹⁾.

„Este profundă neexactitate, spune dl *Petrovici*, să se conceapă existența cu lumea fenomenală relative *deoparte*, și cu absolutul *de altă parte*, așa ca să se creadă că cineva s'ar putea ocupa perfect de relativ; neglijând cu totul realitatea absolută. Dar nu în modul acesta — cu două ținuturi învecinate — trebuie conceput raportul dintre relativ și absolut, ci cu totul altfel. *Absolutul este implicat în relativ*²⁾.

Cu o vigoare dialectică deosebită combate d. *P. P. Negulescu*, apriorismul formelor sensibilității kantiane. „Chiar acolo, unde, în cele cinci argumente care se referă la întemeierea apriorității formelor sensibilității, Kant întrebuintează metoda deductivă, dl *Negulescu* arată, că premisele pe care se sprijină ea, sunt dobândite cu ajutorul metodei inductive“. Fiind dobândite pe cale inductivă „ele nu pot avea, pentru Kant, o certitudine apodictică, căci dacă propozițiile experimentale ar putea fi și ele „absolut necesare“, atunci n'ar mai fi nevoie să se recurgă pentru explicarea certitudinii axiomelor, la ipoteza originii apriorice“³⁾.

Apoi arată cât de șubredă este argumentația lui Kant când vrea să dovedească aprioritatea și intuitivitatea spațiului. „Spațiul nu există *înaintea* experienței“, de aceea „orice experiență presupune un subiect care o face și un obiect asupra căruia e făcută. Pentru că experiența să fie, prin urmare, posibilă, trebuie ca un obiect să poată fi perceput ca *înafară* de subiectul percepător, ca *exterior* lui, căci altfel s'ar confunda cu el. Și tot așa, pentru că să avem experiențe de *obiecte*, trebuie să putem percepu aceste obiecte ca *exterior* unele altora, ca distanțiate, adică între ele, căci altfel s'ar confunda împreună și n'ar putea fi percepute ca obiecte deosebite“ (Critica apriorismului și empirismului, pg. 11—14)⁴⁾. „Dacă nimic în materialul sensibil al intuiției nu corespunde formei noa-

¹⁾ N. B. pg. 91; ²⁾ *ibid.* pg. 133. ³⁾ N. B. pg. 109; ⁴⁾ *idem ibid.* pg. 109.

stre subiective ca substrat al ei, necunoscut, dar *determinant* în producerea ei, atunci de unde vine necesitatea de a percepe o anumită solicitare sensibilă ca linie dreaptă și alta ca linie curbă¹⁾. Nu mai puțin fină este observația pe care o face cu privire la categoria de cauzalitate, unde, spune că I. Kant să săvârșește contradicție, care pe deoparte spune că se aplică numai fenomenelor, iar pe de altă parte, consideră lucrul în sine cauza senzațiilor noastre²⁾. D. Negulescu spune categoric: „*existența nume-numenală nu poate fi tăgadută, fără a cădea în contradicții flagrante*“³⁾ (subl. noastră).

Hotărât pentru realism ia atitudine d. E. Speranția. „Când cunoaștem luăm „o atitudine“ prin care un „lucru“ este „pus“ sau „propus“ (positus) ca independent de faptul gândirii“. (Legile și formele gândirii, Rev. de fil. pg. 341)⁴⁾. Există un număr de adevăruri dogmatice referitoare la probleme de ordin transcendent („*obiectul în sine, existența obiectivă a cunoștințelor altora, idea liberului arbitru; existența unui principiu normativ și exterior voinței, indispensabile gândirii. Aceste nu le putem refuza, dacă nu renunțăm la gândire; ele formează elementele fundamentale ale unei metafizici naturale, inerente ființei noastre — numai pe bazele ei se poate construi un sistem filosofic care să se acorde cu exigențele și presupunerile ineluctabile ale spiritului nostru*“⁵⁾.

D. M. Florian, a cărui păreri le primim cu foarte mare rezervă, totuși, atunci când își îndreaptă criticile contra nominalismului, se apropie — vrând-nevrând, de pozițiile realiste ale tomismului, care, se știe, s'a răsboit un veac întreg contra acestei concepții. „Toate tendințele contemporane, spune d-sa, antiintellectualiste, iraționaliste, individualiste, care caută să deprecieze ideea și rațiunea la trapta de ficțiuni verbale, și susțin intuiția ca mijloc de cunoaștere, în stare să prindă individualul, fluidul, indescriptibilul, nu fac altceva decât să justifice nominalismul, chiar când n'o spun pe față sau chiar când par a lua o poziție hotărâtă împotriva lui“. „Gândirea nu impune faptelor, regule sau norme. Gândirea este o „ogîndire“ a faptelor și a conexiunii obiectelor. Ea nu dă lecții, ci primește lecții totdeauna. Gândirea servește, nu este servită“⁶⁾.

În ce privește chestiunile de mai sus, față de ele tomismul ia o atitudine intermediară, între idealitatea spațiului și a timpului susținute de Kant și Leibniz și între realismul exagerat al lui

¹⁾ ibid. 112; ²⁾ N. B. pg. 112; ³⁾ N. B. pg. 113.

⁴⁾ N. B. pg. 197; ⁵⁾ ibid. 203; ⁶⁾ N. B. pg. 217, subl. n.

Gassendi, Newton, Clarke și Bergson, care consideră timpul ca „stofă a lucrurilor”. Conceptul timpului și-a spațiului are fundament în realitatea experimentală. Există un timp real. „Timpul real fiind fondat pe mișcare, încât timpul și spațiul n'au început să existe decât cu lumea corporală și sunt limitate ca și ea (Théonas, Maritain pg. 76). „Dar, după cum spune Aristotel: Dacă n'ar fi suflet, n'ar fi de loc timp”. — „Timpul și mișcarea n'au ființa încheiată sau perfectă decât în suflet; dar timpul nu e ideal decât în măsura în care ia astfel consistență, grație numerotației efectuate de noi, care ardocăm și menținem împreună în spiritul nostru părțile sale fugare” (Idem, ibid. pag. 79).

Față de nominalism și conceptualism, filosofia creștină a adoptat realismul moderat, susținut de Aristotel și sf. Toma.

Tot la acest capitol, al teoriei cunoașterii ar trebui să cercetăm poziția d-lui L. Blaga, aceasta cu atât mai mult cu cât d-sa este gânditorul — după cât se spune — care a adâncit mai mult specificul românesc și care astfel ar fi cel mai original dintre filosofii noștri. Mărturisim că concepția filosofică a D-sale — este unică în felul său, în special în ce privește epistemologia — fiindcă celelalte părți ale filosofiei sale, se pot prea bine integra într'un panteism mai mult sau mai puțin deghizat. (Ne gândim la Cosmologiei). Dacă nu cumva ne derutează termenii întrebunțați de d-sa; în caz că realităților exprimate li s'ar aplica o altă terminologie, cel puțin o parte din epistemologie — nu zic că ar atinge undeva gândirea creștină — dar s'ar apropia binișor de ea. Ne place să vedem această apropiere atunci când e vorba de „cunoașterea înțelegătoare”, când se comportă luciferic și provoacă o criză în obiect, despiciându-l în *două*, „într'o parte” care se arată și într'una ce se ascunde „un mister”, care deoparte se arată prin semnele sale”. (Cunoști luciferică, pg. 21). Numind partea care se arată *fântul* misterului deschis (*φαίνεσθαι*); iar partea care se ascunde *cripticul* misterului deschis (*κρυπτείν*). Nu știm mai departe, dacă n'am putea vedea în cunoașterea luciferică, ceea ce numim cunoaștere „discursivă”; iar în cunoașterea paradisiacă, ceea ce numim cunoaștere prin connaturalitate (mistică) fiindcă se „caracterizează printr'un fel de alipire familiară la obiectul său pe care-l socotește total dat sau cu posibilități de a fi dat”¹⁾. Toate aceste apropieri nu se isbesc de greutăți prea mari, fiindcă, spune d-sa „cele două cunoașteri se mișcă pe cele două planuri al intuiției și al conceptului, dar se deosebesc fundamental prin pro-

¹⁾ N. B. pg. 177.

cedeul lor, cât și prin rezultatul la care ajung¹⁾, cu condiția sine qua non, ca ceea ce numim cunoaștere mistică să nu fie altceva²⁾. „Cunoașterea luciferică încearcă să pătrundă tot mai adânc esența ascunsă a obiectelor³⁾. Iată pentru ce credem îndreptățită această apropiere.

Dacă *fanicul* și *cripticul* din filosofia d. Blaga s'ar putea identifica cu substanța și accidențele sau cu numenul și fenomenul, atunci am avea un punct de contact între cele două concepții; dacă cunoașterea luciferică și cea paradisiacă sunt cele două feluri de cunoaștere: discursivă și prin connaturalitate (prin inclinație) din filosofia tomistă, am avea un al doilea punct câștigat. Și mai aproape tomism ni se pare cazul când cunoașterea luciferică, ar fi ceea ce numim cunoaștere intelectuală; iar cea paradisiacă, cunoașterea sensibilă, care este, după cum știm, intuitivă, pe când cea dintâi, abstractivă, dialectică. Facem această apropiere cu toată rezerva, fiindcă nu putem ști cu adevărat la care dintre modurile cunoscute de cunoaștere s'a gândit filosoful român, când a scris această parte a epistemologiei sale; la una dintre ele, ori la alta necunoscută până acum.

Trecând la ultima parte a metafizicei la aceea care încoronează întreg sbuciumul rațiunii speculative, la Teologia naturală, numită și

Teodicee,

trebuie să arătăm nexul care o leagă în mod indisolubil de ontologie — Metafizica, după cum am spus, studiază ființa sub aspectul ei de ființă, degajată de orice alte contingente, ens in quantum ens, sub ratione entitatis; iar ultima dintre problemele ei este aceea care privește csuza ființei. Aci gândirea omenească nu poate să nu-și pună întrebarea: ființa este; dar de unde este? Răspunsul nu poate fi decât: dela sine, ori dela altul. Dacă este dela sine, n'a început niciodată să fie; existența sa se ține strâns de esența sa; ba, este chiar unul și același lucru. Cercetate din acest punct de vedere ființele din lume, ușor ne convingem că nici uneia nu i-se poate atribui *aseltate*, fiindcă la toate există deosebire esențială între esență și existență; dacă n'ar fi această deosebire, toate ar fi absolut necesare și ca atare n'ar fi început și n'ar trebui să se sfârșească niciodată. Ori, toate încep și toate sfârșesc. — Dar ființa necesară totuși trebuie să existe, căci dacă n'ar exista o ființă care să fie însăși existența sa subsistentă — suum esse

1) *ibid.*; 2) *Ctr. Jaques Maritain: Les Degrés.* pg. 515; 3) N. B. pg. 179

subsistens — acum n'ar exista nimic; însă fiindcă — precum vedem — există ceva, logica ne silește să spunem că a trebuit să existe și există cu adevărat această ființă, care este însăși cauza și existența sa: *Dumnezeu*.

Filosofia românească, care și-a însușit toate problemele mari ale gândirii și cărora le-a adus contribuția sa, e aproape de necrezut, cum nu s'a apropiat de această problemă de strictă metafizică — dacă, bineînțeles, aceasta se mai poate numi problemă. În vreme ce în Apus, de bine de rău, ea a fost atinsă și dezbătută; la noi — popor cu vechi rădăcini creștine — ea a rămas neglijată; ori, dacă totuși cugetarea românească s'a apropiat de ea, a făcut-o mai mult în bătaie de joc. (Ne gândim în special la d. Blaga). Onoare unei sau două excepții, pe cari le vom remarca mai jos. De ce, Dumnezeu n'a intrat în cadrul desbaterilor filosofiei românești? Ori fiindcă s'a crezut că nu constituie o adevărată problemă de filosofie pur rațională, ci e problemă numai de credință și astfel cade în sarcina celor cari au interesul s'o dezbată: prooții; Ori, fiindcă cercetările lor nu erau înrudite cu acest domeniu. Iasă în amândouă cazurile s'a făcut greșală. întâi, pentru că problema privitoare la Dumnezeu este tot atât a rațiunii naturale, cât și a credinței. Sf. Pavel o spune Romanilor și ar putea pricepe și Românii; apoi, fiindcă în filosofie oricare cale, dacă nu te oprești la mijloc, duce la Dumnezeu, La noi aproape cu toții s'au oprit în drum.

Singurul gânditor român, căruia nu i-s'a părut că problema lui Dumnezeu n'ar fi o problemă de înaltă filosofie este tot dl *Petrovici*. D-sa a dezbătut, în chip magistral această problemă, în legătură cu problema ideii de neant, la ședințele Academiei de științe din Paris, 1933, „*Ideea de Dumnezeu este — spune d-sa — echivalentul existențial și fecund al Ideii de neant, radical vldă și stearpă*”. Ideea de Dumnezeu oferă spiritului omenesc incomparabil mai mult decât li oferă ideea de neant; și de aceea, spiritul omenesc tinde mereu spre această idee¹⁾. Existența lui Dumnezeu nu se întemeiază pe sentiment și pe emoție, după cum sunt tendințele contemporane în filosofia religiei. „Fără osatura intelectuală nu s'ar fi putut nici ajunge la noțiunea de Dumnezeu, care în toate religiile include conținutul determinant al unei existențe exterioare și superioare naturii, al unui „dincolo”, nici chiar s'o păstreze” (L'idée de Dieu devant la raison). Ideea de Dumnezeu poate fi dovedită cu ajutorul rațiunii, pe cele „aposteriori”. Vechiul argument cosmologic, are valoare și este de o efi-

¹⁾ N. B. pg. 137.

cacitate concludentă pentru existența lui Dumnezeu¹⁾. De altfel existența lui Dumnezeu se mai poate dovedi — ceea ce dl Petrovici și face — și cu alte argumente, în special plecând dela aspectul *ierarhic* al naturii.

Nu mai puțin tomist ni se pare dl Petrovici, atunci când se apropie de determinarea naturii lui Dumnezeu. „Nu trebuie să concepem pe Dumnezeu ca pe o perfecțiune ce este în curs de realizare, ci dimpotrivă, ca pe o perfecțiune realizată dintr'un început și pentru totdeauna. Absolutul este deasupra devenirii empirice. — Precum succesiunea timpului presupune absolutul eternității, dinamismul perfectibilității presupune perfecția realizată²⁾. Deasemenea: „Noi concepem existența în mod teleologic, adecă organizată cu un ansamblu de scopuri și de mijloace. Concepția finalistă s'a impus tuturor marilor filosofi, cari nu s'au împăcat cu determinismul mecanic și orb. Omul devine astfel un misionar al transcendentului³⁾. Aceste puncte de vedere au primit unanimă aprobare a celei mai puternice reviste de filosofie creștină: „*Revue Thomiste*“, în care s'a publicat darea de seamă asupra desbaterilor Congresului de filosofie și la care colaborează cei mai mari filosofi tomiști din lume. Amintim pe: P. Garrigou—Lagrange, Jacques Maritain, R. Jolivet, Bernadot etc.

Rămâne să ne mai oprim un moment la

Filosofia practică,

După cum ne-am propus la început. Înțelegem prin filosofia practică cunoașterea care se realizează în vederea activității omenești, la realizarea binelui omenească, afară de binele care rezultă din cunoașterea însăși. Dacă se urmărește prin cunoaștere binele de care depinde sensul vieții omenești, *perfecționarea înseși ființei omenești*, avem Etica sau *Morala*; dacă cunoașterea are menirea de a conduce o *lucrare* de făcut, se numește *Artă*. Morala tinde la perfecționarea omului; arta la perfecțiunea operei săvârșite de om⁴⁾. Astfel, în filosofia practică, se disting două domenii: a lui

¹⁾ „În sfârșit la obiecția kantiană că argumentul cosmologic păcătuiește prin aplicarea causalității în transcendent, ajunge să amintim că și Kant însuși a făcut atari aplicații neîngăduite de punctul său de vedere. — Când a afirmat existența lucrului în sine — ceea ce ar fi o probă că nu se poate stavili causalitatea acolo unde pretinseese Kant“. (I. Petrovici: *Viața și opera lui Kant*. 1936. pg. 163. nota 25).

²⁾ N. B. pg. 139; ³⁾ N. B. pg. 143.

⁴⁾ *Jacques Maritain*: Introduction à la Philosophie, pg. 186.

agibile, *παράχτων*, și a lui *factibile*, *ποιητόν*, în cel dintâi intră în joc uzul libertății omenești = morala; celalalt este domeniul *acțiunilor producătoare* considerate numai în raport cu *lucrurile produse*. „Arta este înafară de linia omenească, ea are un scop, norme valori, cari nu sunt ale omului, ci ale operii de realizat¹⁾. Frumosul este perfecțiunea proporțiilor; sf. Toma îi prescrie trei condițiuni esențiale: integritatea, proporția și mai pe sus de toate o strălucire a inteligibilității: *Splendor veri*, ziceau platonicienii; *splendor ordinis*, zicea sf. Augustin; adăogând că unitatea este forma oricărei frumuseți; *splendor formae*, zice sf. Toma în limbajul său precis de metafizician — așa încât frumosul ar fi: *le resplendissement de la forme sur les parties proportionnées de la matière*²⁾).

Concepțiile estetice românești nefiind încă bine cristalizate în sisteme, cercetătorul întîmpină mari dificultăți atunci când vrea să le examineze din punct de vedere critic — comperativ. Cel mai complet, din acest punct de vedere ni se pare a fi d. Tudor Vianu. În acest loc nu vom revela întreagă structura concepției sale artistice; ne vom mărgini să evidențiem numai acele puncte în cari concepția d-sale ar putea fi integrată în tomism. În general filosofia estetică a d. Vianu e departe de tomism; cu toate aceste câteva afirmații esențiale, credem că exprimă cam același punct de vedere. Iată-le: „Estetica este, pe lângă o știință care operează cu *constatări* și o știință ce lucrează cu *norme*, cu prescripții, care spun „cum *trebuie* să se constituie opera de artă și să se desvolte creația artistică și contemplația amatorului“. Scoate în evidență „faptul fundamental... că arta este realitatea istorică, supusă mobilității și condiționărilor vieții în societate; dar în același timp, privită ca o simplă întocmire estetică, o *unitate autonomă* superioară mișcării și relativismului istoric și *determinată de singurele ei norme imanente*“³⁾ Înșă din punct de vedere tomist, propoziția următoare, nu numai că ni se pare contradictorie, ci deadreptul o erezie estetică. „Ceeace participă la valoarea estetică nu sunt lucrurile, nici acțiunile ca niște date ale experienței practice, ci aparența lor. Nu tabloul este frumos, nici statuia, nici jocul artistului, ci numai felul în care apar, adică acele realități ideale corelaționate cu conștiința și cărora nu le-am mai putea presupune nicio existență îndată ce scânteia conștiinței s'ar stinge“. (Estetica vol. I pg. 65). Aceasta este concepția certesiană și kantiană asupra frumosului; după ea frumosul depinde numai de dispoziția și imaginația subiectului contemplator. La aceasta s. Augustin răspunde: „Dacă în-

¹⁾ Jacques Maritain: Art et Scolastique, pg. 10; ²⁾ ibid. pg. 38, ³⁾ N. B. pg. 273. Subl. noastră.

„Iub, lucrurile sunt frumoase pentru că plac, ori plac pentru că sunt frumoase? veți răspunde fără șovăire: pentru că sunt frumoase de aceea plac lucrurile“. (De vera religione c. XXXII, la Farges—Barbedette: Phil. Scolastique vol. I. pg. 171). — În favo-
rul apropierei de tomism am putea aduce și constatarea pe care o face d. Vianu cu privire la legătura dintre religie, filosofie și artă, unde are vederi juste. „Filosofia și arta presupun religia, existența unui absolut, dar în vremece pentru filosofie și artă este suficient ca absolutul să existe, pentru religie este necesar ca el să intervie. — Forme înrudite, dar originale, ele există în permanentă simultaneitate și atingându-se în absolut fără să se determine temporal, nici una dintre ele nu este obligată să se deplaseze și să înlocuiască pe cealaltă¹⁾. Aici d. Vianu are dreptate. Ni se par, cuvintele d. sale, ca un ecou al celor mai calificați filosofi și artiști tomiști. De aceea nu ne putem reține fără să transcriem pasagiul cel mai caracteristic, în această propoziție, din celebra carte a lui Jacques și Raïssa Maritain: „*Situation de Poëste*“: „*Les poètes et les autres artistes, les grands inventeurs et les saints, pulsent tous à la même source divine, mais avec des dispositions différentes, et selon des types essentiellement distincts de relation à cette source. Ils sont les uns et les autres des imitateurs de Dieu, mais les uns sont appelés tout particulièrement à augmenter le trésor humain de la beauté et de la science, ils sont les imitateurs du Dieu créatur; les autres sont tout particulièrement appelés à entrer dans le mystère de la Dèité elle-même et à faire connaître en ce monde, par quelque image et par quelque ressemblance, la Sainteté de Dieu, à l'imitation de Jésus-Christ, par abnégation de soi-même et de tout ce qui est de ce monde. La nature et la grâce ont des ouvriers qualifiés, et qui se portent mutuellement un secours mystérieux, pour l'ascension et la spiritualisation de l'humanité. — „*Toutes les sources sont en Tol...*“ (pg. 38, 39).*

Mai putem aminti tot la acest capitol și pe d. V. Băncilă. D-sa „consideră frumosul ca o valoare autonomă din punct de vedere al metodologiei artistice. — Frumosul mare este în congruență cu moralul și cu religiosul; un frumos imoral neexistând decât pentru oamenii cu conștiința anormală²⁾.

În filosofia morală distingem ca gânditor cu afinități tomiste pe dl M. Djuvara, a cărui constatări exprimă, uneori cel puțin, vederi creștinești. Așa: „A suprima libertatea persoanei, adică ini-

¹⁾ N. B. pg. 276; ²⁾ N. B. pg. 241.

țiativa creatoare a gândirii, posibilitatea de a voi și de a pune scopuri de activitate, ar însemna să se anihileze gândirea însăși. Presupunând atât dreptul cât și morala libertate, ele se disting totuși prin aceea că dreptul are în vedere ordinea sistematică a acțiunilor exteriorizate în societatea unor ființe capabile să urmărească scopuri liber alese, pe când morala are de obiect acțiuni încă neexteriorizate. Ideea de constrângere este inerentă atât moralei cât și dreptului intrucât derivă din însăși stringența rațiunii¹⁾. Nu libertatea propriu zisă, ci libertatea înjustă, abuzul de libertate este limitată de ordinea juridică, o asemenea libertate în sens etic (moral și juridic) este cu totul altceva decât posibilitatea noastră psihologică și socială de a face ceva²⁾.

Nu mai puțin importantă ni se par observațiile dlui *Trăian Brăileanu* cu privire la raportul dintre morală și politică „Observația faptelor ne întărește zilnic ideea că politica nu este identică cu morala. Dar, tot așa, ea ne arată că o politică ce nu ține seama de morală este o politică rea. — O altă chestiune este dacă politica trebuie să dea atenție în primul rând sau chiar exclusiv factorilor morali și, în sfârșit, dacă politica sau morala are *primatul*. Căci mulți autori, între cari și Kant, susțin *primatul* moralei asupra politicii³⁾. (Din acest punct de vedere, socotim că putem fi deabinele kantiani). „Morală creștină arată (în teorie și practică) cum dragostea este surgurul principiu care îngăduie de a întinde comunitatea morală dincolo de limitele familiei până la omenirea întreagă“ (ibid. pg. 27).

Aproape de aceste gânduri îl găsim și pe d. *Al. Hașdeu*. „Natura, spune d-sa, nu ucide liberul arbitru, nu împiedecă progresul, nu oprește realizarea celor mai frumoase tendințe ale unei națiuni. Există selecțiuni *providențiale*, care nu exclud liberul arbitru și responsabilitatea⁴⁾. — „*Progresul e numai posibil, nu e necesar*“⁵⁾.

Nu putem încheia această expunere fără să amintim, cel puțin cu numele — deocamdată — o serie întreagă de gânditori și scriitori, cari nu sunt cuprinși în istoria filosofiei românești, pe care am citat-o atât de mult. E vorba de aceia, cari fie în lucrări, fie în cursurile ținute, au manifestat simpatie față de cugetarea tomistă contemporană. Aci îi socotim pe d-nii *N. Crainic*, *N. Roșu*, *M. Eliade* și pe regretatul *Nae Ionescu*, a cărui cursuri nu erau stuăine de gândirea filosofică a tomismului și pe d. *Nicolae Bag-*

¹⁾ N. B. pg. 302; ²⁾ ibid. pg. 304.

³⁾ *Tr. Brăileanu*: Statul și Comunitatea morală, ed. II pg. 19.

⁴⁾ N. B. pg. 326; ⁵⁾ ibid. pg. 327.

dasar. Dealtfel, suntem siguri, că se vor fi gășind și alții, pe cari nu-i cunoaștem, dar a căror exigențe raționale gășesc o substanțială satisfacție în filosofia creștină.

*

Așa după cum se gășește cuprinsă în sinteza istorică a dlui Bagdasar, am expus cugetarea românească exclusiv în punctele cu cari vine în contact cu filosofia creștină. Cu aceste simple tangente, nu vrem să zicem că gândirea unuia sau altuia din filosoffi citați ar fi pedeadreptul ortodoxă; vrem să zicem că *punctele* amintite se apropie, sau sunt de fapt în concordanță cu filosofia tomistă. Pentrucă, durere, sunt cazuri, și încă multe, când într'un punct îl aprobăm, pe când în cele mai multe, filosofia creștină îl respinge hotărît.

După cum se poate vedea, am căutat cu mare stăruință — uneori chiar cu sforțare — nu ceea ce ne depărtează sau învrăbește, ci punțile de legătură dintre cele două realități raționale, chemate să se înțeleagă și mai bine. Am făcut-o aceasta numai spre a dovedi celor pesimiști, că atitudinea sufletească ce au adoptat față de gândirea românească — care, după ei, este ateistă, adecă, panteistă, evoluționistă, idealistă etc., n'are completă îndreptățire, fiindcă — filosofia românească, după cum am văzut nu este străină de gândirea creștină; de altă parte, am voit să spulberăm și iluziile acelor optimiști cari socotesc că gândirea românească, este *eo ipso*, fiindcă e românească, și creștină prin definiție.

E adevărat, direct n'am arătat în ce măsură este înghițită gândirea românească de filosofia neopăgână — o vom face-o odată, însă totuși — oricine își poate da seamă, că punctele de contact dintre cele două cugetări nu sunt nici prea mari, nici prea clare, nici prea multe. Și oare câți dintre gânditorii români a căror filosofie am apropiat-o de tomism, vor accepta această apropiere? Câți nu vor vedea în aceasta un fel de diminuare a inșeși prestigiului lor filosofic? Oare, într'adevăr așa să fie? Tomismul ca sistem de gândire discreditează pe cel ce-l primește și în special, pe filosoful român? mai cu seamă că este și creștin, atât filosoful cât și sistemul.

Noi n'avem gânditori cari să nu fie și creștini. Totuși, câți dintre creștinii aceștia sunt filosoffi creștini pedeaantregul? Câți dintre acești creștini sunt filosoffi din școala ionică, eleată; câți sunt discipolii lui Vogt, Moleschott, Spencer, Kant etc., și câți — mai bine — care dintre ei este în întregime a simțului comun și și a rațiunii naturale sistemizate de geniul scăpărător al lui Aristotel, purificate, sintetizate și încreștinate de Aquinat? Pe care l-ar putea revendica filosofia creștină pentru sine?

Asupra filosofiei tomiste planează încă și astăzi zgura aruncată din locomotiva protestantismului, ura și disprețul acestuia. Cine știe? poate că și azi mai stăruie în urechile multora cuvintele lui Luther: „Scurt, e imposibil de a reforma Biserica, dacă teologia și filosofia scolastică nu sunt smulse din rădăcini, împreună cu dreptul canonic”¹⁾).

Oare numai aceasta să fie cauza?

Nu cumva se găsește în însăși filosofia tomistă vina atitudinii ostile? Dacă ar fi să credem pe d. C. Noica, atunci am spune, cu D-sa, că: „E greu de înțeles felul cum filosoficește, poate cineva crede că elogiază doctrina lui Toma din Aquino atunci când proclamă stabilitatea învățaturii sale, adecă tocmai trăsătura care interzice în loc să însuflețească”²⁾). Cu alte cuvinte, una din neajunsurile acestei filosofii ar fi „stabilitatea” ei. — Altă greșală, e adevărat, de această dată nu numai a tomismului, ci a întregii scolastice este aceea că nu este „pedeantregul creștină”. A treia și cea mai gravă: „este de tăgăduit că Scolastica ar da expresiunea cea mai potrivită filosofiei însăși”. Pentru că „li lipsește, nu numai problematica unei conștiințe cunoscătoare — dar îi lipsește, mai ales aceea reflexiune a conștiinței asupra-și”³⁾).

Cam la aceste s'ar putea reduce învinuirile aduse tomismului. Socotim că nu e locul aci să răspundem cât sunt de întemeiate ele și, din capul locului, dacă toate sunt cu adevărat greșeli. Fiindcă s'ar putea întâmpla ca stabilitatea unei doctrine — mai cu seamă când e adevărată, așa cum considerăm noi tomismul — să fie una dintre cele mai esențiale și mai necesare calități. „Fiindcă a judeca tomismul ca pe o halnă care se purta în veacul XIII-lea și care nu se mai poartă, ca și cum valoarea unei metafizici ar fi în funcție de timp, este un mod de gândire cu adevărat barbar. Inteligența cere de a ține ca singură valabilă — dacă este adevărată o doctrină filosofică între toate celelalte; ceea ce nu împiedică de a ști că cercetarea filosofică este indefinit progresivă”⁴⁾. Oare se poate învinui de încremenire o concepție care între alte devize o are și pe aceasta: „*invenum philosophicum semper perfectibile*? De aceea o metafizică, cum este cea tomistă, nu greșește dacă — răzimată în realitatea sensibilă și inteligibilă — ajungând la adevăr, îl menține peste fluctuațiile timpul fiindcă so-

¹⁾ De Wette, I, 64 — la Maritain: „Trois Réformateurs”, pg. 44.

²⁾ C. Noica, op. cit. pg. 210.

³⁾ pg. 211.

⁴⁾ Jacques Maritain: Le Docteur Angelique, pg. XIV.

cotim că rostul filosofiei, acesta este: cucerirea adevărului și nu cercetarea de dragul cercetării. Sunt însă unii cari „nu văd că imutabilitatea a ceea ce înțelepciunea a agonisit odată, nu este în timp, ci deasupra lui și departe de a zăgăzui istoria, li accelerează cursul și progresul cunoașterii”¹⁾.

În ce privește a doua învinuire, suntem și noi de părerea, că Scolastica nu este „pedeantregul creștină”. Scolastica este o metodă și o filosofie care stăpânește câteva veacuri. Diferite doctrine scolastice sunt de multe ori diametral opuse, eretice, condamnate, respinse. Între ele există una singură căreia Biserica i-a acordat titlul de creștină: este filosofia sfântului Toma, care dacă n'ar fi pedeantregul creștină ar fi avut soarta atâtor filosofii, fără întârziere și fără șovăire condamnate. Ori, realitatea care este? „*Thomae doctrinam Ecclesia suam propriam edixit esse*” (Benedict XV, 1921).

Este aceasta cu adevărat filosofie? S'ar putea discuta „cumcă Scolastica ar da expresiunea cea mai potrivită filosofiei însăși”, după cum spune d. Noica. Recunoaștem, că ea n'a atins „problematika unei conștiințe cunoscătoare” așa după cum a făcut-o filosofia șapte veacuri mai târziu. Negăm, cu hotărîre, însă că-i „lipsește, mai ales, acea reflexiune a conștiinței asupra-și”, fiindcă, dacă ne gândim — în special la tomism — el și-a așezat însăși baza asupra reflexivității și a socotit totdeauna că edificiul acestui sistem razimă „în analiza cunoașterii”²⁾, care nu este, să zicem așa, decât *reîntoarcerea ființei asupra-și*, deoparte inteligența, de alta, inteligibilitatea în raportul lor de desfășurare”³⁾.

Tomismul este *filosofie* și încă filosofie *creștină*, mai creștină decât oricare filosofie; mai mult, este *singura*, cu adevărat filosofie și cu adevărat creștină. Este filosofie, fiindcă aci, activitatea rațiunii naturale scobește, disecând și sintetizând întreg universul cunoștibilității, în toate domeniile în toate sectoarele; și este creștină, fiindcă dintre toate doctrinele este singura, care, deși elaborată în substanță de un păgân și independent de creștinism, este totuși, în concordanță cu creștinismul, după cum trebuie să fie orice filosofie adevărată.

Am putea spune, cam paradoxal, și mai mult. Tomismul este filosofie fiindcă e creștină, și e creștină fiindcă e filosofie. Cu aceasta, departe de a avea de gând să susținem că specificitatea tomismului ar izvorî din creștinism — creștinismul nu poate speci-

¹⁾ Ibid. pg. XVIII.

²⁾ R. P. Sertillanges: Les grands Thèses ... pg. 22; ³⁾ Ibid. pg. 29.

fica activitățile în ordinea naturii — vrem să zicem, că e filosofie, fiindcă e de acord cu adevărul creștinismului. Adevărul filosofiei și cu adevărul credinței revelate prin creștinism, se găsesc a fi în consonanță, fortificându-se reciproc. În tomism, cele două laturi ale aceleiași realități: *Intellectus quaerens fidem* și *fides quaerens intellectum* nu formează decât unul și același lucru, deși el o vizează în primul rând pe cea dintâi.

De aceea credem că gândirea românească, dacă nu s'ar izola intenționat față de marile realizări ale cugetării creștine contemporane, ar avea mult de câștigat, atât din punct de vedere filosofic — ca pătrundere, adâncime, claritate, sistem, metodă — cât și din punct de vedere creștin, cu efecte atât de trainice asupra vieții individuale și colective.

IOAN MICLEA

Tomismul și Răsăriteni

„Adaog că pietatea grecească și rusească, care diferă, se pare, de pietatea catolică mult mai real prin anumite atitudini psihologice decât prin divergențe dogmatice, repugnă după părerea mea mult mai puțin cugetării tomiste, decât s'ar putea presupune la prima privire. Ea atacă problemele pe la alt capet, și prezentarea scolastică ordinară o rănește și o irită. Inșă aceste sunt chestiuni de modalitate; eu sunt convins că ordinea tomistă bine înțeleasă ar împrăștia neînțelegeri fără număr și ar permite întâlniri neprevăzute. Sunt convins deasemenea că dacă frații noștri separați vor fi aduși, sub presiunea erorilor veacului, la o apărare teologică mai sistematică și mai evoluată, vor fi constrânși să ceară arme sigure contra filosofiei deșarte, principiilor elaborate de către sfântul Toma¹⁾.)

¹⁾ Jacques Maritain: *Le Docteur Angélique*, pag. 62.

MOMENTE DIN TRECUTUL COMUNEI GRĂNIȚEREȘTI VEȘTEM¹⁾

2. Mobilizarea comunei

În regiunea Sibiului, la anul 1763, cu prilejul înființării Regimentului I de graniță, cu sediul în Orlat, au fost militarizate următoarele patru comune curat românești:

Jina și Orlat, din „Scaunul” Săliște;

Racovița din „Scaunul” Tâlmăciu, și *Veștemul*, din „Scaunul” Sibiu.

Militarizarea acestor comune s'a făcut, — așa dupăcum era obiceiul²⁾ — prin mijloace drastice și constrîngerî brutale.

Iată cum ne înfățișază I. Zagran, în Cronica sa (p. 74), militarizarea comunei Veștem:

„1763. Militarii grănițerești se fac, fără mare greutate, în care vreme și veștemenilor, tot prin acest comandir general (Baron Bucov), *prin petrecerea a multor pușcături cu tunurile, li s'au dat hotarul*, căci lăcuiitorii satului Veștem, nevrînd a lua armele, au eșit din sat; numai ce au rămas: *Radu Botara, Dumitru Tomil Popa, Toma Bunil, Barb Tatu, Radu Bașca, Ion Ionașc, Bucur Lup, Onia Lup, Ioan Cașolțan și Bratu Nenclu.*

„Și strămoșii tuturor lăcuiitorilor celorlalți, din Provinciălișăle, sate au venit, și armele de bună voae li-au luat, și, — până a se muta cu toate cealea încoace — de pe unde au fost, de acolo, au făcut slujbele Cordonului și ale Ștabului, în doi ani; și celor eșiți li s'au voit a li se plăti, căci Înalta Impărăție nimica ne plătit n'au lăsat, iară *cel mai mulți* nimic n'au vrut să ia.

„Acuma: ce au vrut Domnii Sibiului a face cu ace(a) mare sumă de bani:

O au ținut-o și, mai târziu, s'au socotit de au făcut Căsar-mele ceale mari dela poarta Cîsnădiei, ca să se scutească orășanii de a corteni cătanele³⁾.

¹⁾ Vezi „Cultura Creștină” nr. 7—9.

²⁾ cfr. Dr. C. Suelu, Rev. Blajul, an. 1934, pag. 66.

In regiunea Sibiului, dupăcum vedem, au fost militarizate numai aceste 4 comune românești!

De multeori mi-am pus întrebarea logică și firească:

Pentruce, — dintre atâtea comune românești, situate în preajma graniței, — au fost militarizate *numai* aceste patru comune; și pentruce: *tocmai* acestea, iar nu altele?!

Și mai vârtos, se așteaptă un răspuns lămuritor la întrebarea:

Pentruce, dintre atâtea comune românești din „scausul Sibiului” s'a ales singur *numai* Veștemul, care este situat la o depărtare de 50 Km. dela graniță, și nu s'au militarizat comunele românești: Sadu și Rășinari, cari sunt situate mai aproape de frontieră, și au o populație mai numeroasă decât Veștemul?

Este sigur că, alegerea comunelor grănițrești, nu s'a făcut la vola întâmplării, ci după anume, și precise, scopuri!

S'a urmărit adică: *asigurarea unei cât mai sigure paze a granițelor!*

Iar spre a se putea obține acest rezultat, a fost necesar: *a se militariza comunele acelea, cari aveau proprietăți — pe linia dintre trecătorile de munte (pasuri) — tocmai în punctele strategice cele mai gingașe și mai vulnerabile!*

Și de fapt, în regiunea Sibiului, atari puncte strategice se găsesc pe hotarul celor patru comune grănițrești.

Dovadă evidentă, — dar, în aceeaș vreme, amar de dureroasă, — ne-a servit, în această chestiune, războiul din anul 1916!

În toamna aceluia an, *Corpul alpin*, format din Bavarezi și Prusieni „numai oameni aleși, toți sub 30 de ani, echipați și antrenați pentru războiul de munte”¹⁾ — spre a putea face un marș de învăluire a Armatei române, *a pornit*, în ziua de 22 Septembrie (patru zile înainte de ziua atacului), „din satul Jina” ... „trecând de-a curmezisul munților Cibinului, — (adică: prin regiunea Orlatului), — „pe poteci înguste, într'o regiune pustie, la poale printre păduri dese, apoi sus, în regiunile înalte, printre stânci, sau pe platouri reci, coloanele alpinilor meraseră, în timp de patru zile, în coasta armatelor noastre (române), spre a-și ocupa pozițiile de luptă.

„Această expediție, executată prin astfel de regiuni grele, pustii și lipsite de drumuri, de un corp numeros (10.000 soldați), ducând cu sine artilerie, și urmat de lungi coloane de aprovizionări, munițiuni, formațiuni, și material sanitar, și diferite mașini de

¹⁾ Cfr. *Const. Kirilcescu: Ist. Războiului pentru întregirea României*, pag. 279 și următoarele.

Tot prin aceste puncte din munții, cari și azi sunt înscrise în Cartea funduară a comunei Veștem, se făceau, apoi, cele mai multe treceri, — prin „pasul cucului“, — în Țara românească.

Pe aici a răsbăt la Voineasa, și de acolo la Râmnicu-Vâlcea, — unde s'a întâlnit cu ceilalți fugari „membri ai comitetului național“ — marele învățat, *canonicul Timotelu Cipartu*, care, în Martie 1840, spre a nu fi arestat în Sibiu de husarii lui Bern, fugise peste munți, împreună cu protopopul Sava Popovici Barcianu și popa Bratu din Râșinari, — moșul după mamă al poetului Oct. Goga — și însoțit de elevul Toader Borza și de seminaristul Suciu.

Importanța strategică a munților aparținători comunelor grănițerești a fost, deci, principalul motiv pentru care, stăpânirea austriacă, a constrins aceste sate (cu: proprietăți în punctele strategice dela frontieră), să se militarizeze, spre a se asigura, astfel, apărarea granițelor Țării.

În sprijinul tezei noastre — că munții amintiți constituiau proprietatea respectivelor comune grănițerești — mai avem, fiind vorba de comuna Veștem, și următorul argument:

Comuna Veștem, conform conscrierii de dare din an. 1721, — așadară: cu 42 de ani mai înainte de-a ajunge comună grănițerească, și abia numai la 9 ani după năvălirile pustiitoare și prădalnice ale hoardelor de „Curuți“, cari au incendiat satul și-au jefuit tot ce le-a ieșit în cale, în special animalele, — avea o situație economică aproape mai înfloritoare¹⁾ decât cea de azi, ceea ce, la nictun caz, nu s'ar fi putut realiza, dacă, această comună — săracă și azi în pământ de cultură, — nu ar fi dispus de bogatul și estinsul pășunat, — de mii de jugăre, — din munții Buceciu, Jidu, Dobrun și Voinigel!!

Istoricii și politicienii Sași s'au străduit, — atât pe timpul regimentelor de graniță, cât și după desființarea acestora — ca, prin interpretarea tendențioasă a documentelor istorice vechi, să-i înfățișeze pe Români de pe „pământul crăiesc“, ca pe nește: *simpli uzufructuari temporari* (sub durata regimentelor de graniță) ai munților și ai pădurilor, și, astfel să-i deposeze de munți, etc.

Teza săsească: că, Români din comunele grănițerești, au primit munții *numai* cu prilejul înființării regimentelor de graniță, și că au fost simpli uzufructuari temporari, — sub durata regimentelor de graniță, — este spulberată de către istoricii români și maghiari, cari au tratat temeinic această problemă.

Acelaș adevăr se desprinde și din argumentele indirecte în-

¹⁾ cfr. Cultura Creștină, an. 1940, pag. 315.

vocate de către subsemnatul, în prezentul articol; precum și din mărturia prețioasă a lui Ioan Zagran, care a avut prilejul să-șiculeagă informațiunile direct dela izvor, dela primii grăniceri din comuna Veștem, și care, — în care Cronica sa la p. 77, — vorbind despre așezarea din a. 1765, a grănicerilor, în Veștem — scrie următoarele:

„1763. În Mai li se dau militarilor satele cealea de lăcuință, și nația săsască dă din pământul lor, mai multor sate, *adaos*, precum și veștemenilor“.

Acest „*adaos*“, — pe care l-a dat „nația săsească, din pământul lor“, — este: teren de cultură, în preajma vetrii satului, iar nu în munți, ceea ce se vede limpede din următoarea însemnare a lui I. Zagran (pag. 89—92) și anume:

„*Insemnare.*”

După ce s'au adunat militarii grănițarești prin satele lor anumite, în anul 1765, — cum mai sus s'au arătat, — desmătându-i unii și alții, iar mai cu seamă învecinatele sate. pe cei (d)in Veștem veniți, au început a fugi în țara rumânească, și întru atâta de gros, cât pușini, ba foarte pușini, au fost de care să nu fie fugit.

„*Insă toți iarăși cu întoarcere.*”

„Drept aceea, rămânând pe acea vreme moștile nelucrate, s'au rugat învecinatele sate de crăiasca Gubernie, și militărescul împărătescul General Komando Baron Bucow, ca să li se dea îndărăpt cel despre partea nației săsască spre împlinirea hotarilor grănițarești, din pricina nelucrului, ca să nu stea pustii, căci când le va trăbui, foarte bucuroși iarășile îndărăpt îl vor da.

„Despre care făgăduință (a) lor, în cântălăria și arhifumu auditoresc, la cinstitul regiment, în stația Ștabului Orlat se află!

„Și până în zloa de astăzi nu s'au mai căpătat îndărăpt; căci nația săsască au fost mai cu minte decât militarii noștri, și cu nespuse minciuni au plecat, și pe Domnii, despre partea noastră, ... (—) ... de îndată, după ce li s'au dat hotarile îndărăpt, au făcut și ocolnța hotarului, făcând și morminte fără știrea militarilor¹⁾, și au stricat ceale cu știrea și împreună cu ei făcute, și așa până în zloa de astăzi sânt lipsiți militarii de pământ“.

I. Plattner, (cfr. Tageblatt, Sibiu, an. 1928, Nr. 16.430) asemenea afirmă că, grănicerii din Veștem, au primit „importante părți de hotar dela comunele Bradu, Șelimbăr și Tălmăciu“, dar trece sub tăcere: „luarea îndărăpt“, a pământului, de către Sași.

¹⁾ În 17 Sept. 1848, în adunarea generală dela Orlat, grănicerii hotăresc, între altele, a se interveni la Împăratul, spre a li se face dreptate: restituindu-li-se moșiile, cari li s'au luat prin abuzul de către „satele provinciale“. Cfr. Gh. Barițiu, Părți alese din Ist. Trans. II, pag. 185—187.

I. Plattner, în articolul amintit, mai susține, că Veștemul a primit și „munți”, — cu prilejul militarizării, — dar nu-i numește cu numele, și nici nu le arată suprafața acestora.

Observăm însă, că „munții”, despre cari, I. Plattner, crede că s'au dat veștemenilor, cu prilejul militarizării, *nu* sunt munții *Buceclu, Jidu, Dobrun și Voinigelul*, despre cari am vorbit mai sus, — ci sunt alți munți, și anume: *Furnica, Olteagul și Stricatul*, cari munți, de fapt, fuseseră dați, însă *nu în folosința veștemenilor*, ci în folosința regimentului de graniță, cu scopul: de-a-se creia, din exploatarea lor, așa-numitul: *fond de montură*”, „care mai târziu, în anul 1851, când s'a desființat regimentul I de graniță, a devenit: „fond scolastic”, pe care-l administrează Comitetul fondului grănițesc din Sibiu, iar munții aceștia din urmă, — cu prilejul desființării regimentului de graniță — au și fost restituiți, Universității sășești din Sibiu, fără a protesta veștemenii contra acestei restituiri.

Procesul pentru munți — purtat de către comuna Veștem contra Universității sășești din Sibiu, — a avut ca obiect *numai* munții *Buceclu, Jidu, Dobrun și Voinigel*, ceea ce vom dovedi amănunțit când vom scrie despre: *Procesele comunei Veștem, cu Universitatea sășească din Sibiu, în cauza munților*.

Organizarea și viața gospodărească a grănicerilor din Veștem.

Comuna Veștem, — dupăcum am văzut — a fost militarizată în anul 1765, când, cu excepția alor 10 familii, toți veștemenii, — instigați fiind de către agenții agitatorului Sofronie, — părăsesc satul și se stabilesc, undeva, în Țara românească.

În locul celor plecați, sunt aduși „grănicerii”, cari se stabilesc aci, cu familii cu tot, abia numai în an. 1765; iar, până atunci „slujbele Cordonului și ale Ștabului” le făcea, fiecare, din comuna sa natală.

Grănicerii însă nici nu s'au așezat bine în Veștem, și, încă în acelaș an, — dupăcum mărturisește cronicarul I. Zagran, — *fug și aceștia în Muntenia, aproape cu toții, „cât puțin, ba foarte puțin, au fost de care să nu fie fugit; însă toți țarăș cu întoarcere”*.

I. Zagran susține că, grănicerii din Veștem, în anul 1765, au fugit din pricina că au fost desmântați „de unii și de alții, iar mai cu samă de învecinatele sate”.

Este însă foarte mare probabilitatea că, la fuga aceasta, au

Fondul de montură s'a înființat din reținerile ¹⁾ făcute grăni-mai contribuit, atât instigațiile agenților lui Sofronie, pripășit la Râmnic-Vâlcea, cât și *tratamentul brutal al ofițerilor instructori*.

Gh. Barițiu, în Istoria Regimentului II grănițeresc, la pag. 10, scrie următoarele:

Maria Therezia, cunoscând eroarea, — în locul „ofițerilor instructori, pe cât de ignoranți, pe atât și *de brutali*” —, a trimis alții, „mai ales născuți în Tirol și Italia, cari cunoșteau și limba latină”.

Ofițerii aceștia, cari erau deprinși cu viața aspră a locuitorilor munteni, ajutați fiind de limba lor maternă italiană, și de cea latină, „descoperind, spre marea lor mirare, mulțimea elementelor latine în limba noastră, și comuniunea acesteia cu cea italiană, n'au ezitat un moment de a tracta, pe Români militarizați, ca pe descendenții anticelor legiuni și colonii ale Romei; au început a-i studia din acest punct de vedere; a face relațiuni oficiale către comanda supremă, tot în sensul acesta”.

... „Una din problemele principale, care aștepta o deslegare justă și promptă, era ca, ofițerii instructori, să învețe și să dedea pe colonia militarizată cu căutarea de mai multe mijloace de viațuire...

Bărbații au fost obligați a-și ara și sămăna locurile; femeile a cultiva grădinile cu legume, iar torsul, țesutul, cusutul și fiertul de bucate bune, pentru toată familia, se înțelegea de sine (p. 11).

Sub conducerea ofițerilor au făcut drumuri și poduri, au edificat mai multe case de locuit pentru ofițeri, birouri ¹⁾, magazine pentru arme și munițiuni etc.

În ce privește administrația internă, regimentele grănițerești, — fiind obligate a se susține din venitele proprii — au înființat câte un „*fond de provențe*”, din care se acopereau toate speșele și trebuințele administrației.

Regimentul I. — precum și alte regimente — a mai înființat și „*fondul de montură*”, din care se ajutau grănicerii „la aprovizionarea cu îmbrăcăminte, pe care, altcum, erau datori să și-o procure pe speșele proprii” ²⁾).

¹⁾ *Generalul Siskovits*, în an. 1765, a evacuat câteva case din Vestem spre a se servi de ele ca birouri și locuințe pentru ofițeri. Pe foștii proprietari i-au mutat în Sadu și Mohu; iar mai târziu, i-au trimis în Gura-Rufului și în Săcădate (cfr. I. Plattner, loc. citat).

²⁾ cfr. C. Diaconovitch, Enciclopedia română III, p. 743.

cerilor din plata lor zilnică, pe care o primiau când ieșiau de pază pe frontieră.

Spre a se putea alimenta acest fond, s'a dat regimentului I de graniță mai mulți munți, între cari: *Olteagul, Furnica și Stricatul*, cari munți sunt situați în raza de control a grănicerilor din Veștem.

Grănicerii din Veștem — cu un efectiv de 86 bărbați¹⁾ recrutați dintre locuitorii comunei și puși sub comanda unui locotenent (oberleutnant) — alcătuiau a VI-a companie, din regimentul I de graniță, cu sediul în Orlat.

„Grănicerii, după statul și poziția lor, erau: ofițeri, subofițeri, funcționari publici, preoți învățători, comercianți, industriași și gregari.

„Acești din urmă, în timp de pace, erau obligați a face serviciu de pază, transport și ordonanță, în stațiunile militare ale Regimentului, precum și a îndeplini serviciile de cordon la confiniile țării.

„Deprinderile militare, pentru începători, se țineau din Octombrie până în Martie, câte 4 zile în fiecare lună; iar primăvara și toamna se făceau, câte-o săptămână, deprinderi în companie și divizie (2 comp.)

„Timpul liber de serviciu militar îl petreceau, grănicerii, acasă cu economia, iar în timp de războiu erau duși, ca și ceilalți soldați din țară, contra inamicului.“

Grănicerii erau îndrumați și controlați, — atât ei, cât și familia lor, — în toate lucrările casnice și gospodărești.

Foarte des li se făceau *inspecții inopinate*, în gospodăriile lor particulare, pentru care erau datori — dacă plecau de-acasă — să lase cheia dela casă într'un anumit loc pe care-l cunoșteau ofițerii și subofițerii de inspecție.

Cu astfel de prilejuri se făceau amănunțite inspecții în casă, curte, grajd etc., controlându-se, de aproape, curățenia, aranjamentul interior, gătitul mâncărilor; apoi rânduiala din curte, grajd-șură, precum și hrana și îngrijitul vitelor.

Nu numai militarii, dar și membrii familiei, erau aspru pedepsiți, dacă nu se găsea ordine și curățenie, ori dacă femeile nu pregătise mâncare bună și hrănitore.

¹⁾ cfr. *Victor Lazar: David Urs de Margineni*, pag. 19.

²⁾ *Enciclopedia rom.* III p. 743.

Asemenea erau pedepsiți cei neglijenți în lucrările de gospodărie, precum și cei cari n'au eșit la muncile agricole, la ora fixată de către comandantul granițeresc!

Cronicarul I. Zagran descrie, la pag. 134—135 a Croniciei sale, inspecția făcută în gospodăriile veștemenilor de către Prințul Ferdinand de Este:

„In anu(l) 1834, în $\frac{7 \text{ Aprille}}{26 \text{ Martie}}$ au mai venit și crăescul Princip și Guvernator din Galiția, Ferdinand de Este, șogorul împăratului Franț, ca să țină landtag.

„Și în $\frac{10 \text{ Mai}}{28 \text{ Aprille}}$ au trecut prin Veștem, și sosind la capu Satului s'au scoborît pe jos, și au umblat prin curți, căși, cămări, șuri și grajduri; ba încă și în crăjmă, și au cinstit feciorilor, care au fost în bătaia dela Zamoș, 10 Zloți de argint, să beie.

„Iarăși au mai trecut pomenitul Herțog prin Veștem și eșind stația toată în capu satului de către Sibiu, întru întâmpinare, s'au scoborît și au lăsat să se departă glidele, și li-au vijitaluit din fir în păr, și au fost foarte indestulat.

„Tot la acest prilej s'au dat instanție, făcută de scriitorul cărții aceștia, pentru hotar, acestui preamărit herțog, care o au și primit, însă dându-o în mâna hoțconțipistului Rosenfeld — a căruia tată fură sănator, când s'au luat hotarul — și înțelegându-se cu Baronul Bruckenthal și Exelenția Sa Domnul Comisar de țară (: amândoi sași fiind, și pe veștemeni neputându-i suferi:)

„Ce au făcut, căci tatăl celui dintâiu au fost magistrat: numai ce au scris în dosu(l) Instanției, că acea rugăciune nu se poate primi, nici auzire a i se dăru, și iscălnându-se mai sus numitul conțipist o au trimis minteni, din Avrig, pe notarășul acelu loc, despecetluită, care s'au dat judelei Nicolae Velțan să se grijască.“

Lucrări de interes obștesc și gospodăresc săvârșite în Veștem, sub îndrumarea ofițerilor.

Din cronica lui I. Zagran cunoaștem următoarele lucrări de interes obștesc și gospodăresc:

„In anu(l) 1781 s'au măsurat cu lanțu(l) acest puțin hotar, fiind *Domnul Calian*¹⁾ oberleitnant, și *Ladislauș Moldovlan* firăr în

¹⁾ *Locotenentul Callani* este transferat la Regimentul II de graniță, și face parte din batalionul întâiu, care în 9 Martie 1793 este trimis, sub comanda loc-colonelului Stoianiciu, să lupte „tocma în regiunile Renului unde în acel an a luat parte (batalionul) la șase bătălii mai mari și mai mici. În 27 August bata-

Veștem, tocma dupăcum se în și acuma moșiile, la anul 1831* (pg. 93).

„Iară la anul 1784 au ars satul, care s'au aprins de un be-cisnic, anume Picu, și la anul 1786 s'au făcut căsile ceaste de piatră *) pentru care au trăbuit să plătească meșterii și materialele pentru fieștecare casă, cu 115 zloți, și întâmplându-se Domnul oberlaintnant Filimon Raglan a fi, în anu(l) 1810, în Vestem, și în-telegând de scăderea banilor, adică a banco-țidulelor, dela 5 zloți la 1 Fl., au silit cu mare silă, pe acești cu casele, de li-au plătit întru aciastă sumă, în băncuțe, până încă nu s'au fost pusă la scădere” (p. 94).

„Șipotele au fost ramasă încă de strămoșii noștri romani, care au adus apa din munte, tot pe țăvi de oale, și pivnița apii se află în hudița din dărăpt, la ștejaru, tocma în mijlocu(l) hudiții; și s'au prenoit zidul în anu(l) 1761; și mai pe urmă răpăluit în anu(l) 1831, fiind Domnul oberlaintnant Franț Husloek de Paula, în Veștem.”

În an. 1823 au ars, în Veștem, casa lui Toader Milea Nr. 10, și încă la 3 vecini.

Focul s'a „iscrăștit” — dupăcum se bănuia — din cauza că, nevasta lui Ion Toader Milea, ar fi „scos cenușa la o salcie”; iar în anul 1824 $\frac{5 \text{ Martie}}{22 \text{ Febr.}}$ au ars 26 de familii „dupăcare aprindere căpătând — dela învecinatele sate, mai cu samă dela Racovița — lemne, s'au făcut, tot întru acelaș an, căsile, șuri, și grajduri, măsurându-se pământul de Domnul oberlaintnant și ban-ofițir Laurentt, în 11 și 12 Martie 1824, dupăcare au urmat reapedia lucrare”.

„1817. Au făcut Andrei Veștemian, cu fratele său Iosif, o moară cu o roată în valea Tocilelor”.

„1826. S'au zidit turnul bisericii”

„1828. S'au făcut podul peste pârăul șipotului.”

„1830 ... s'au închis verzăriile și s'au încunjutat cu sade de carpin spre a prăsi gard viu”.

lionul comandat în una pozițiune grea, la poalele muntelui Zabern, în fața unui mare număr de inamici pe aceștia i-a respins; i-a costat însă moartea căpitanului Calliani și 12 ostași, cari au căzut în luptă glorioasă” (Gh. Barițiu op. cit. pag. 14).

Fiul acestui brav ofițer, este: *generalul Callani*, care s'a distins în luptele din anii 1848 și 1849 și care își făcuse studiile la Blaj. (Gh. Barițiu op. cit. pag. 107).

*) Tot atunci s'au zidit și casele parohiale, cari au slujit ca locuință pro-tească până în an 1934, când s'au clădit actualele case parohiale.

„1831 ... s'au făcut belitoarea ¹⁾ în pârăul Șipotului“

„1832. S'au întovărășit preotul Cozma Lup cu italianul Iacob, carele au făcut o moară cu 2 roate în apa Sibiului...“

„Făcându-se contrătuș în duplicat, s'au dus și s'au întărit și de Ci(nstitul) regiment.“

„1832 ... așa de vrășmașă ploi s'au întâmplat, cât pe la Ioniță Tulbaș și Onia Muntian au ieșit apa, și până la casa Cășo(l)țanilor cea bătrână s'au tins și cu armăsarii pe hudităle de supt sat s'au dus, și lemne mari — vanturi și tâlpi — de prin grădini au cules, și în rogojină (au) așezat, *însă puntea din temeiul toată o au spălat, și nimica dela ea nu s'au mai aflat*, și cât ține lunca tot ocian de apă au fost, până încă și pe locurile neagre, și foarte multă pagubă au pricinuit, că nu numai bucate au înecat, *ci și pământuri au rupt*, și podul cel mare ²⁾ fiind nou făcut, și o casă unde șădea strața podului, Ion Bogaciu anumit, acăriia temeiul de piatră au fost, și cu țigle coperită, fără de a-i fi cunoscut locul ei, o au spălat, și podul încă, de acea parte, rupt. *Însă paguba veștemenilor*, — care eu dascălul Veștemului, Ioan Zagran alias Coman, în scris o am loat, până la 4462 de zloți și 3 cr. au făcut, și aceasta pe ușor socotit“.

O altă lucrare de mai târziu, executată de grăniceri, este: zidirea bisericei din Veștem, în anul 1842, precum și zugrăvirea acesteia, în anul 1852.

ROMUL MOLDOVANU

¹⁾ abatorul.

²⁾ Podul și puntea de peste Cibin au fost refăcute de către grănicerii din Veștem.

D. LOVINESCU DESPRE T. MAIORESLU

În două volume mari, de aproape o mie de pagini, intitulată „T. Maiorescu”, D. Lovinescu ne dă o foarte interesantă monografie a lui Maiorescu. Deși autorul caută a se menține mai numai în ce a spus despre el însuși Maiorescu, în însemnările lui atâtea cât au fost publicate, sau în scrisori adresate lui Jak Negruzzi, lui Duiliu Zamfirescu și câtorva alți prietini, autorul izbutește a ne lăsa să înțelegem și mai mult decât atât. Face foarte bine, căci posteritatea trebuie să-și cunoască predecesorii, așa cum au fost în realitate.

Nu am înțeles nici odată de ce înaintașii trebuiesc zugrăviți altfel de cum au fost, și am groază de biografiile romanțate. Romane istorice oricâte poftiți, dar când pretinzi că faci istorie, atunci rogu-te nu te apuca să inventezi legende. Spun astea în genere, căci D. Lovinescu a căutat, în aste două volume, să ne dea o cât mai sinceră icoană a dascălului său. Dacă uneori se înșeală, neîncetat rămâne de perfectă bună credință și obiectiv.

De aceea dar, până se va găsi încă cineva să se ocupe atât de amănunțit de fostul Prim-Ministru al lui Carol cel Mare, monografia ce avem sub ochi rămâne tot ce s'a scris mai complet despre fiul lui Ion Maiorescu. Foarte probabil că opera d-lui Lovinescu va mai avea și alte edițiuni, prin urmare. Cred, așa dar, că nu fac nici un rău, dacă arăt acilea cum ș'ar putea completa opera sa.

Mai întâi de toate nu pricep de ce se evită a se spune tot ce este adevărat, privitor la Ion Maiorescu. În arhivele Blajului se găsesc acte ce dovedesc că sub numele de Ion Trifu, el a fost hirotonit preot necăsătorit și a fost trimis de cei din Blaj la Viena, în Augustineum, în pepiniera de episcopi austriaci, ca pe preotul în care Blăjenii vedeau pe viitorul lor chiriarh. Se mai găsesc acolo adrese de ale Augustineumului, în care se spune că Trifu nu a revenit încă după reînceperea cursurilor și întreabă ce este cu el? Pare că Blajul nu a dat nici un răspuns Vienei. Nu le venea oamenilor să le comunice că Ion Trifu se însurase și, ipso facto, renunțase la preoția sa. Deși preoților răsăriteni — uniți și neuniți — le este îngăduit a se căsători și după hirotonie, dar că în acest

caz ei pierd dreptul a liturghisi, rămând de fapt simpli mireni. Pentru apusenii din Viena, fapta lui Ion Trifu scandaliza, mai ales că era vorba de un preot pe care Blajul îl recomandase că e vrednic să ajungă arhiereu cu timpul. De altfel chiar răsăritenii, în general, nu stimează prea mult pe preoții, cari, de dragul unei femei, renunță la preoție; li se zicea și li se zice încă, răspopiți. Iată de ce Ion Trifu, după cununie, trecu în țară și obținu sub numele de Ion Maiorescu, o catedră la Cerneți. Mueratic ca și Titu, fiul său, Ion Maiorescu făcuse un pas, care așa văzut, adică exact cum a fost, explică amărăciunile lui de acasă și caracterul lui de ursuz, veșnic neluștulat. Că în pasul lui Ion Maiorescu n'a fost apostasie, se vede din faptul că a rămas neconținut în cele mai bune relațiuni personale cu Blajul, care l-a sprijinit bănește, spre a face educația lui Titu. Piosul Cipariu, încailea îl numea „dulcele lui văr”; iar Șaguna îl socotea drept un propagandist al Unirei. Din astă cauză îl vorbea de rău, sau, fi și punea piedici. Astă vrășmășie a lui Șaguna o cunoaște și dl Lovinescu, care pomeneste de ea.

Pentru cetitorii câți mai mulți de dorit monografiei lui Titu Maiorescu, fie-ne îngăduit a semnala și câteva mici lipsuri și neînsemnate confuziuni. Cel ce a demisionat din Guvernul Lascar Catargi în 1873, pentru că ministerul nu-i admisesese propunerea de a se fonda un credit fonciar prin acordarea de concesiuni unui consorțiu de capitaliști streini, a fost Ministerul de finanțe Mavrogheny și nu altcineva. Lascar Catargi a trebuit să se despartă de Mavrogheny, pentru că Prințul Dimitrie Ghika (Beizadea Mitică), șeful centrului și Președinte al Camerei Deputaților, se raliase soluțiunei preconizate de Ion Brătianu, în favorul întemeierii de credite fonciare bazate pe solidarizarea proprietarilor împrumutați, și prin urmare ar fi pierdut majoritatea sa; care se sprijinea la putere, dacă s'ar fi opus cererei proprietarilor.

Sub pseudonimul de Baron de Nahn, autor al broșurei «L'espion prussien» nu se ascundea Dumitru Sturdza, ci Ghiță Mărzescu. Aceasta o știa Maiorescu, când, răpunzându-i, vorbește de un Ministru din 1870—71, căci Sturdza nu era ministru în 1870, ci Mărzescu. De altfel acum acest lucru este în deobște cunoscut și necontestat.

Tratativele pentru intrarea Junimiștilor în cabinetul Brătianu, nu s'au rupt tocmai așa cum crede autorul. Ele le-a început Ion Brătianu în 1883 cu Maiorescu și, foarte probabil, că au decurs așa cum spune el în însemnările sale. Din ele se știa că le-a întrerupt Brătianu, sub cuvânt că le va relua după alegerile generale, ce au avut loc la începutul lui 1884, alegeri în care junimiștii au în-

trat în Parlament sprijiniți de liberali. În însemnările lui Maiorescu se citește măhnirea lui că nu au fost reluate. În realitate însă ele au fost reluate în toamnă, și se formase chiar lista noului cabinet cu Carp la Externe, și Maiorescu la Culte și Instrucție. Ministerul așa întocmit urma să presteze jurământul a doua zi. Spre uimirea junimiștilor, Brătianu însă s'a înfățișat Regelui cu alți miniștri decât cei admiși în ajun. Dela Eugeniu Carada știu, că pricina acestei schimbări de front se datora lui Sturdza. Pe seară a venit la Brătianu de i-a spus că fusese Carp la dânsulși îi declarase că a primit să intre în guvern pentru ca să se bizuie pe concursul cumnatului său, spre a forma majoritate în guvern și să răstoarne pe Brătianu. Dacă a auzit Primul-Ministru una ca asta, fără să mai zică nimic, și-a format cabinetul fără junimiști. Această *journé des dupes* se datorează intervenției lui Sturdza. Ceeace nu se va ști niciodată, este dacă în adevăr Carp s'a gândit la o astfel de năsbătie, ori Sturdza a făcut o intrigă. În ori ce caz, ruptura nu s'a făcut pe vreo chestie principială.

În schimb în Februarie 1888, dintr'o chestie de principiu nu s'a putut înjgheba un minister liberal-junimist. Brătianu dorea un astfel de guvern sub prezidenția Principelui Dumitru Ghika. El se și întocmise, dar a căzut pentru că s'a cerut pentru Teodor Rosetti postul de Guvernator al Băncii Naționale. S'a vroit o schimbare a cărmuirii financiare care, cu mici transacțiuni, a durat din 1881 la 1910. Ca să nu se mai poată încerca așa ceva, imediat a fost numit Ion Câmpineanu Guvernator al Băncii. Astea nu mi-au fost spuse de nimeni; le-am aflat în acele zile din 1888, în care zilnic eram în casele din strada Colței 50, unde locuiau Brătianu și Eugeniu Carada.

Apoi dacă este drept, că Maiorescu era un liberal-moderat, nu se poate zice că a fost încântat de formarea cabinetului conservator-junimist din 1892. În scrisorile adresate lui Duiliu Zamfirescu, se vede că dorea răsturnarea cabinetului General Florescu-Vernescu și ca urmare o rupere definitivă a junimiștilor de conservatori și trecerea lor la liberali. Formarea cabinetului Lascar Catargi-Carp, o numește într'o scrisoare „caraghioslăc“. Ce mai urmat se știe. Această resemnare a contribuit ca el să devie șef al partidului conservator, junimistificat. Mai puțin se știe, că nu asta dorea el, în 1892.

Dacă monografia d-lui Lovinescu ar fi apărut câteva luni mai târziu, probabil ar fi fost mai drept cu politica pe care Maiorescu a preconizat-o în Consiliul de Coroană din August 1916. Fără a intra în amănunte, la lumina celor ce s'au petrecut în vara asta,

se poate înțelege că Maiorescu era mai clarvăzător decât s'ar fi crezut. În casă la Marghiloman, l-am auzit ceva mainainte zicând, că în război nu se cade să intrăm, decât numai dacă ar fi absolut sigur că nimeni nu ne va mai scoate niciodată din Transilvania.

Dacă s'a înșelat vreodată Maiorescu, în politica externă, a fost în 1912 când nu a intrat imediat în război contra Turciei, alături de toate statele creștine din Balcani. Mai ales în 1913 s'a înșelat el. Adevărul este însă că în 1912, Carp și Filipescu, împreună cu alții, în 1913 voia numaidecât să ne războim cu Bulgarii.

Ori cum, Maiorescu avea o stofă de bărbat de stat și mult mai superior la alde Filipescu și Take Ionescu. Păcat că nu avea însă temperamentul necesar unui bărbat politic. Când a dimisionat din șefia partidului, zicea amicilor lui că trebuie să se dea la o parte, nu din pricina lui Filipescu ci fiindcă spre a conduce un partid de guvernământ la noi, trebuie să fii om bogat. De aceea se va strădui să treacă șefia lui Marghiloman „care este bogat și consultativ“.

Neîndoios că, dacă trăia, în 1918 Marghiloman ar fi avut cu cine să se sfătuiască. De aceea dar, deși aproape octogenar în 1917, Maiorescu a murit prea de vreme, așa cum Carp a murit prea târziu. Moartea lui Maiorescu nu a fost o pagubă pentru filosofie și nici pentru literatură. Ea rămâne însă o adevărată nenorocire pentru politica României.

Nimeni nu se mai poate îndoi azi de acest lucru, ce nu trebuie trecut cu vederea când este vorba de Titu Maiorescu, sau de politica externă a României.

M. THEDORIAN-CARADA

SPIRITUL BLAJULUI

Fragment din conferința ținută în Dumbrăveni la 26 Maiu
1940, la congresul general al Agrului arhidiecezan

Mulți dintre D.-voastre, mai ales cei din generația mai tânără, se vor întreba: ce este acest *spirit blăjan*? De aceea câteva lămuriri asupra lui îmi par necesare. Îmi par necesare, pentru că acest spirit nu este înțeles în esența, în origina și dezvoltarea lui, nici de aceia cari îl desaproabă și nici de aceia cari, apreciindu-i rosturile din trecut și cari au fost chiar crescuți în el, cred că împrejurările schimbate, care nu mai seamănă cu cele vechi, impun părăsirea lui. Apoi, am făcut și eu și au făcut și alții constatarea dureroasă că spiritul blăjan trece printr'o perioadă de primejdioasă eclipsare, care poate duce la dispariția lui, ceea ce ar constitui, fără îndoială, o pierdere ireparabilă pentru viitorul moral și cultural al nației întregi.

Spiritul Blajului, așa cum se desprinde din manifestările lui de două ori seculare, este sinteza fericită a *mândriei originii române*, a *naționalismului activ* care merge până la jertfirea de sine, a *profundeii convingeri creștine* încadrate în disciplina Bisericii occidentale și a *devotamentului creator* față de *cultura românească*. Armonioasa contopire a acestor patru elemente fundamentale ne-a dat spiritul blăjan.

Întâmplarea a făcut ca acest spirit să pornească dela întemeietorul însuș al Blajului, dela vlădica *Inochentie Micu Klein*. Deși n'a fost, în ordinea cronologică, întâiul convins de origina noastră romană, fiindcă această convingere o aveau și cronicarii moldoveni, a fost întâiul care a făcut din ea un element de luptă politică și o inepuisabilă sursă de avânt. Argumentul principal invocat de Inochentie Micu Klein în sprijinul postulatelor sale de desrobire națională a fost continuitatea noastră neîntreruptă pe plaiurile Daciei, a cărei cei mai vechi locuitori suntem; această vechime dându-ne dreptul, dacă nu la o prioritate în ceea ce privește rosturile politice în viața țării, cel puțin la o egalitate cu cei veniți după noi și cari, fiind și mai puțin numeroși și, prin urmare, și participă în măsură mai mică decât noi, la sarcinile publice ale ei.

Dar Inochentie Micu Klein n'a fost numai întemeietorul politicii naționale românești în Ardeal, ci a fost și întâiul martir al ei, îndurând din cauza acestei politici un cumplit exil de 24 de ani, pe care printr'o renegare a convingerilor lui și printr'o părăsire a luptei începute atât de vijelios, l-ar fi putut evita. Și nu numai atât, ci printr'o îmbinare fericită de împrejurări, vlădica martir, a fost și inițiatorul întemeierii mănăstirii și a școalelor blăjene, și, sigur, când în al zecelea an al exilului său, în 1754, acestea școale au fost deschise de Petru Pavel Aron, exilatul a avut cea mai fericită din puținele zile bune ale lungului său surghiun. Apoi episcop unit fiind, nici primejdile prin care trecea biserica lui, nici nedreptățile pe care i le făcea Majestatea Sa catolică din Viena, nici înverșunatele dușmăanii al iezuiților ardeleni și ale Status-ului catolic ardelean, nu l-au putut clinti din alipirea sa față de Unire, al cărei apărător și răspânditor a fost în tot cursul păstoririi sale, iar în fața persecuțiilor dușmane și-a căutat refugiul la umbra basiliciei s. Petru din Roma papală.

Aceste patru elemente fundamentale, care stau la temelia activității lui Inochentie Micu Klein, și care alcătuiesc spiritul blăjan, s'au dezvoltat în cursul vremii luând proporții nebănuite.

Sigur, aceste elemente nu s'au evidențiat simultan, toate, în forme egal de pregnante. Astfel, preocupările de căpetenie ale urmașului său, *Petru Pavel Aron*, au fost salvarea Unirii de efectele dezastruoase ale marelui mișcări religioase pornite de călugărul Sofronie, când această unire, încheiată înainte cu o jumătate de veac, era redusă la abia câteva mii de familii; apoi deschiderea școalelor din Blaj și înființarea tipografiei de-acolo. Pentru biserică, pentru școală și pentru tipografie, vlădica a sacrificat totul. Și-a sacrificat liniștea; petrecând mare parte din anii păstoririi lui în lungi și grele vizitațiuni canonice — chiar și moartea l-a găsit departe la Baia-Mare — a sacrificat confort, trăind o vieță de-o extraordinară austeritate, nu numai dintr'o superioară înțelegere a rosturilor vieții pământești, ci și pentru a putea strânge mijloacele necesare asigurării viitorului rodnic al școalelor lui. Pe aceeași linie a mers și prietinel și succesorul său Atanasie Rednic.

În *Grigore Maior* a țîșnit iarăș energia luptătoare alui Inochentie Micu Klein. Maior a fost elevul lui Klein, a fost susținătorul aprig și devotat al lui și acest devotament față de surghiunitul dela Roma l-a arucat și pe el în surghiunul dela mănăstirea ruțeană a Muncaciului. Vlădicia lui a fost, din toate punctele de vedere, deosebit de rodnică. Înainte de toate el a refăcut opera sdruncinată a Unirii cu Roma, putând fi considerat ca al doilea

intemeietor al ei. Apoi s'a răsboit mereu cu toți puternicii vremii pentru drepturile clerului și ale poporului; a plănuit înființarea unor școale noi la Făgăraș după modelul școalelor blăjene; a făcut fundația celebrilor „țipăi” pentru elevii săraci ai școalelor din Blajul reședinții sale, iar atunci când împărăteasa Maria Terezia vrea recruți pentru nevoile de războiu ale monarhiei, vlădica a răspuns că dă recruți dar cu condiția ca aceștia să formeze contingente separate românești ne mai fiind înglobați în contingentele maghiare și săsești. Argumentele invocate în sprijinul acestei surprinzătoare cereri sunt aceleași, pe care le găsim și în memoriile lui Inochentie Micu Klein: este împotriva dreptului firii ca regimentele compuse din Români să servească sub numire ungurească sau săsească și este împotriva demnității lor ca, pe când celelalte popoare din țară, mult mai puțin numeroase decât Românii, își au regimentele lor, cu comandanții lor, numai ei Românii să nu aivă.

Evident, această activitate atât de îndrăzneată și neastâmpărată n'a putut fi pe placul celor mari. Popularul vlădică a fost înlăturat din fruntea bisericii unite, sfârșindu-și zilele nu într-un îndepărtat surghiun ca Inochentie Micu Klein, ci în mănăstirea din Maierii Bălgradului. Este al doilea martir al aceea ce numesc eu spirit blăjan.

Dar acest spirit n'a rămas izolat între marginile înguste ale orășelului abia înfiripat dela îmbinarea Târnavelor, ci s'a răspândit prin elevii școalelor lui strânși acolo din Sălaj, din Chioar, din Banat, din Maramureș, din Secuime, din Țara Oltului, iar mai târziu, prin cărțile tipărite de elevii și profesorii lor, în toate colțurile pământului românesc, fecundând cugetarea românească și simțirea românească. Spiritul blăjan ne-a dat marea mișcare politică din anii 1790—92, care a culminat în acel celebru *Supplex Libellus Valachorum* din 1791; el ne-a dat acel memorabil protest al consistorului din Blaj din 1842 împotriva intențiilor dietei ardelenene de a maghiariza școala românească și biserica românească și el a pregătit neamul pentru marea adunare dela 3-15 Maiu 1848 de pe Câmpia Libertății.

Reprezentanții străluciți ai acestui spirit au fost Samuil Micu Klein, autorul primei *gramatici* românești; Gheorghe Șincai autorul *Cronicei Românilor*, întâia mare încercare de-a prezenta unitar evoluția istorică a neamului întreg, de pretutindeni; Petru Maior, autorul *Istoriei pentru începutul Românilor în Dacia*; Samuil Vulcan întemeietorul școalelor românești din Beiușul așezat la granița de vest a Românișmului; Ieronim Kalnoki, întâiul dascăl al școalei românești din Năsăud; Timoteiu Cipariu, întemeietorul științei filolo-

gice românești; Aron Pumnul, redeşeptătorul Românilor bucovineni, Gheorghe Barițiu părintele gazetăriei românești ardeleni; iar în timpurile mai noi Ion Micu Moldovan, Augustin Bunea și atât de curând dispărutul mitropolit Vasile Suci.

Dar spiritul Blajului nu s'a menținut și nu s'a dezvoltat, și n'a produs imensele roade atât de binecuvântate pentru întreagă viața națională, numai de acestea câteva personalități care i-au împrumutat strălucire și glorie, ci s'a menținut și dezvoltat prin neînțelegerea muncă migăloasă, modestă și retrasă, atât de slab răsplătită și atât de puțin apreciată, a miilor de preoți și învățători anonimi, a canonicilor și profesorilor cufundați și ei în marea anonimatului. Din munca tuturor, din jertfa de fiecare zi a tuturor s'a încheiat tradiția blăjană și spiritul blăjan, care constituie cea mai prețioasă zestre spirituală adusă de ardeleni Statului românesc întregit în granițele lui firești.

Impotriva acestui spirit blăjan se ridică mereu glasuri, care îndeamnă la o părăsire a lui. Unii ridică glasul confundând spiritul blăjan cu Blajul material de azi și de ieri: un târgușor mic, prăfos, fără apă, fără confort, monoton, lipsit de toate distracțiile ușoare și ieftine și de modernitatea marilor centre sociale și economice. Alții recunosc marile merite ale acestui spirit pentru viața publică românească, dar cred că rostul lui s'a terminat cu unirea din 1918, că el a devenit un anahronism, că acest spirit e greoi, e lipsit de elasticitate și de sprinteneala care caracterizează toate manifestațiile societății actuale și că el nu se adaptează ușor curentelor de cultură modernă.

Acuzațiile pot fi în parte adevărate, dar autorii lor, cari de multeori sunt de bunăcredință, uită un lucru esențial. Uită că acest spirit blăjan vine din depărtarea a două veacuri, că el e ca stejarul care are rădăcinile înfipte adânc în inima pământului și astfel nu se clatină atât de ușor la cea mai mică adiere a vântului, cum se clatină arbustul cu rădăcinile la suprafața solului, uită că reprezentanții și aderenții acestui spirit nu pot părăsi o tradiție de două ori seculară, înfripată din lacrimi și sânge și verificată în crâncane lupte și verificată, mai ales, prin rezultatele ei hotărâtoare și definitive, pe care le-a dat pentru viața noastră națională, de dragul curentelor aruncate la suprafață de moda efemeră. Uită că elementele cari compun spiritul blăjan: mândria originii romane, naționalismul până la jertfirea de sine, adâncă convingere creștină și devotamentul desăvârșit față de cultura românească, sunt totdeauna nu numai actuale, ci ele constituie însăși temelia unei solide vieți naționale și garanția sigură a trăinicieii neamului nostru.

Marea primejdie care amenință acest spirit nu o constituie criticii pripiți de afară, ci — să nu se supere prietini mei dela Blaj — o constituie locul originii sale, Blajul însuș. Am impresia, de câte ori petrec în Blaj, că vechiul spirit blăjan începe a se eclipsa. Mi se pare că nu se mai găsește în toate manifestările efemere ale vieții politice dârzenia, mândria de altă dată, nici acea frenezie a muncii tăcute și rodnice care a făcut minuni, nici pasiunea pentru studiul trecutului românesc și nici vechiul spirit al jertferei de sine. Se poate să mă înșel. În tot cazul dispariția spiritului blăjan chiar în locul originii sale ar fi un mare păcat, pentrucă prin dispariția lui viața] națională românească ar fi lipsită de una din garanțiile esențiale ale normalei sale evoluții. De-aceea spiritul Blajului trebuie să dureze și toți câți trăiesc la Blaj, toți câți trec prin școlile lui, elevi și profesori, să nu uite că ori unde își îndreaptă privirea în acel mic târgușor, prăfos și fără confort, dau de un capitol mai mare sau mai mic, dar un capitol, de istorie românească. Piața largă a fost croită de mucenicul Inocenție Micu Klein; în castelul mitropolitan s'a uscat în post și în rugăciuni ctitorul Petru Pavel Aron; în cutare căsuță cu acoperișul țuguat s'au pus bazele științei filologice românești; într'o chiliuță din vechea mănăstire și-a scris Samuil Klein operele sale; în alta Petru Maior priveghea contemplând strălucirea originii noastre romane; iar într'o altă casă modestă dela capătul străzii Regele Ferdinand de azi, Gheorghe Șincai făcea planuri pentru *Cronica* sa în care să prezinte viața poporului nostru desvoltându-se ca un măreț fluviu, pornind din acelaș izvor, purtând aceieași valuri și îndreptându-se liniștit și sigur spre acelaș drum. — *Saxa loquuntur* din toate colțurile micului orașel și glasul lor trebuie auzit și înțeles.

Z. PĂCLIȘANU

OPTIMISMUL ROMÂNESC

În istoria poporului românesc niciodată nu au urmat catastrofele așa de fulgerător, una după alta, ca în anul nenorocirii naționale, a prăbușirii granițelor, 1940. Cercetătorii din viitor, când vor fi cunoscute toate dedesupturile acțiunilor diplomatice ce s'au împletit peste Europa, ca și cauzele adevărate ale noului războiu, — european până acum, dar care pare a amenința să ajungă mai mondial decât cel trecut — vor fi în măsură, mai bine decât noi, contemporanii, să descifreze cauzele prăbușirii noastre fără rezistență, unice în istoria națională.

De altfel în actualul războiu s'au petrecut fapte și prăbușiri unice și în istoria altor popoare europene, și motivele se vor descoperi poate înlănțuite peste întregul nostru continent.

Un adevăr se poate fixa însă de acum: dezastrul nostru nu e rezultatul măsurării de forțe a micilor puteri și a micilor națiuni. Dacă marile puteri nu s'ar fi amestecat în destinul nostru, cu prietenii țărilor mici cu cari aveam legături, noi am fi putut păstra și pacea și granițele noastre. Echilibrul politic la care țările din Mica înțelegere și Balcani au fost ajuns, era suficient de tare pentru a zăgăzui revizionismele ungare și bulgare. Dacă am fi fost lăsați în pace de către cei puternici, România, ori de câte păcate interne era copleșită, ar fi și azi între granițele sale.

Dar, cum a spus de curând primul ministru al Bulgariei, și cum s'a adeverit din evenimentele de până azi ale războiului, — și cum știm cu toții — s'a adeverit încă odată că, în conflictul dintre marile puteri, țările și popoarele mici ajung simple figuri de șah, pe cari cei mari le mută și le schimbă după interesele lor. E una dintre marile nedreptăți ale lumii, pe care cultura și civilizația nu le-a putut înlătura până azi, fiind lipsite de caracterul genuin și real creștin care pune la temeiul relațiilor între țări și neamuri dreptatea și dragostea, iar nu forța și ura.

Dacă la prăbușirea catastrofală a granițelor vom mai adăuga și cataclismul marelui cutremur, cine ar putea spune că paharul durerilor și suferințelor românești ar putea fi și mai plin? El e umplut, demult, până la vărsare, și din el bem cu toții amarul nespus, ca dintr'o cupă cu fier.

Suferințe fizice, mizerii, lipsa de cămin, lipsa de ocupație, lipsa de mijloace materiale alor sute de mii alungate dela căminurile lor, suferințe spirituale, incomparabil mai mari, legate de evenimentele proaspete, — și între ele mai ales faptul rușinos, inexplicabil, degradator și nemai-întâlnit în istoria românească de-a nu fi scos sabia să ne apărăm sau să cădem învinși, — au căzut adânc și gem fără hodină în sufletul națiunii noastre înjunghiate și sfâșiate din trei puncte cardinale, sub protecția aceluiași forțe.

Din epoca năvălirilor barbare o bejenie de proporțiile celei de azi n'a mai ajuns neamul românesc și întreaga Europă, care se chinue, se sfarmă pentru o nouă renaștere.

Sunt vremuri în cari sufletul neamurilor se pune, ca argintul, în topitoare. Și cine se va dovedi zgură și nu metal nobil, va fi aruncat cu gunoaiile de maidan.

Avem noi românii metalul nobil care să ese curat din topitoare? După tăria neclintită și îndelungă răbdarea cu care suportăm catastrofele, se pare că îl avem. El este credința și nădejdea noastră în biruința dreptății, optimismul nostru viguros. Dar nu un optimism pasiv, de natură fatalistă, ci unul activ, care ne adună într'un mănunchiu forțele spirituale sănătoase, și ne poruncește să ne curățim și să ne scuturăm de slăbiciuni și de neputințe. Optimist nu este cel ce, îngenunchiat fiind de către puteri mai mari decât ale lui, așteaptă lângă pământ să fie ridicat de către alții, ci omul care-și adună ultimele forțe și se ridică singur în picioare, sau se ridică și cu sprijinul altuia dar punându-și mai întâi el singur toate puterile într'o opintire supremă.

Neamul românesc, de atâtea ori îngenunchiat în scurgerea veacurilor, s'a ridicat în picioare atât cât a putut, — poate cu o singură excepție, în care împrejurările i-au fost favorabile având și concurs străin — numai prin propriile sale puteri. Nu ne-a dus nime de mână, ba nici mâna nu ne-au dat-o alții, în trecutul nostru zbuciumat. Cel mai pacinic, cel mai plin de blândetă creștină popor dintre toate celea din jurul nostru, am fost mereu urgisiți și dușmăniți de către toți vecinii. În dramele și tragediile noastre nu ni s'a întins o mână de nicăiri.

Și totuși, datorită metalului prețios din care s'a călit sufletul nostru, am înaintat crescând în istorie, din veac în veac. Am înaintat încet; un lanț grozav de lung de îngenuncheri și ridicări.

Nu fatalismul greu oriental e caracteristica rasei noastre, ci un optimism adânc și robust creștin, de-o adâncime care ne face să fim îndelung răbdători, și chiar această puțință de îndelungă răbdare i-a indus în eroare pe unii, luându-o drept fatalism. Într'adevăr optimismul nostru uneori poate fi cu greu urmărit și înțe-

les, în așa mari adâncuri spirituale s'a coborât în noi. L-am putea afla în temeliile sale în faptul că românul nu se îndoiește de biruința binelui asupra răului, a dreptății asupra nedreptății, a bunătații asupra răutății, *chiar când el a luptat zadarnic pentru triumful celor dintâi, viața întreagă, și acum se află pe marginea mormântului. Și atunci el crede încă și e sigur că ceea ce n'a putut face el, va săvârși cu siguranță Dumnezeu.*

Dar a fi astfel zidit sufletește însemnează o înălțime spirituală amețitoare. Însemnează că tu te-ai contopit cu ordinea etică a existenței rasei omenești, ordine nevăzută dar existentă dela creierea primului om, tot așa de inexorabilă și neînfrântă în legile ei, ca și ordinea fizică, și care — mai pe urmă și desăvârșit — a fost ravelată lumii de Mântuitorul.

Deci optimismul românesc e o expresie a ordinii morale din lume, și, prin încreștinare, și a moralei creștine.

De aici imposibilitatea aproape fizică a românului *ca neam* de a urma cel puțin legea revanșei, de a scoate dinte pentru dinte, ceea ce pentru ordinea etică este neasemănat o mai puțină, mai mică știrbire, decât a scoate tu cel dintâi dintele deaproapelul.

Dovada cea mai recentă am avut-o în 1918, când minoritățile ce ne-au stăpânit și ne-au tratat împotriva ordinii morale, rămase pe mâna noastră, n'au avut nimic de suferit.

Și altă dovadă nădăduim să o avem în curând, când ne vom întoarce cu arma în mână și cu steagul biruitor, la căminurile părăsite. Ori cât ar fi de rănit și însângerat sufletul nostru de ororile săvârșite în ținuturile evacuate, ori cât s'ar striga azi în gura mare că la reîntoarcere nu va mai fi milă și cruțare, cutezăm a proroci că va fi ca și în 1918. Dovada o avem încă de pe acum sub ochii noștri: felul cum ne purtăm noi cu ungurii rămași încă în România.

Pentru că un popor în totalitatea lui nu se poate purta decât așa cum îi poruncește structura lui sufletească. Iar spiritualitatea poporului român, limpezită și inobilată și mai mult de străvechiul său creștinism, nu-și află nici îndemn, nici plăcere în *abaterea dela ordinea etică a lumii*, pe care poporul o concretizează așa de just în Dumnezeu, și în faptul de a-L lăsa pe El să facă dreptate, El singur care are dreptul „să judece viii și morții“, sigur că reparația ordinii etice frânte va veni inexorabil. Acest optimism cu substrat etic e străvechiu la poporul nostru, întărit apoi și nobilitat prin creștinism.

Principiile și legile ordinii etice, — după cari se înalță sau se frânge viața omenească în mod necesar, deși omul are libertatea să țină sau să calce acele legi scrise în conștiința fiecăruia de

mâna Ziditorului, — au aflat aluat bun în sufletul românesc dela zămislirea poporului nostru. Au aflat coarde fine, sensibile, din argint curat, adânc răsunătoare la cea mai mică atingere.

În ce se manifestează mai limpede și mai deplin spiritualitatea unui popor dacă nu în creațiunea sa artistică? Iar aceasta în întregime e stăpănită și inspirată de ordinea etică a vieții: de necesitatea biruirii binelui asupra răului, a dreptății asupra nedreptății, a frumosului asupra urâtului. Cu un cuvânt, creația artistică a poporului nostru e inspirată, susținută, îndrumată de optimismul ce naște din conștiința stăpânirii și biruinții legii morale, a misterului existenței lumii spirituale, care trăește observând și supunându-se ordinei etice, sau se prăbușește în nenorocire, condamnare și moarte, călcându-o în picioare.

În strălucitele creații ale literaturii populare, cari sunt poveștile, legendele, colindele și chiar baladele noastre, binele învinge mereu răul, moralul-imoralul, dreptul-nedreptatea, frumosul-urâtul; lupta epică, desfășurarea epică se dă mereu între principiul binelui și principiul răului, cel dintâi rămânând până la urmă biruitor. În rarile cazuri când eroul ce reprezintă binele e răpus, spiritualitatea românească, în creațiile sale artistice, îmbrățișază cu întreaga simpatie pe cel biruit, și încarcă cu blesteme pe cel ce personifică răul, nedreptatea, urâtul, și care, incidental, a rămas biruitor. Ca o dovadă că sufletul românesc nu se lasă desnădejdi de a vedea răul biruitor, nici în astfel de cazuri.

În Miorița, baciul moldovean reprezintă principiul binelui; cel ungurean și vrâncean, pe al răului: ei îl pizmuesc pe cel moldovean pentru că are

C'are oi mai multe
Măndre și cornute
Și cai învățați
Și câni mai bărbați.

Pismă, lăcomie, răutate, pe-o de-oparte; nevinovăție, bunătate și blândeță, de partea cealaltă.

Simpatia spiritului creiator merge dela început cu baciul moldovean, și încă în așa măsură că pentru cazul când ar fi să birue crima răutății:

„Dac'a fi să mor
Pe câmp de mohor“

poetul popular schimbă moartea baciului moldovean într'o superbă și unică apoteoză:

Tu să-i spui curat
Că m'am însurat
C'o mândră crăiasă
A lumii mireasă;

C'am avut nuntași
Brazi și păltinași
Preoți, — munții mari,
Paseri — lăutari...

Cu o asemenea atitudine spirituală biruința nu mai este a răului care ucide, a criminalului, ci a aceluia care s'a însurat „c'o mândră crăiasă, a lumii mireasă”.

În povestea „Cenușotca”, fata cea mai mică și disprețuită de surori, care trăește ca o anexă inutilă în familie, umilită și batjocorită de toată lumea, birue asupra sumeției surorilor; numai pe piciorul ei se potrivește condurul cel de aur, mic ca o jucărie, și ea va ajunge soția feciorului de împărat.

Un mai strălucit exemplu al ordinii etice din lume, — a adevărului cuprins mai pe urmă în cuvintele Mântuitorului: „tot cel ce se înalță se va umili, și cel ce se umilește se va înalța” — credem că cu greu se va putea afla. În basmele românilor legea etică a înălțării prin umilință și a căderii prin mândrie se resimte și în lumea animalelor: calul cel răpănos, din fundul grajdului, pe care nime nu-l mai iea în samă, și în care tovarășii lui zvârl cu copita, ajunge el singur să mănânce jeratic și să sboare în înaltul cerului, de-asupra pământului, ca gândul ori ca vântul, după cum dorește stăpânul său Făt-Frumos, singurul are minte bună, sau din sfatul bun al altuia, nu s'a scârbit să se apropie de calul cel răpăcios.

În „Fata babei cea leneșe” ordinea etică se manifestează în răsplata hărniciei și a bunătății de inimă a fetei moșneagului, și pedepsirea lenei și a răutății în fata babei. Cea dintâi, fată vitregă a babei, își iea lumea în cap de răul ei. Dar în drum, însătoșată, dă de fântâna înglodată, și la rugămintea ei fata o curăță, și bea apă rece și răcoritoare, văzându-și mai departe de drum. Sleită de foame află cuptorul părăsit, plin de cenușe și de tăciuni, nelipit, aproape dărâmat și la rugămintea lui îl drege și-l lipește, și cuptorul îi dă pâne caldă. Dar fata babei leneșe nu vrea să-și murdărească mâinile nici cu fântâna, nici cu cuptorul. Dar când, după anul de slujbă la sf. Vineri, se întorc cu simbria închisă în lăzi, din lada fetei harnice ies bogății, iar dintr'a celei leneșe șerpi și scorpii.

Pe Făt-Frumos care pornește să aile și să mântue pe fata de împărat răpită de zmei îl ajută, când se luptă cu dușmannul ce-i iasă pe rând de subt trei poduri, pajura ce aduce apă în cioc să verse pe flacăra potrivnică. Toate vietățile, și chiar apa, pietrele, arborii dau concurs în basmele românești eroului ce reprezintă binele pentru a birui pe zmeu, pe zgrițoroaică sau pe mama pădurii, întruparea răului.

Chiar când Făt-Frumos e ucis, și ucigașul, țiganul, e pe punctul de a se însura cu fata împăratului, apa vie adusă de unde se bat

munții în capete scoală în picioare pe voinicul ce se miră „ce somn greu a dormit“, și zădărnicește nelegiuirea țiganului.

Când puterile rele sunt neasemănat mai mari decât ale eroului ce personifică binele, creația spiritului românesc naște pe Gerilă, pe Sfarmă Piatră, pe Strâmbă Lemne, cari îi sar în ajutor. Și alina, și furnica viu în ajutorul eroului bun, pentru un mic ajutor ce i-au dat în drumul lui pus în slujba ordinii etice peste fire, pentru viața spirituală.

Dar ar fi fără rost să continuăm cu pildele; întreaga noastră literatură poporană e *inspirată de ordinea morală, care, în esență, e necesitatea biruinții binelui asupra răului*. Inșă o astfel de concepție asupra lumii și vieții nu e nici pesimistă, nici fatalistă, ci e o *concepție fundamental optimistă*.

Subiectele tratate în literatura populară, materialul imaginativ și etic, este cu siguranță mai vechiu decât creștinismul. Și, mai este comun cu a altor popoare, ca o dovadă despre unitatea genului uman, și iarăși, ca o dovadă, că au fost timpuri *când legea etică a vieții a fost resimțită adânc de sufletul neamurilor*.

Important pentru noi e să constatăm notele creației populare a neamului nostru, și să aflăm că ele sunt optimiste, conforme cu ordinea etică. Și, în al doilea rând, *să constatăm că aceste elemente străvechi, și inobilate apoi prin creștinism, se păstrează până azi în viața de toate zilele a poporului, ca unitate și totalitate etnică*, pe când din comportarea zilnică a altor neamuri ele au dispărut, chiar când urmele se mai pot afla în creațiile lor artistice populare. Inchinarea la forță, brutalitate, ură, răzbunare, lăcomie la ce este a altuia, la pizmă, sunt laturi necunoscute sufletului românesc, ca unele care sunt rodul răului, condamnat de ordinea etică a lumii spirituale, și, cu el, condamnate și ele.

Toate aceste patimi și pasiuni pot imprumuta, temporal, credință, optimism. Dar necruțătoarea ordine morală care se execută cu necesitate fizică, întocmai ca și ordinea materială, dărâmă, răstoarnă, orice realizare temporală a răului. Optimismul pe care îl imprumută pasiunile și patimile, e un falș optimism.

Optimismul românesc totuși nu este un optimism pasiv. Nu așteaptă cu brațele încrucișate ca biruința binelui să vină fără concursul omului. În întreaga noastră literatură populară Făt-Frumos luptă cu vitejie, e un erou care înlătură piedecile ce i se pun în drum, suferă și uneori e răpus pentru a fi trezit din morți cu stropirea apei celei vii.

„Ajută-te, și Dumnezeu — autorul legii morale — te va ajuta“, e un principiu de viață, un element constitutiv al optimismului românesc.

Într-o asemenea concepție de viață datoria luptătorului este, în primul rând, de a-și pregăti, de a poseda armele necesare, atât pe cele spirituale cât și pe cele materiale. Să le examineze dacă nu-s ruginite, dacă limba sabiei încă nu e tocită, dacă resorturile armelor funcționează la perfecție.

În împrejurările de azi ale neamului, optimismul nostru, credința și nădejdea noastră în biruința finală, ne impune să ne examinăm amănunțit armamentul spiritual, în primul rând. Să ne vedem cu sinceritate greșelile, slăbiciunile, defectele, tot ceea ce poate îngreuna spiritul în noul avânt în care e obligat să pornească neamul întreg, pentru a da concursul nostru ordinei etice a vieții, pentru a fi colaboratori ai lui Dumnezeu, autorul acelei ordine.

Necesitatea unei renașteri a spiritualității românești sub raport etic este, așa dară, nu o lozincă a unei noi învățături, ci o poruncă a optimismului românesc, și a Evangheliei. Nici o învățatură sau program nou de viață nu poate fi mai vechiu decât elementele cari au determinat concepția noastră optimistă de viață; dar nu pot fi, și nu sunt mai vechi nici chiar decât Evanghelia, din care, de două milenii, pornește orice gând, sentiment sau realizare cu adevărat superioară prin umanitatea ei.

Optimismul nostru, cu elementele lui, ne învață că nici o renaștere spirituală, nici o curățire a argintului sufletesc de materia străină, nu e posibilă decât având ca temelie și izvor ordinea etică naturală, care a scris în inimi cele zece porunci, înainte de a fi scrise pe lespezile de de piatră, și năzuind către ordinea etică supranaturală a Evangheliei Mântuitorului.

Optimismul întemeiat numai pe forța brută, pe puterea instincțelor: a urei, a răzbunării, a lăcomiei, a egoismului, după lozincă: forța primează dreptul, sunt tare, voi face tot ce-mi va dori inima, — nu e un optimism real, nu are urmări statornice, pentru că se iea la bătae cu ordinea etică a vieții, luptă din care inexorabil va ieși înfrânt, fiindcă, în esență, vrea să se lupte cu însuși Dumnezeu și să birue împotriva lui.

Credem și nădăduim cu tărie în refacerea dreptății pentru națiunea noastră, sfâșiată azi spre batjocura lumii și spre condamnarea celor ce ne-au adus aici.

Dar punctul de plecare al credinței și nădejzii noastre nezdruncinate este: „să ne curățim simțirile”, să facem ordine în casa sufletului nostru, pentruca energiile pe cari va trebui să le punem în curând la bătae să nu fie împiedate sau chiar sufocate de propriile noastre păcate și neputințe.

Știind că nici o biruință n'a câștigat-o Făt-Frumos fără mare încordare a tuturor forțelor sale, cine așteaptă izbândă e obligat să-și pregătească puterile de luptă.

Iată indemnul și porunca optimismului românesc, așa cum s'a manifestat în întreg trecutul neamului nostru.

I. AGĂRBICEANU

SF. AMBROSIU ȘI PREOȚIA

Lumea catolică a evocat și comemorat cu fast deosebit al *XVI-lea centenar* al nașterii (340—1940) providențialului episcop al Milanului, ridicat la plenitudinea preoției prin glasul inspirat al mulțimii. „Abil diplomat, inteligență și inimă bogată, vieță neprihănită, caracter dârz dar afabil, hotărît dar loial, scriitor elegant și cult, vorbitor simpatic . . . părinte al norodului, sfătuitor și prieten al împăraților și principilor, adversar necruțător al tiranilor, apărător neînfricat al drepturilor Bisericii”; așa îi caracterizează gloriosul său urmaș Achille Ratti, mai târziu Papa Pius XI. (*La Chiesa ambrosiana*. Milano, Bocca 1897).

Adăugând la acestea înalta sa concepție spirituală inspirată din *romanitate*, concretizată în sănătos și echilibrat *optimism*, întemeiat pe realitățile vieții și ferit de păgubitoare excese și exagerări, *simțul autorității* bazat pe legile justiției și echității, *cultul acțiunii* fără șovăire, încununat cu *caracterul unității catolice* ce imprimă romanității înfățișarea ce trebuie urmată; — vom avea o icoană sumară a nobilei și covârșitoarei sale personalități. Și într'adevăr, strălucitul episcop este o fericită sinteză a umanismului și creștinismului, culturii antice și Evangheliei, a Romei ce-i vrăjia spiritul cu minunile poeziei, dreptului și imperiului, și a Romei eterne „unde Hristos e Roman”. Romanitate catolică pe care dânsul și posteritatea, forțând în parte sensul literal, o repetă: „*Ubi Petrus, ibi nulla mors, sed vita aeterna*” (Enarr. in Ps. 40, 30). Din aceste motive, este adecuată și corespunde adevărului prețioasa mărturie a lui Petrarca, aplicată de valoroși scriitori Sf. Ambrosie: „*Unum plena et indecerpta laude decoratum Ambrosium, culus ne juvenis quidem famam mordax livor attigerit*”.

Ca omagiu și contribuție la sfârșitul aniversării, vom schița câteva date după „*Civiltà Cattolica*” Nr. 2171, a. 1940, din vieța și doctrina sa, ce vor înfățișa în adevărată lumină marea-i concepție avută despre excelența demnității preoțești.

Dacă strălucitul geniu din galeria marilor înfăptuitori a imprimat urme istorice în cumplitele frământări religioase, morale, politice și culturale ale vremii, se datorește în mare măsură deosebitei intervenții divine în alegerea sa de episcop. E fapt necontestat

că în familie înfloriseră prețioase virtuți ce-au încununat și purificat sufletul tinărului predestinat. Tradițiile glorioase familiare (mucenica Sotere), educația religioasă, viața imaculată a sorioarei Marcellina, prietenia Papii Liberiu, contribuie definitiv la menținerea aprinsă a flacării creștine. Cariera însă și preocupările de Consul al Italiei, lipsa pregătirii religioase (era catehumen) și a vieții austere nu-l indicau pentru noua misiune. Provedința însă, în nepătrunsele-i planuri și căi ascunse, hotărîse altfel. Servindu-se de glasul nevinovat și inspirat al unui copil ce striga din mulțime: „Ambrosiu episcop”, opri privirea preoției, credincioșilor și împăratului Valentinian I. asupra viitorului reformator al cantului sacru și întemeietor al ritului ambrosian. Astfel alegerea lui Ambrosie de episcop este pecetluită prin voință divină. E emoționantă în această privință mărturia ce ne-a lăsat marele chiriarh: „Se va spune cu dreptate: iată-l, n'a fost instruit și educat de Biserică, n'a trăit din fragedă copilărie în austeritate, ci la tribunale în vâltoarea vanității, obișnuit cu frământările judecătorești, iar acum cu recitarea și cântarea psalmilor. Rămâne totuși în preoție nu prin merite personale, ci prin harul lui Hristos. — O Stăpâne, apără și păzește misiunea divină, darul ce l-ai împărtășit aceluia ce nu-l doria. Recunosc că sunt nevrednic să fiu episcop, căci sunt absorbit lumii; dar prin harul tău sunt ceea ce sunt” (Cfr. De Poenitentia, I, II n. 72—3; Migne PL. 16, 536. Cfr. pentru citate din Migne, La Civiltă catolica Nr. 2171).

Predilecției divine corespunde integral cu sinceritate proverbială. Cu înflăcărat zel apostolic, și avânt creștinesc ce nu cunoaște piedeci, dirijat de înțelepciune și prudență supranaturală, stăpânit de mântuitoare țeluri, se dăruiește cu admirabilă jertfelnicie chemării sfinte. Cucerirea virtuților ce-i încununează aureola de sfânt, cunoașterea și pătrunderea temeinică și indispensabilă a Evangheliei ce se va resfrânge hotărîtor asupra Sf. Augustin, prilejuind admirația și stima contemporanilor și păgânilor, sollicitudinea și grija formării tinărului cler, vor rămâne pilde strălucite de preocupări, activitate și râvnă episcopescă. Minunatele alocuții ținute clerului, împletite cu sugestii și directive ce străbat prin veacuri, sunt înmănușiate după treisprezece ani de episcopat, în monumentală operă: *De officiis ministrorum*, un vade-mecum, îndreptar al vieții slujitorilor lui Hristos.

Convingerii intime, muncii rodnice și fără odihnă, îi înfrățește în scrieri înalta concepție despre darul preoției, la care experiența, posteritatea și pietatea creștină n'au mai adăgat nimic în curgerea veacurilor. E imagine tradițională desprinsă din paginile luminoase.

ale Codului sacru reprezentarea misiunii preoțești în asemănare cu a Ingerilor. Dar limpezimea expunerii, plasticitatea și tăria expresiunii, aparține sfântului. Iată ce scrie în *De mysteriis*, c. II, n. 6: „Ai văzut... ministrul, presbiterul, marele preot; nu privi la înfățișarea omenească, ci la sublimitatea misiunii. Ai vorbit în prezența Ingerilor, dupăcum s'a scris: *Buzele preotului vor păzi știința, și vor cere știința din gura lui, căci e Ingerul atotputernicului Dumnezeu*. Nu căutăm să înșelăm, nu putem să tăgăduim: e un Inger ce vestește împărăția lui Hristos și viața veșnică. Nu judeca după aparență, ci slujba; privește cu grijă misiunea și recunoaște excelența (Cfr. Migne PL. 16, 407—8).

Superioritatea instituției preoțești a Legii noi e motivată din faptul strânselor legături de participare și continuare a misiunii marelui Arhiereu Isus, Fiul lui Dumnezeu întromenit. Ilustrarea acestui adevăr face prin comparație. Leviților li-se cerea, din motivul alegerii și demnității înalte, sfințenie deosebită. În noua legătură, prin punerea mâinilor Arhiereului, preotul e proprietatea Regelui Hristos. I-se încredințează puterea de a jertfi pe Hristos, sau mai precis: El e Acel care se jertfește prin mijlocirea preotului. În Testamentul vechiu eficacitatea sacrificiilor era legată de vli-toarea răscumpărare, leviții oferind sângele victimelor pentru păcatele poporului. În cel nou e însuș Isus ce se jertfește pentru salvarea lumii, iar preotul este substituit aceluia. Și închee: preotul este podoaba și cinstea altarelor, deoarece, ca Hristos și cu Hristos, aduc și sunt aducători de jertfe și victime (Cfr. Migne PL. 16, 223).

Caracteristicile atletului lui Hristos sunt: milostenia, împărtășirea durerii, blândeța, îndepărtarea și calmarea vrășmășiei, iubitor al celor cucernici, caritatea, îndreptarea păcătoșilor, instrument divin în promovarea pietății. Din aceste motive va evita nu numai defectele mari, ci și cele neînsemnate, asemenea dumnezeescului învățător, nesupus patimilor, deslegat de legăturile de sânge și lume va rămâne singur. „*Insă nu singur* — zise Domnul — *căci Tatăl e cu mine*” (De fuga saeculi, c. II n. 7; Cfr. Migne PL. 14, 601). „Se înțelege ușor — scrie în cartea „*De viduis*” — cum trebuie să fie slujitorul Domnului: indiferent atracțiilor pasiunii și scutit de orice pată a sufletului și trupului. Cum e în stare să administreze remediile nemuritoare, dacă e păcătos și bolnav? Grijește să nu atingi trupul Domnului cu mâinile încă reci. Să fii mai întâiu curat, ca să poți administra. Dacă Hristos vrea ca leproșii să se îndepărteze curății dela preoți, cu cât nu va trebui să fie curat mai însuși preotul” (c. X, n. 64—5; Migne PL. 16, 266—7).

Tinerilor leviți le pretindea vocațiune divină. Adevărata lor

înțelepciune, precum și a altor categorii de persoane, va fi cucerirea *desăvârșirii creștine*, ce va străluci în toate manifestările vieții, în gând, vorbă, afect și acțiune. Idealul preotesc în toată măreția, se concretizează în fapte ce sunt accesibile văzului și aprecierii publice. Repeta cu Sf. Pavel: „ne-am făcut privești lumii, ingerilor și oamenilor (I Cor. IV, a). Din acest motiv, evocând spusele Evangheliei: „cine e credincios în lucruri mici, e credincios și în cele mari“, fixează norme de viață și conduită externă, din care probabil s'a inspirat și Sf. Ignățiu de Loiola în determinarea legilor modestiei și seriozității.

Cât de mult aprecia viața cucernică a preoțimei, o dovedesc lacrimile ce le vărsa la pierderea acestora, și gândul ce-l frământa de a nu-i putea înlocui în sublima misiune. În schimb, pe cei neglijenți îi osândește în termeni energici, însușindu-și cuvintele Sf. Ioan îndreptate episcopului din Laodicea: „Știu faptele tale; că nu ești nici rece, nici fierbinte. O de ai fi rece sau cald! Iar fiindcă ești stămpărat (nepăsător), și nici cald, nici rece, te voi vărsa din gura mea“ (Apocalips, 3, 15—16). Cei nepăsători vor fi pedepsiți cu asprime în lumea răsplății viitoare, iar în prezent să fie respinși fără șovăire, sau, dacă e de lipsă, depuși definitiv de la slujba altarului. Nu este milostiv acela, care permite moartea bolnavilor pentru a tolera existența medicilor neglijenți. Nu e înțelept cel ce-și încredințează clădirea casei nepriceperei și negrijii întreprinzătorului sau confecționarea stofelor unor muncitori neexperți și nepăsători. Astfel în viața spirituală cel lănced trebuie îndepărtat, pentru a-l feri de greșeli mai mari.

Aceste atitudini hotărâte și afirmații, s'ar părea prea severe și exagerate, celor ce nu-și dau seama de rolul și binele spiritual ce trebuie să-l procure preotul, și pagubile imense ce provin pentru suflete în urma condamnabilei nepăsări. Dar Ambrosie, al cărui ideal era aducerea oilor în turma Domnului (Epist. LXVII n. 11; Migne PL. 16, 1283) care știu că arăta atâta delicateță și înțelegere față de cei mai încăpăținați păcătoși, nu poate fi taxat de asprime. Iată ce scrie în această privință în cartea: *De officiis ministrorum* L. II c. 27 n. 136: „Cu mare durere se amputează un membru infectat. Se curează vreme îndelungată pentru a-l însănătoși. Dacă nu e posibil, un medic expert îl stârpește. La fel gr̃ja unui bun episcop e de a vindeca pe cei bolnavi, de a le cura rănilile, de a cicatriza de e nevoie, însă nu de a amputa. Numai când nu se poate altfel vindeca, se va amputa cu mare mâhnire. Așa strălucește în adevărată lumină porunca, să nu ne îngrijim de ale noastre ci de ale altora. Astfel se evită dușmănia și exagerarea în pretențiuni“.

Sf. Ambrosie nu numai în teorie, ci mai ales în trăirea vieții, rămâne un cadru desăvârșit al spiritului și idealului preoțesc. Ziua era absorbit de probleme pastorale, lectură pie și scurtă recreație (Sf. Augustin, Confes. I, VI). O parte din noapte o dedică compunerii de scrisori și cărți cu caracter exclusiv pastoral. Suflul cuceritor, un îndrăgitor al rugăciunii și postului. Ușa camerei deschisă tuturor, discreți și indiscreți. Bogatul patrimoniu familiar îl dăruiește săracilor, construirii lăcașurilor de închinare, susținerii preoției și mănăstirilor. Diaconul Paolino numește, fără exagerare, viața sf. Ambrosie: *ingerească*. Sf. Ieronim elogiază scrierile despre feciorie și zelul eroic și neînfrânt în păstrarea purității credinței. (Epist. XXII, ad Eustochium, c. X). Politica sa autentic creștină era impusă de cerințe pastorale. Cu Grațian și Teodosiu, după frământări și lupte, stabilesc dreptul public ecleziastic, căruia se datorește în mare măsură progresul și înflorirea civilizației medievale. Dornic și dispus să-și dea viața pentru credință, nu se lasă amăgit de vexațiunile Justinei și ale lui Valentinian II. Și dacă împrejurări tulburi l-au determinat să treacă Alpii la Maximos, n'a fost într'atăt gândul de a apoi distrugerea imperiului, cât credința neclintită că de conservarea acestuia este legată indestructibil biruința creștinismului.

Cei douăzeci și trei de ani de bogat și istoric episcop sunt elogiul cel mai grăitor al preoției catolice. Sunt realizarea vie a minunatului cadru, ce l-a înfățișat în „De obitu Valentiniani consolatio”, Migne PL. 16, 1420: „In preoți luminează frumuseța Bisericii. În ei floarea e mai delicată, virtutea mai desăvârșită. Asemenea învelișului rodiei (plantă ornamentală) strălucesc în afară prin viață curată și nepătată, în vreme ce prin activitate intensă interioară promovează și hrănesc poporul lor încredințat, cu viața supranaturală. Deși expuși disprețului mulțimei, totuși nu întrerup administrarea bunurilor spirituale”.

Așa a grăit și așa a trăit Sf. Ambrosie. Să-l admirăm și urmăm. Sa zicem din acest fericit prilej cu rugăciunile din Orologhion (pag. 267 și pag. 354): „Indreptar al credinței și chip al blândeței, învățător al înfrânării te-a arătat pe tine turmei tale adevărul faptelor; pentru aceasta ai câștigat cu umilința cea înalte, cu sărăcia cea bogate... Cu dumnezeiești învățături strălucind, înșelăciunea lui Arie ai întunecat, Arhiereule și păstorule Ambrosie: că minuni făcând cu puterea Spiritului, feluri de patimi arătat ai vindecat, Părinte cuvioase; roagă pe Hristos Dumnezeu, să se mântuiască sufletele noastre.”

S'APROPIE SFÂRȘITUL LUMII?

Cu vreo trei mii de ani mai înainte de ce știința ar fi precizat adevărul că în natură, sub raportul cantității, „Nimic nu se pierde, nimic nu se mai crează”¹⁾, Ecclesiastul spunea acelaș lucru: „Cunoscut-am că toate câte au făcut Dumnezeu vor dăinui din veac în veac; și nimic nu se poate adăuga lor, și din ele nimic nu se poate scoate afară” (*Ecles. 3, 14*). Despre aceasta nu încapă nici o îndoială. Dar iarăși, sunt aproape două mii de ani de când, pe meleagurile Țării Sfinte, a răsunat, nu din gură de muritor de rând, ci din gura Celui ce, pe când pământul era încă nevăzut și netocmit și întunec era deasupra adâncului, și nimica din celea ce ființează azi, nu era încă scos din neființă, zisese, ca unul din Treime, ce era de mai înainte de toți vecii: Să fie lumină, și s'a făcut lumină (*Facere 1, 2—3*); da: din gura Acestuia s'a auzit cuvântul: Ceriul și pământul vor trece (*Mt. 24, 35; Mc. 13, 31; Lc. 21, 33*). Despre aceasta, deasemenea, nu încapă nici o îndoială. Ca și despre adevărul spusei Apostolului Neamurilor că adecă, trece chipul lumii acesteia (*1 Cor. 7, 31*); ori a Ucenicului iubit: Trece lumea și pofta ei, rămânând să se bucure în veac numai cel ce face voia lui Dumnezeu (*1 Io. 2, 17*).

Sfârșitul vine; vine sfârșitul! striga odinioară fiilor lui Israel prorocul *Ezechil* (7, 6). Amenințarea aceasta privea numai neamul evreesc de pe atunci. Pe noi însă ne frământă alt sfârșit: cel al omenirii întregi. Și ne întrebăm cu firească îngrijorare: Când va avea loc acest desnodământ tragic?

Adevărat: Nu este lucrul nostru să știm vremurile, sau soarele, pe care Tatăl le-a pus întru a sa atotputernicie (*Fapte, 1, 7*). Iar de ziua și ceasul care va pune capăt vremelnicei vieți pământești a muritorilor a spus-o însuși Mântuitorul că nimeni nu știe; nici chiar îngerii din ceriuri, numai singur Tatăl (*Mt. 24, 26*).

Cu toate acestea problema s'a pus chiar dela începuturile creștinismului și sf. *Pavel*, totdeauna la curent cu ceea ce petrece în sufletele credincioșilor, se simte îndatorat să-i dumiriască, iară și iară, pe cei din *Thesalonica*: „Iar despre vremuri și despre ceasul sorocit, fraților, n'aveți nevoie ca să vă scriem. Căci singuri știți prea bine că ziua Domnului vine așa, ca un fur în puterea nopții.

¹⁾ Vezi „Cultura Creștină” Nr. 7—9 a. c.

Atunci când vor zice: Pace și liniște! atunci, fără de veste, dă peste ei pierirea... În privința venirii Domnului nostru Isus Hristos și a adunării noastre împreună cu el, vă rugăm, fraților, să nu vă lăsați prea degrabă zguduiți în cugetul vostru, nici să vă spăimântați, nici de duh prorocesc, nici de vorbă, nici de vre-o scri-soare ca pornită dela noi, precum că ziua Domnului a și sosit. Să nu vă amăgiască nimeni, cu nici un chip. Căci ziua Domnului nu va sosi până ce mai întâiu nu va veni lepădarea de credință, și nu se va da pe față omul nelegiurii, fiul pierzării; protivnicul, înălțându-se mai presus de tot ce se numește Dumnezeu, sau e făcut pentru închinare, așa încât să se așeze în templul lui Dumnezeu și pe sine să se dea drept Dumnezeu. — Nu vă aduceți aminte că, pe când eram încă la voi, vă spuneam aceste lucruri? (1 *The*s. 5, 1—3; 2 *The*s. 2, 1—5).

Temeiul acestor preocupări răscolitoare de suflete era, înafară de profeții, mai mult ori mai puțin vagi, ale Vechiului Testament, vorba limpede a Fiului Omului: „Precum iese fulgerul dela răsărit și se arată până la apus, așa va fi și venirea Fiului Omului... Și atunci vor plânge toate semințiile pământului; și vor vedea pe Fiul Omului venind pe norii cerului, cu putere și cu slavă multă. Și va trimite pe îngerii săi cu glas mare de trâmbiță și vor aduna pe cei aleși ai lui din cele patru vânturi, dela marginile lor” (*Mt.* 24, 27—31; *Mc.* 13, 4—37; *Lc.* 21, 25—86). Așisderea și asigurarea celor doi bărbați misterioși, îmbrăcați în haine albe, cari li-s'au arătat și au grăit celor ce erau cu Mântuitorul când s'a înălțat la ceru: „Bărbați Galileeni, de ce stați uitându-vă la cer? Acest Isus, care s'a înălțat dela voi la cer, astfel va și veni, precum l-ați văzut ducându-se la cer” (*Fapte* 1, 10—11).

Intrebarea lui Petru, Iacob, Ioan și Andreiu: „Spune nouă când vor fi acestea? Și care este semnul, când acestea toate se vor săvârși?” (*Mc.* 13, 4), nu e decât cea mai firească și mai spontană ce și poate închipui cineva. Și nu-i lucru prea de mirare înfrigurarea cu care creștinii vremilor apostolice, ca și cei din veacurile ce au urmat, au știricit mereu: când va fi sfârșitul? Mai ales că stătea scris în Cărțile Sfinte că „nu va trece neamul acesta, până când toate acestea vor fi” (*Mc.* 13, 30); iar Sf. Pavel, mângâind pe cei întristați pentru cei morți ai lor, le spune, după cuvântul Domnului: „*Noi cel vii, care vom fi rămas la ventrea lui, .. vom fi răpiți, împreună cu ei (cu cei morți, dar înviați) în nori, ca să întimpinăm pe Domnul în văzduh, și așa pururea vom fi cu Domnul*” (1 *The*s. 4, 15—17). Ingerul tainic al Apocalipsului, din partea sa, șoptește și el de repetate ori văzătorului din Patmos

încântat de biruința asupra balaurului legat pe o mie de ani, cât va stăpâni apoi pace și fericire pe pământ, și de vedenia cerului nou, a pământului nou și a noului Ierusalim: Iată *viu curând*, și plata mea este cu mine (*Apoc. 22, 7, 12—20*).

Cu admirabilul său bun simț și judecată sănătoasă, Românul vremilor noastre, în fața chinuitoarei întrebări a sfârșitului lumii, și a celor ce o să se întâmple în legătură cu aceasta, își are filosofia sa cuminte resemnată:

*O, tu, Doamne, bine știi, Din patru cornuri de lume
Cându-l sfârșitul lumii, Vii și morți să se adune ¹⁾.*

Și odată ce Dumnezeu știe un lucru ca acesta, care nouă ne este tănuț — ne împăcăm cu atâta. Doar vreo babă din Cocova Ierii (Munții Apuseni) de va prinde'n vers un aleau ca următorul:

*Peste treizeci de ani iară
Voi veni în astă țară ²⁾.*

Dar: dorul babii e numai dor, deși-l spune tuturor. Dela Nistru pân' la Tisa nu va fi Român să creadă altfel. Și nici baba Insași nu va fi de altă părere, ori cât își va cânta cântecul. Noi știm altceva: că rând pe rând se ducem toți și că, până să piară lumea, va mai curge multă apă pe Dunărea bătrână. Din partea asta nu ne prea amărim zilele. Cum au făcut-o alții în vremuri mai vechi și mai noi.

Trecem peste anul de groază al dărîmării Ierusalimului, (70) cu arătările-i de spaimă, când atâția credeau că a sosit vremea să răsune trâmbița arhanghelului apocaliptic; asemenea și peste anul 195, socotit și el fatal (se cuprindea în numele, scris grecește, al Romei: $\rho=100$; $\omega=800$; $\mu=40$; $\eta=8=948$, minus 753, anul înființării cetății de pe cele șapte coline, = 195), ca și peste anul 365 (atâția ani, câte zile într'un an), crezut și acesta de rău augur, și ne oprim numai la anul 1000 — *χίλια ἔτη* a Apocalipsei (20, 2 squ). De ce fiori ai morții n'a fost cuprinsă atunci, mai ales lumea apuseană, veacuri dearândul încălzită cu măririle visului hiliast, dar și înspăimântată de vedeniile aceluiaș vis milenarist — după cum erau propovăduitorii acelei plâsmuirii fanteziste, dar susținută ca adevăr ce s'ar cuprinde lămurit în Sf. Scriptură ³⁾. Ca totdeauna în preajma momentelor de tulburare obștească, n'au lipsit de lângă

¹⁾ Cf. *Horia Teculescu: Pe Murăș și pe Târnave. Sighișoara. 1928. Pag. 86.*

²⁾ *Iosif E. Naghlu: Viața viitoare în bocetele românești. București. 1940. Pag. 49.*

³⁾ S'a ocupat serios și temeinic cu această problemă pâr. *Alex. Todea: De doctrina millenaria. Romae. 1940. (Teză de doctorat).*

falșii proroci nici cobiile cari au mărit spaima până la paroxisml. Iar în cazuri de aceste e știut că nu glasul celor cu scaun la cap e ascultat. — Icoana ce urmează numai exagerată nu se poate spune c'ar fi :

„Scena Judecării din urmă trebuia să se desfășoare la Ierusalim. În 999, numărul pelerinilor ce se îndreptau spre Răsărit pentru ca s'aștepte în acest oraș sosirea Domnului, era așa de mare, că puteau fi comparați c'o oștire pustitoare. Cei mai mulți își vânduseră bunurile și averile înainte de a părăsi Europa, și în Țara Sfântă trăiau pe câmp. Clădiri de tot felul erau lăsate să cadă în ruină, pentru că se dădea cu socoteala că-i de prisos să mai fie îngrijite, odată ce capătul lumii era așa aproape. Anumite edificii de seamă erau dărâmate cu de-a-dinsul. Chiar și bisericile, în general atât de cu grijă întreținute, suferiau din pricina acestei nepăsări. Cavaleri, oameni din burghezie și robi, mergeau spre Soare-Răsare în cete, ducându și femeile și copiii, cântând pealmi în mers și aruncând priviri de spaimă spre ceriu, despre care gândiau că în toată clipita se poate deschide să lase pe Fiul lui Dumnezeu să se pogoare în toată gloria sa¹⁾).

Pronosticuri cu privire la cele ce așteaptă omenirea s'au mai făcut ele multe și înainte, și după anul 1000. Așa, într'o vreme, astrologii dădeau ca sigur sfârșitul lumii în anul 1186. Pe la 1080 Ranieri, episcop al Florenței, anunța că Antihrist e deja pe pământ; prezicătoarea Josefina Lamartine a fixat și anul când se va arăta Antihrist: 1900²⁾. *Ioachim*, egumenul mănăstirii cistercite din Fiori-Calabria († 1202), răspândise vestea că în anul 1260 precis începe perioada Sf. Spirit, incomparabil superioară perioadelor zise una a Fiului (Noul Testament) și alta a Tatălui (Vechiului Testament), care va dura apoi până la sfârșitul veacurilor. S'a legat de numărul 1260, răzîmându-se pe viers 17 dela Mateiu cap. I, unde se spune că dela Adam până la Mântuitorul Hristos au trecut cu totul 42 neamuri (3×14). Decât: perioada a doua trebuie să fie și ea tot așa de lungă ca cea dintâiu. Așadar de 42 de neamuri. Cum însă lungimea unui neam (= generații) e de 30 de ani, e dovedit matematiceste (30×42=1260) că perioada Fiului se va încheia la 1260, ca să se înceapă cea a Spiritului Sfânt³⁾, când va stăpâni, până la sfârșitul lumii, Evanghelia veșnică, spiritul luând locul literei în înțelegerea și trăirea creștinilor. — Cu două veacuri mai târziu *Sf. Vincentiu Ferrier* († 1419) va colinda Apusul pregătind mulțimile sufletește pentru cataclismul apocaliptic ce se află la ușă, cu înfricoșata judecată din urmă. A scris și Papei Benedict XIII în cauză, declarându-se însă, în prealabil, supus întru

¹⁾ *W. Henry Harrison*, la *H. James Forman*: *Les prophéties a travers les siècles*. Paris. (Payot). 1938. Pag. 96.

²⁾ *Cl. Forman*, o. c. pag. 98—99.

³⁾ *Cl. A. Boulenger*: *Histoire Générale de l'Église*. Tome II, vol. V Paris. 1935. Pag. 303.

toate judecății Sf. Părinte. Convingerea sa intimă a fost strigătul des repetat, în scris și cu graiul: „Antihrist vine în curând; foarte în curând; e chiar aci”. Într-o cuvântare din cele ținute prin Spania și-a băgat în spărieți ascultătorii cu focul ceresc care o să-i facă scrum în patruzeci și cinci de zile... La nici un caz însă dânsul n'a mers așa departe ca *Martin Gonzales* care afirma, în 1359, că-i fratele sf. arhanghel Mihail, și că Dumnezeu i-a rezervat lui locul ce-l pierduse Lucifer. La capătul lumii, care-i foarte aproape, el, *Martin Gonzales*, „primul Adevăr al Scării cerești” o să strivească pe Antihrist, în mâni cu crucea lui Hristos și pe cap cu Cununa de spini...¹⁾ — *Austerul Savonarola* († 1498) a avut și el vedenii înfricoșate și n'a făcut taină din ele: Odată (în 1492) a văzut ceriul deschizându-se și o mână arătându-se cu o sabie pe care era scris: „*Gladius Domini super terram cito et velociter*” (= Sabia Domnului asupra pământului în curând și cu degrab). Într'una din sguđuitoarele sale predici „Despre corabia lui Noe” atrage luarea aminte a tuturor că ușa corabiei lui Noe e deschisă încă. Dar numai puținică vreme: „Va veni vremea, și nu-i departe, când corabia se va închide și mulți se vor căi prea târziu că n'au intrat în ea”. — *Pico della Mirandola*, care-i ascultase o predică pe tema: „*Ecce ego adducam aquas diluvii super terram*” (= Iată, voi aduce apele potopului peste fața pământului) notează că s'a depărtat, din domul dela Florența, înghețat, și cu părul măciucă²⁾.

Am înșirat câțiva, din catastihul lung al apusenilor ce au prezis sfârșitul lumii.

Ani de groază au fost ei mai mulți. Așa anul 1496 când se povestea cu spaimă c'a fost pescuit în Tiberu un monstru cu cap de măgar, trup de femeie, piciorul drept de cerb, cel stâng labă de sgriptor și, în loc de spinare, cu un obraz bătrîn, acru și sbârcit... Din care arătare astrologii îndată au tras încheerea: s'a sfârșit cu lumea! Dar anul 1496 a trecut, iar păcătoasa de lume a rămas curp a fost. — Un anumit *Stoffler*, cumpănind zodiile, a aflat că în 1524 planetele Saturn, Marte și Jupiter se află tustrele, deodată, în zodiacul Peștilor, din care lucru nu poate ieși altceva decât pierirea Pământului. Asta fără doar și poate: în *Februarie 1524*. Pământul și pământeni au scăpat însă teferi și de astădată. Ca și în anul

¹⁾ Cf. *M. Gorce*: *Sf. Vincent Ferrier*. Paris. (1935 („*Les Saints*”). Pag. 86—91.

²⁾ Cf. *Piero Misciattelli*: *Savonarola*. (Trad. H. H. Révhegyi Rózsa). Bucurest. 1936. Pag. 80—85.

1868, cel cu numărul Fiarei apocaliptice, când iarăși se aștepta prăpădul cel mare. Și ca și în 1843 când, după toate socotelile americanului rămas de pomină, *Willam Miller*, avea să se întâmple, negreșit, catastrofa finală. Acesta întrecuse în precizie toți înaintașii în astfel de vedenii: la miezul nopții lui 21 Martie 1843 lumea înceată să mai existe! Un tovarăș de idei a lui Miller, mai practic decât dânsul — nici că se putea altfel, odată ce-l chema *Josua V. Hines* — s'a îngrijit de haine albe (sigur că pe bani buni) pentru dreptii cari vor fi ridicați în aer, întru întâmpinarea Domnului... La Boston au fost văzuți, de cu seara, ieșind bărbați, femei și copii, cete-cete, spre câmp, pe coline, sub cerul liber, ca să poată fi răpiți întru cele înalte, mai comod... Când a apus soarele, și mai ales când au răsărit stelele, mulțimile au izbucnit într'un „Aliluia” puternic, ce a ținut până la miezul nopții, și după aceea. Soarele dimineții de 22 Martie i-a petrecut acasă abătuți, tăcuți, cu ochii plânși, și frânți de oboseală. — Tot atunci milleriștii din Westford (Massachusetts) s'au adunat pe la moșii să aștepte înălțarea la ceriu, în rugi și închinăciuni. Amos, nebunul locului, s'alla și el pe acolo. Dar el nu credea nimic din câte se svoniau. Și cum tocmai îl apucase un dor nebun să sufle în goarnă, și-a făcut cheful numaidecât. Atâta a trebuit ca mulțimile întrunite să se reverse pe uși afară, la larg, întrecându-se care de care să ajungă la loc mai potrivit pentru înălțare la ceriu. „Slavă Ție Doamne, slavă Țiel Aliluia!” cutremura văzduhul. Iar Amos îi trăgea tot mai cu foc, — până a fost descoperit. Dar și atunci tot el de către pădure: „Prostănacilor! Cărăbăniți-vă acasă și îndopați-vă cu baraboi!” — Și s'au dus plouați rău. Dar încalte n'au pățit-o ca un alt „miller”-ist care a vrut să-i „taie” pe toți: și-a pus aripi de curcan și s'a avântat dela înălțime mare să sboare, dar a căzut butuc și s'a ales cu un braț rupt. Și cum a pățit-o Miller însuși: a fost lovit de apoplexie când a văzut că și cu al doilea termin profetic: 31 Decembrie 1844, s'a dat de minciună. — *Mother Shipton* (Maica Shipton) n'a nimerit-o mai bine cu a. 1881, apoi 1882, declarați ani ai cataclismului universal. Și vedem c'a trecut și anul 1931, despre care *Societatea Profetică din Dallas* (Texas) afirmă că-i arătat, indubitabil, a fi an fatal lumii întregi, de Apocalipsă și de apocrife, de coridoarele piramidelor și de cronologia profetului Daniil, de alegerea lui Kemal Pașa și de numărul Bestiei apocaliptice. Și de alte izvoare de mâna întâiu. Mai rămâne acum a. 2000, *respectiv* 1998. Cel dintăiu e dublul mileniului, cel de al doilea e triplul magic ($3 \times 666 = 1998$) și e chiar numărul pățimirii Fiului Omului, care a fost răstignit în săptămâna 1998) a

vieții sale pământești¹⁾. — Noroc că cel puțin noi, cei mai în vârstă astăzi — n'o să mai facem pe atunci umbră pământului²⁾.

Răsăritul, leagănul adevăraților proroci, dar și pepiniera fără pereche a pseudoprofeților, și-a avut, și își are și astăzi, prezicatori săi, atât pentru cauze cari privesc exclusiv lumea răsăriteană, cât și pentru altele, cari privesc lumea întreagă. Așa, în veac. XI, au fost publicate la Constantinopol niște profeții atribuite lui *Metodie*, episcopul Patarei, martirizat sub Dioclețian, pe la începutul veacului IV. După una din aceste preziceri, Ismaeliții (= Arabii) o să ocupe mai multe țări și o să supuie mai multe neamuri creștine, drept pedeapsă a păcatelor săvârșite de preoți și mireni. După alta, Turcii o să-și adape caii în apele Rhinului. — Impăratul bizantin *Leon Filosoful*, în veac. IX, a spus-o aproape cu șase veacuri mai înainte de a se întâmpla, că Cetatea lui Constantin va fi ocupată de mohamedani sub un Constantin. — Unul din oracolele grecești susținea, cu mult înainte de 1453, că pentru crimele și sângele care murdăresc Bizanțul, „dușmanul se va năpusti asupra cetății, va nimici strălucirea și slava sa, îi va pângări lăcașurile de închinare și femeile, va da foc clădirilor sale și va face să răsunе jeluirile sale“³⁾ — *Jeronim Agatanghel*, „păcătoasa și nevrednica slugă a lui Isus Hristos“ cum se prezintă el însuși, a scris, „cu sănătoasă minte“, la 1279, în Messina. (Sicilia), un cuvânt pronostic, care s'a și dat publicității în 1376 la Agatopoli în grecește (Agatanghel făcea parte din monahiceasca stare a Marelui Vasile), iar în românește la 1818, 1838, 1850, 1859 și 1914. Văzătorul e pornit rău împotriva Romei, căreia îi pune în vedere că „va scânci ca un lup flămând — friul strunește dinții — și cu frâu și cu zăbală se vor sfărâma fălcile“ ei, de „idra cu șapte capete“. Cum are ordin să scrie „spre povățuirea creștinătății apusului“, cele mai multe cuvinte le are pentru Austria, Germania, Galia „vulpea cea vicleană (care-și) va pierde coada“, Rusia, Polonia. Acesteia din urmă îi sună, între altele, celea ce urmează:

„Polonie neodihnită, îți răsvrătorii, te văd că din nestatornicile șchiopătezi. Impăratul cel mândru te umbrește, și văd că sflezile rup inima ta și mintea ta; dar nu te teme, un înțelept patriot dela tine, alegându-se de către stăpânirea Ruteană, și în scaun suindu-se, va conțeni ticăloșiile, și în fericire te va

¹⁾ Cf. *Forman* o. c. pag. 101—102.

²⁾ Cf. *G. Dennis: La fine del Mondo*. (Trad. E. Bargellini). Bari. 1934. Pag. 70—86.

³⁾ Celebrii *Nostradamus* e mai darnic: după dânsul catastrofa cea mare nu va avea loc înainte de 3420. — *Forman* o. c. 216.

aduce. O Polonie, se apropie înaintea Galului și a Vandalului, și se împrietănește cu tine, și Borusului vei fi supusă; cea întemeiată statornică tocmeală a Rutenilor, te va face nebiruită, și vei fi fericită. Statornicii noul, întâmplări noul se vor ivi în sânul Europei; marea și uscatul se vor uni pentru Gall. Muzele cântă biruința, dar acum iată Anguin cu silnicie, la a galului moștenire să gătește; între cei trei frați se vor arăta cele trei monarhii împărțite, și spre moștenirea lor rămâne numărul cel cu slove de aur, desleagă vremea sau vădează „Avyclavy” (1855). Se va arăta pace despre pământ, urmează pierzarea Agari-nelor, după aceasta dănțuește Apostoliceasca biserică¹⁾.

Piramidologiștii și-au bătut mult capul să desvăluie enigma profetică, mai ales a *piramidei lui Cheops*, zisă și Piramida cea mare, zidită, după istoricul Wallis Budge, pe la 3733 înainte de Hristos, după alții între 3700—2700 înainte de Hristos. După combinații complicate s'a ajuns la încheerea că, amăsurat indicațiilor Marei piramide, între 16 Septembrie 1936 și 20 August 1953, în Răsăritul apropiat va avea loc un războiu cumplit, din care Israel (adecă Anglia, după interpretarea piramidologiștilor) va ieși biruitor și mărit; se va produce a doua venire a lui Hristos și se va ținea judecata cea de obște. Cu acesta se va încheia perioada distrugerii, și va începe o epocă de clădire, care va dura cel puțin o jumătate de veac, adecă până la 2001, dincolo de care dată „profeția” piramidei nu mai știe nimic. Piramidologiștii însă cred că atunci, în Septembrie 2001, va începe o altă civilizație, cu un stat internațional teocratic, în care totul va fi înnoit²⁾.

Intreg Extremul Orient, Indiile, Mongolia, și chiar o bună parte din Siberia, așteaptă în curând o luptă ștrașnică între puterile luminei și ale întunecului, lumina ieșind biruitoare. Profesorul Roerich, care a făcut vreme de cinci ani o expediție științifică în acele părți de lume, povestește că, în sensul „profețiilor” ce trec, peacolo, din gură în gură, noua lume ce va veni, va fi precedată de un războiu îngrozitor între neamuri, cum n'a mai văzut altul soarele. Numai câțiva ani se vor mai scurge însă, și toată lumea va auzi pașii puternici ai Împăratului erei celei noi, care trăiește în turnul de lumină din Shambhala³⁾, și care va fi

¹⁾ *Hrismos*, adecă prorocirea fericitului Ieromonah Agathanghel. București. 1914. Pag. 34.

²⁾ *Forman*, o. c. pag. 727.

³⁾ Shambhala, lăcașul viitorului Stăpân bun al lumii, pentru unii ocultişti e o împărăție spirituală, pentru alții însă e o realitate terestră undeva în Asia, deși nevăzută de imperfecți: „Shambhala ... minunea aceea verde, între munții acoperiți cu zăpadă, casele acelea ciudate; oamenii aceia fără vârstă care-și vorbesc atât de puțin, deși își înțeleg atât de bine gândurile. Dacă n'ar fi ei, care să se roage și să gândească pentru ceilalți toți, continentul întreg ar fi sguduit de atâtea forțe demonice, pe care lumea modernă le-a deslănțuit dela Renaștere încoace” — Cf. *Mircea Eliade: Secretul Doctorului Hengiberger*. București (Socec). Pag. 90.

cunoscut sub numele de Maitreya. — Madame Blavatsky e convinsă că vârsta întunecată, Kaliyuga, e pe sfârșite, și-i va urma Satya-Juga, vârsta luminei. Trimisul pentru Apus al marilor măestri ai înțelepciunii se va arăta cam pe la 1975. Noua rasă omenească, cu mult „mai nobilă, mai glorioasă și mai spiritualizată” decât cea de acum, să și vădește deja, deși nu face șgomot!).

Acum: odată ce problema sfârșitului lumii s'a pus deatâtea ori și a primit atâtea soluții, ce să creadă și de ce să se țină creștinul luminat? Răspunsul e unul singur: să creadă ce-i spune mintea, ce-i spune știința, ce-i spun Scripturile și, una-alta, și din celea ce-i spun oamenii despre cari are motive serioase să-i so-coată învredniciți de Dumnezeu să vadă mai adânc și mai limpede ca alți muritori în tainele vremilor viitoare. Mintea însă-i spune că tot ce a avut un început, va avea și sfârșit și că, deci, și lumea se va sfârși odată și odată. Știința îl învață că acest sfârșit poate veni pe multe căi, una mai firească decât alta. În Sfintele Scripturi încă se află numeroase indicații cu privire la acest lucru, iar suflete adânc și limpede văzătoare în semnele vremilor au fost, deasemenea, multe.

Ce ne spun Scripturile?

Ne spun multe de toate. Între altele că, înainte de a veni sfârșitul, Evanghelia împărăției lui Dumnezeu se va propovădui în toată lumea: întru mărturie la toate neamurile (Mt. 24, 14). Care-i înțelesul acestui cuvânt al Domnului? Se gândește Mântuitorul la sfârșitul lumii evreești¹⁾, ori la sfârșitul omenirii întregi? În cazul al doilea: propovăduirea Evangheliei la toate neamurile vrea să zică încreștinarea tuturor neamurilor în complexul lor, ori vestirea adevărului creștin la o mulțime mai mică ori mai mare din sânul fiecărui neam? Evident, amăsurat acestui al doilea înțeles, sfârșitul lumii ar fi foarte aproape. Dacă însă cuvintele Domnului sunt a se lua în primul înțeles, suntem foarte departe de finalul tragediei umane. Ba, printr'un paradox straniu, ne-am tot depărtat de el. Faptul e ușor de înțeles: Câtă vreme numărul necredincioșilor crește, prin naștere, an de an, cu câte 20 (după alții cu câte 30) de milioane, al dreptcredincioșilor se ridică abia cu câte 4 milioane. Așa că astăzi sunt mai mulți necredincioși decât erau când s'a înființat Congregația Propagandei, ori când a fost răstignit Hristos Domnul. Ca să țină pas cu necredincioșii, numărul convertirilor ar trebui să se urce la de 12 ori numărul celor

¹⁾ Cf. Forman, o. c. pag. 271—79.

²⁾ Cf. A. Durand; Évangile selon St. Matthieu (ed. 7). Paris. 1927. Pag. 433

de azi, iar ca să poată absoarbe întreg plusul de populație necreștină, ar trebui să atingă cifra de 30 de ori creșterea numerică de azi ¹⁾.

Sf. Pavel, precum am văzut, face atenție pe theosalonicenii vremii sale, să nu se spalământe, pentru că venirii Domnului o să-i premeargă evenimente însemnate: apostasia cea mare a neamurilor; lăpădarea lor din partea lui Dumnezeu, și arătarea omului fără-delegii, a cărui venire este după lucrarea Satanei (*II. Thess. 2, 1—12*). — Amănuntele acestea profetice sunt foarte grăitoare. Și aievea: de apostasie — „depărtare” — ca cea prezisă de Sf. Pavel înainte de veac. XVI nu poate fi vorba. Nici de vre-un om al fără-delegii — *ἀνθρώπος τῆς ἀνομίας* — ca cel din epistola paulină menționată. Nu-i vorba, au fost ele „depărtări” dela adevărata Biserică a lui Hristos în Persia, Siria, Palestina, Arabia, Egipt, Cirenaica, Mauretania, Numidia ș. a., dar au rămas locale. Iar biruitorul nici când nu s'a adorat pe sine însuși. Asta a făcut-o Renașterea, a făcut-o Luther cu liberul examen, a făcut-o Pseudo-Reforma și fiica sa, Revoluția cea mare franceză, cari au „laicizat” neamurile și au dat lui Cesar ceea ce este a lui Dumnezeu; o face Statul modern, care se înalță mai presus de tot ce se zice Dumnezeu sau închinăciune” (*II Thess. 2, 4*). Plus X, în scrisoarea sa pastorală „E supremi apostolatus” (3. X. 1903) se întreabă îngrijorat: „Poate-se oare să scape cuiva că societatea omenească, acum mai mult decât în veacurile trecute, e cuprinsă de o boală foarte gravă și foarte adâncă, ce se înrăutățește pe zi ce trece și o roade până la măduvă, târând-o spre ruină? Boala aceasta voi o cunoașteți: e defecțiunea dela Dumnezeu; e apostasia... Cu ce îndrăzneală, cu ce turbare, se năpustesc pretutindenea împotriva religiei și practicelor ei, izbesc în învățăturile religiei revelate, pretind ca omul să fie scăpat de îndatoririle sale față de Dumnezeu, se poartă luptă înverșunată pentru totala lor ștergere! În schimb... omul însuși, printr'o temeritate fără seamăn, se plasează pe sine în locul lui Dumnezeu... Intr'adevăr cine se gândește la toate acestea nu se poate să nu fie cuprins de teama că relele prevestite pentru sfârșitul veacurilor, pervertirea aceasta a moravurilor, sunt un fel de preliudiu al acestui sfârșit, un început al lui, și că fiul pierzării de care vorbește Apostolul, se află deja pe pământ, așa de mare-i îndrăsneala, așa de mare-i furia cu care se năpustesc pretutindenea împotriva religiei”.

¹⁾ Cf. *Pasquale M. d'Elia*: A quando la conversione di tutte le genti? (*Osservatore Romano*, 7. 12. 38).

Ereziile cele vechi au făcut ele mult rău Bisericii, dar n'au declarat individul autonom; s'a discutat cărja, dar nu autoritatea, al cărei semn este. „Omul Păcatului” lansat de Renaștere și de Reformă în veac. XVI pe planul individual, s'a manifestat, începând cu sfârșitul veacului XVIII, pe planul națiunilor, iar dela începutul veac. XX încoace pe planul întregii umanități¹⁾. — Celea ce se petrec, mai ales dela încetarea războiului mondial încoace, sunt carte deschisă tuturor celor ce știu ceti în ea.

Alte semne ale apropierei sfârșitului: pervertirea simțului moral sub masca unei false pietăți; prigonire înfricoșată a tot ce-i autentic creștin; o nemaipomenită mulțime de pseudohristoși și pseudoprofeți, și o nebunie a războaielor între neamuri, cum n'a mai cunoscut istoria, urmată de o neroadă nepăsare față de orice primejdie, tocmai când desastrul e la ușă. Tabloul zugrăvit de Sfintele Scripturi e destul de lămurit: „Să știi — scrie sf. Pavel lui Timoteiu — că în zilele cele de apoi vor veni vremi cumplite. Că vor fi oamenii iubitori de sine, iubitori de argint, măreți, trufași, hulitori, de părinți neascultători, nemulțumitori, necurați. Fără de dragoste, neprimitori de pace, clevetitori, neînfrânați, nedumesnici, ne iubitori de bine; vânzători, obrasnici, îngâmfați, iubitori de desfătări, mai mult decât iubitori de Dumnezeu; având chipul bunei credințe, iar puterea ei tăgăduind” (*II Tim. 3, 1—5*). — Decât: tabloul zugrăvit de Apostolul Neamurilor e o copie de pe natură a veacului nostru atât de bogat în teorii umanitare, sub cari se ascunde însă cultul de sine și se satisfac prea pământeștile poște ale teoreticienilor. Nouă ne este dat să vedem o pietate științifică și o caritate administrativă, rece și respingătoare, ca tot ce-i contrafason. În acelaș timp suntem mărturiile stăpânirii celei mai înverșunate și mai neîmpăcate uri ce a cunoscut istoria: ura de rase, ura de clase, ura Răsăritului față de Apus, și ura societăților oculte, cari se pricep de miaune la propagandă pe tot întinsul globului, împotriva Bisericii și a lui Hristos. Sau, cum zice sf. Pavel: împotriva a tot ce se zice Dumnezeu și i-se aduce închinăciune (*II The. 2, 4*).

Se va obiecționa: Stările descrise de sf. apostol Iuda (8—16) și chiar de sf. Pavel (Rom. 1, 24—32) ca aparținând tocmai vremilor apostolice, nu sunt mai puțin întunecate ca cele prevăzute pentru vremile pretinse a fi cele de apoi.

Fără îndoială. Obiecțiunea aceasta însă nu dovedește atceva, decât că „vremile cumplite” prorocite de robul lui Hristos sunt o

¹⁾ Cf. J. de Plessis: *Les Derniers Temps*. Paris. 1936. Pag. 133—146.

reînviere și o culminare a păgânismului detestat de el. Și apoi să nu se piardă din vedere trei amănunte caracteristice: a) „Civilizația modernă e o civilizație de masse; cea dintâiu de când este civilizație. Acesta-i este caracterul propriu. Moravurile, spiritul său, sunt acelea ale „numărului mare“, și noi vedem că tocmai în sânul mulțimilor civilizația a răcit iubirea, făcând să progreseze nelegiuirea. — b) Oamenii descriși de sf. Pavel, deja foarte puternici pretutindenea, asaltează puterea în toate statele mari ale lumii, unde încă n'au acaparat-o. Cheile viitorului sunt în mâinile lor. — c) Pentru primadată, dela potop încoace, oamenii nu se mulțumesc „să bea fărădelegea ca apa“, ci pretind că e sfântă, o erijază drept doctrină socială, fac să fie propusă în școalele publice, o pun de temelie legilor lor, și nu vreau altă religie decât a ei¹⁾. — Pentru cei cari urmăresc cu pricepere oamenii și întâmplările zilelor noastre, nu-i lipsă de lămuriri deosebite.

O altă caracteristică semnificativă a vremilor noastre: Falșii hristoși de azi nu mai vin în numele Nazarineanului, ci în numele lor propriu, și cei amăgiți de dânșii nu-i prezintă ca trimiși ai lui Hristos, ci ca tot atâția adevărați Hristoși și Mântuitori de neamuri. Și, din nefericire, vedem prea bine că această sinistă mascaradă prinde deși, având în vedere pe hristoșii mincinoși și prorocii mincinoși ce se vor arăta în vremile apropiate de coada veacurilor, însuși Fiul lui Dumnezeu atrăsese luarea aminte asupra lor, dând sfatul dumnezeesc: „Atunci de va zice vouă cineva: iată aici este Hristos, să nu credeți! Și de vor zice: iată în pustie este, să nu ieșiți; iată în cămări, să nu credeți (Mt. 24, 23, 26). — Să pomenim cu numele falși hristoși de azi, cari dau semne mari (Mt. 24, 24) și fac lucruri minunate, ce par minuni în ochii celor nepriecuți? De prisos. Trăim doar în zodia lor și a ciracilor lor.

Zice Domnul la sf. evanghelist Marcu: „Că va fi în zilele acelea necaz ca acela — (necaz mare, Mt. 24, 21) — care n'a fost până acum din începutul zidirei (din începutul lumii, Mt. t. a.), care au zidit Dumnezeu, și nici va mai fi“ (Mc. 13, 19). Dar ne putem întreba: Cunoaște istoria urgie mai înfricoșată, și de așa proporții înspăimântătoare, ca aceea care bântuie asupra omeniei de câțiva ani, și amenință să tot crească în extindere și sălbătăcie?

Celea ce se petrec în vremile noastre — mai ales de-un sfert de veac încoace — nu îndreptățesc, oare, bănuiala, c'am fi în preajma, dacă nu chiar în miezul „vremilor cumplite“, prorocite de

¹⁾ J. du Plessis, o. c. pag. 103.

sf. Pavel, și prevestitoare de cataclismul apocaliptic? Nu-s zilele noastre, mai mult ca oricari altele pe cari le cunoaște istoria, realizarea cuvintelor Mântuitorului: „Că se va scula neam preste neam, și împărăție preste împărăție, și vor fi foamete, și ciumă și cutremure pe alocurea” — începătura durerilor? (*Mt.* 24, 8).

Fără să credem orbește în cuvinte ce n'au, neîndoelnic, pecetea Spiritului Sfânt, și fără să fim dintre cei ce se sparie de spectre, ne poate da, totuși, de gândit, împrejurarea ușor de constatat și de dovedit, că vremile prin cari trecem noi acum au fost prevestite încă de mult, și de multe suflete într'adevăr cuvioase, ca fiind vremile „necazului celui mare”. Și nici neînțelepți nu vom fi, dând ascultare sfatului inspirat al sf. Pavel: „Prorociile să nu le defăimați. Toate să le ispițiți: ce este bun să țineți” (*1 Thes.* 5, 20—21). Las, că în cazul ce ne preocupă, nu-i vorba de prorocii în înțelesul strict biblic al cuvântului. Și nici prezicerile uneia sau alteia din persoanele ce vom pomeni, nu sunt literă de definiție dogmatică, care să ne oblige să-i dăm crezământ integral și necondiționat, fiind altfel niște lăpădați de lege, ci ca niște revelații particulare ce sunt, — valent tantum, quantum valere possunt. Liber este prin urmare fiecare să primească din aceste revelații ce socoate că-i cu temei. Precum liber este să nu primească nimic. Biserica nu se angajează pentru revelațiile particulare. Face doar atâta că, nevăzând în ele nimic ce ar fi contra credinței ori moralei, lasă să fie cunoscute și primite, ori — neprimite de cei cari ajung la cunoștința lor pe vre-o cale oarecare. Fiindcă oficios niciodată nu li-se face propagandă, și cu atât mai puțin sunt impuse de autoritatea bisericească.

Acestea premitându-le, spicuiam câteva preziceri, respectiv revelații particulare, privitor la zilele „necazului celui mare”.

Ven. *Vartolomeu Holzhauser* (1613—1658), preot bavarez, comentând Apocalipsul, susține că lumea se află într'a cincea epocă a Bisericii, care începe cu Papa Leo X (1520) și va ține până la un Papă sfânt și un „Mare Monarh” care va impune tuturor supremația sa.

Compatriotul lui Holzhauser, bunul credincios *Mathias Lang* († 1820), supranumit și „Mühlhiasl”, ori numai simplu „Hiasl”, a prevestit o seamă de lucruri cari s'au împlinit până la unul, mai cu seamă celea ce priveau războiul din 1914—1918. Despre vremile ce vor urma acestui războiu a precizat: „După războiu nu va fi pace: poporul se va răscula; oamenii se vor bate unii cu alții ca orbii; răsămirața va intra în toate casele; o să-i omoară pe bogați și pe nobili. Războiul mondial, în loc să-i facă pe oameni mai

buni, fi va face mai răi de cum au fost... Spuneți copiilor voștri, că strănepoții lor vor vedea vremile când pământul va fi măturat; Dumnezeu o să termine cu oamenii, pentru că nu va mai fi iubire între ei*. — Cătu-i pentru semnele acestor vremuri de coadă de veac, iată ce spune acelaș: „Credința religioasă va fi foarte slabă: abia dacă vor mai saluta vre-un preot, chiar și când îl vor întâlni îmbrăcat în odăjdii. Toată lumea se va amesteca în politică; argați de pe la moșii și simpli muncitori se vor cocoța pe bănci ministeriale. Oamenii nu se vor mai gândi decât să se ghiftuiască și să se adape. Verile vor fi scurte și reci, încât abia se vor deosebi de iarnă. Cu un ban de aur se va putea cumpăra o moșie. Se vor face mulți bani, dar numai de hârtie, și piese sunătoare n'o să se mai vadă. Alătura de bogați putrezi, o să fie multă lume de coate goale. Unii vor avea atâta bănet, că vor umplea coșărci mari; numai cât bogăția asta n'o să țină mult, pentru că o să vină chi-piile roșii și o să facă mare prăpăd* 1).

Printre hârtiile socotite pierdute ale Cuvioasei *Maria Rafols* († 1853), dar aflate în 29 Ian. 1932, s'a dat și peste istorisirea unei vedenii a Cuvioasei, așternută pe hârtie de ea însăși, la porunca Mântuitorului. „Fiica mea — notează Sr. Maria Rafols că i-a zis Hristos Domnul — vreau, prin mijlocirea ta, să fac parte fiilor mei, oamenilor, de haruri îmbelșugate. Ce scrii tu acum se va afla în luna lui Ianuarie 1932, de una din Fiicele tale, care-i cea pe care eu am ales-o să găsească ce ai scris tu la porunca mea... Vezi, Fiica mea, tu nu poți pricepe tot ce spun Eu. Dar nici nu-i de lipsă să pricepi, pentru că nu spun pentru tine, ci pentru alți Fii ai mei cari, într'o zi ce va veni, o să fie strașnic prigoniți. Ei vor fi nehotăriți și amăriți în luptele în cari li va arunca dușmanul dornic să facă să dispară religia, și până și dulcele meu Nume, din toate unghiurile Țării (spaniole). Când va veni vremea aceasta, care va începe pe față și deschis în anul 1931, Eu vreau ca toți Fiii mei, oamenii, cari m'au costat atât de mult, să-și înalțe sufletul și să-și pună întreaga lor încredere în mine și'n Prea Sfânta Mea Maică. Eu suut totdeauna acelaș, și nu mi-am schimbat firea; Eu deprind și acum aceeaș milă și aceeaș iubire ca pe vremea când trăiam pe pământ în trup muritor. Evanghelia mea e totdeauna aceeaș; ... numai cât oamenii, Fiica mea, își uită de ea, și mulți mă disprețuesc și mă jignesc. Din partea mea, chiar dimpotrivă: Eu suut totdeauna gata să uit totul, să nu țin seama de vătămările lor,

*) Cf. *J. Johanns: Le Monde en feu. Paris. 1936. Pag. 28 și 40 - 41.*

Întru cât ar alerga plini de căință, și de absolută încredere, la Inima Mea compătimitoare și milostivă. — Dacă ar fi necesar să sufăr din nou chinurile Pătimirii mele și moartea pentru a-i mântui, să crezi, Fiica mea, că așa face-o. Dragostea ce le-o port e așa de mare că, pentru un singur suflet, mi-aș dărui din nou Viața. Eu nu mi-am uitat de ei, Fiica mea, și ca să capete curaj și îndrăzneală, le vorbesc din nou, prin mijlocirea ta¹⁾.

Toate acestea s'au scris înainte de 1853 și astăzi — după căderea lui Primo de Rivera, după grozăviile din Asturii, după fuga regelui Alfonso XIII, și după înfiorătorul războiu civil din patria cuvioasei Maria Rafols — vedem că toate s'au împlinit așa cum erau prezise.

Cu mult înainte de tragedia anilor 1914—1918 și a năpraznicei furtuni prin care tocmai trecem, fratele laic *Ludovico Rocco*, († 1840), călugăr franciscan dela Muntele Sinai, a anunțat că Rusia va fi teatrul celor mai nefachipuite atrocități; că familia Țarului va fi asasinată; că Polonia va reinvia; că regii și principii germani vor abzice; că va suferi mult mai ales regele Prusiei; că Austria se va uni cu Germania, care va fi susținută (n'a precizat: de voie ori de silă) de orașele comerciale din Sléswig, Holstein, și Belgia (Întreagă, după vedeniile robului lui Dumnezeu, P. Valentin Pacquay † 1905); că Ungaria e sortită să dispară; că Slavii meridionali se vor uni, și vor forma un mare imperiu catolic, apoi vor alunga pe Turci din Constantinopol, unde semiluna va lăsa locul său Crucii; iar Ierusalimul va deveni cetate regală²⁾.

Tot vremile noastre pare a le avea în vedere angelica fiică a lui Adalric, ducele Alsaciei, *sf. Ottilia* (Odile, † 720) când, privind în viitorul ce i-se destăinuia, spunea contemporanilor săi unele ca acestea:

„Auzi, auzi, frate: am văzut groaza pădurilor și a munților! Au înghețat popoarele de frică, fiindcă niciodată, în nici o parte a lumii, nu s'a pornit așa prăpăd. A sosit vremea când (aici spune țara) va fi numită națiunea cea mai războinică din lume. A sosit vremea când va ieși din sânul ei teribilul războinic, care va întreprinde războiul mondial și care va fi numit Anticrist de către oamenii înarmați, iar mamele cu mîile îl vor blestema, căci își vor plânge copiii, ca și Rahil, și nu vor vrea să fie mângăiate, căci nu mai sunt, și totul a fost devastat în casele lor după năvălire.

Cuceritorul va ieși de pe malul Dunării, va fi un conducător însemnat printre toți. Războiul pe care îl va întreprinde va fi cel mai îngrozitor pe care oamenii l-au suferit cândva până în vârful munților.

¹⁾ Cf. G. L. Boue: *La Mère Maria Rafols et ses Écrits Posthumes*, Tarbes, 1937, pag. 69—70.

²⁾ Cf. J. *Johannis*, o. c. pag. 79—80; 140.

Armele sale vor arunca fiăcări, și căștile soldaților vor fi ca suliițe groaznice și fulgerătoare, pe când mâinile lor vor ținea torțe aprinse. Va fi cu neputință să socotești numărul victimelor sale.

Va câștiga victorii pe pământ, pe mare și până în aer, căci se vor vedea soldații săi foarte isteți și înaripați cari, în călări de neînchipuit, se vor urca până în cer, luând stelele și aruncându-le pe orașe, dela un capăt la celălalt al lumii, ca să provoace mari incendii.

Națiunile, pline de mirare, vor striga: „De unde are el atâta putere?“ „Cum a întreprins un asemenea războiu?“ — Pământul va fi cutremurat de ciocnirea luptelor, apele vor fi înroșite cu sânge, și monștrii marini înșiși vor fugi îngroziți până în adâncul mărilor, pe când vijeliile negre vor răspândi pretutindeni jalea. — Generațiile viitoare se vor mira cum adversarii lui, fiind așa de numeroși și puternici, n'au putut opri mersul victoriilor sale. Și războiul va fi foarte lung.

Cuceritorul va fi ajuns la culmea triumfurilor sale către jumătatea lunii a 6-a din anul al 2-lea al ostilităților; va fi atunci sfârșitul primei perioade, numită „a cuceririlor sângeroase“. — „Să primești jugul stăpânirii“ și războiul va continua mai departe; — „vai lor, va striga biruitorul, căci eu sunt biruitorul!“

Partea a doua a războiului va fi egală în lungime cu jumătate din prima perioadă. Va fi numită „perioada micșorării“. Va fi bogată în surprize de care se vor înfiora popoarele pământului, mai ales când 20 de națiuni adverse vor lua parte la acest războiu. Către jumătatea acestui timp, nenorocitele orașe din mâna cuceritorului se vor ruga zicând: „Dă-ne pace, dă-ne pace!“ — Dar nu va fi pace pentru aceste popoare.

Nu va fi sfârșitul războaielor, dar începutul sfârșitului, când o luptă corp la corp se va desfășura în Cetatea Cetăților. Atunci vor fi revolte printre femeile țării sale, și vor vrea să-l omoare cu pietri, dar totodată se vor face în Răsărit lucruri minunate.

Partea a treia va fi de mai scurtă durată, și biruitorul nu va mai avea încredere în soldații săi. Această parte va fi numită „perioada invaziilor“, căci, printr'o dreaptă întoarcere a lucrurilor, țara cuceritorului, din cauza nelegăturilor și a nedreptăților, va fi năvălită de pretutindeni și devastată.

În jurul muntelui vor curge pahoais de sânge omenesc; va fi ultima luptă. Popoarele vor cânta mulțumișle lor lui Dumnezeu în biserici pentru eliberarea lor. De altcum va fi apărut războinicul, care va înfrânge trupele biruitorului, a cărui armate vor fi nimicite de o mare boală necunoscută. Aceasta boală va descuraja pe soldați, pe când națiunile vor spune: „Aici se vede mâna lui Dumnezeu; iată o pedeapsă bine meritată“.

Popoarele vor crede, că sfârșitul lui e apropiat; puterea va trece în mâinile altora, și ai mei se vor bucura.

Pentru că Dumnezeu este drept, cu toată lăsa câte odată să se împlinească crudeliță și ravagii. Toate popoarele spoliata de dânsul vor reînvia, și vor căpăta ceva mai mult ca recompensă în această lume.

Nenumărate regiuni, în care totul va fi dat pradă focului și sângelui, vor fi salvate atât prin Providență, cât și de eroicii lor apărători. — Regiunea Parisului va fi și ea salvată din pricina colinelor sale sfinte și a cucernicelor femeii. Totuși toți vor fi crezut că va fi distrus.

Atunci popoarele se vor duce pe munte și vor mulțumi lui Dumnezeu

zicând: „Doamne nu le socoti lor păcatul acesta, ca să nu mai fie nici odată așa necaz“.

Totuși vai și atunci acelora cari nu se vor teme de Antihrist, căci e tatăl celor cari nu se tem de crimă. — Va provoca noi omoruri, și vor mai fi încă multe lacrimi.

Însă era păcii, ocrotită de arme, va sosi, și se vor vedea unite în credință coarnele lunii cu crucea. În aceste zile oamenii înspăimântați se vor închina lui Dumnezeu în adevăr, și soarele va străluci de o splendoare neobișnută¹⁾.

Sunt îndeosebi numeroase prezicerile referitoare la Franța din preajma vremilor apocaliptice. *Michel de Savigny* a adunat nu mai puțin de cinci sute²⁾. Numai puține din ele: Franța va fi călcată în picioare (P. de Ravignan). „Vai de Paris, din pricina smintelor și a corupției sale. Parisul e marele vinovat“ (Yzeure). Pedepsele vor dura cât vor stăruii păcătoșii în păcate. „O să fie doi-trei ani purtate“ (Tours). Nordul va fi cumpulit încercat. (Voclin). Nemții vor pătrunde în Franța prin Nordul Alsaciei, ori mai de grabă prin și Belgia și Olanda (Tours). „Am văzut căile ferate întrerupte de tâlhari, și pe cei cari n'au luat precauții din vreme, i-am văzut uciși în ele“ (La Chartreuse). Francezii bătuți și hărțuiți vor fi așa de slăbiți, că nici o rezistență nu va mai fi cu putință (Filljung). Va veni însă un om mare în ajutorul Patriei și îi va reda libertatea; în schimb va primi coroana regală (Anne de la Foi). Franța curățită în focul umilirilor, va fi strălucit biruitoare în cele din urmă. — Așa susțin, limpede și categoric, o mulțime de profeții de acestea. Cari însă, hic et nunc, pu pot fi reproduse.

Urgia care s'a abătut acum asupra omenimei pare a fi o amarnică „poena medicinalis“ înainte de uraganul ce se apropie. Într'o carte tipărită la Pompei, în 1935: *Fiamme Divine*, de *Giovanni Bonifetti*, sunt cuprinse și vedeniile unei monahii din zilele noastre, învrednicită de apariții cerești. *Sora Nascosta* (= Sora Tănuită) — așa-i zice autorul cărții, retăcându-i numele adevărat — spune c'a văzut, în ziua de 18 Octomvrie 1933, pe Maica Sfântă lăcrimând. „Fiica mea, i-a zis Dânsa, plâng pentrucă flagelul e aproape, și Isus spune că pedeapsa se impune... Acum zarurile au

¹⁾ Izvoarele de cari s'a folosit cuviosul ieromonah care a adunat într'una fragmentele vedeniilor și spuselor profetice ale sf. Otilia sunt următoarele: *Rogierius Bacon*: Opus tertium; *Mabillon*: Acta Sanctorum; *Butler-Godescar*: Vie des Saints; *Oscard*: Histoire de Sainte Odile; *J. Havet*: Questions merovigiennes; *Gaule Chrétienne*: Saintes de Germanie (Ed. de Ratisbonne); *Chronique de Fribourg*: Mont des merveilles; *Saints d'Alsace*, ș. a.

²⁾ *Michel de Savigny*: 500 Prédications sur notre avenir prochain. Paris. (E. Chiron).

fost aruncate, și caută să cedeze". Numai de cât i-s'a arătat și Răscumpărătorul, sub povara Crucii, cu cunună de spini, într'o haină toată sfârticată, și numai răni groaznice dela cap pân' la picioare. „Am așteptat — grăiește Răstignitul — și mai aștept să treacă Anul Sfânt (1933), ca să dau lumii prilej să se pocăiască. Pedepsa însă e la ușă; n'aș mai fi drept dacă n'aș purcede așa, pentru că prea se dau oamenii păcatului.. După aceea voi porunci îngerilor mei să-mi urmărească vrășmașii, adevărat voi trimite o așa epidemie că, în câteva zile, orașele vor fi aproape depopulate și cei rămași în viață vor călca peste mormane de cadavre". — „Dumnezeescul meu Fiu — a declarat aceleiași, altădată, Preacurata, nu-și mai retrage sentința de osândă... Numai o baie de sânge va purifica omenirea". — Când cuvioasa monahie s'a oferit jertfă de ispășire, Mântuitorul i-a zis: „Să n'o faci, pentru că trebuie să apuc nuiua..". Intrebând că ce se va alege de trei națiuni, unde prigoana deslănțuită băntuie cu turbare, Mântuitorul i-a răspuns: „Toate acestea se întâmplă pentru a le mântui. Dacă totdeauna toate s'ar împlini după poftele lor, oamenii ar ațipi în păcate. În felul acesta însă, dimpotrivă, prigoana are același efect, ca și când tu ai spăla o albitură, ori un alt obiect oarecare. Sigur, tu nu te mulțumești numai să-l clatini în apă proaspătă, ci-i dai cu săpun, cu leșie, cu peria. Ei bine; prigoana e un fel de leșie pentru suflete. E ca sămânța pe care o sămeni și care rodește insutit.."

Lumea păcătuiește; ceriul o pedepsește; vremea trece și sfârșitul se apropie. — Cât de aproape să fie însă acel sfârșit?

Există o așa numită „Profeție a Papilor", atribuită sf. *Malachia* († 1148), episcop de Down-Irlanda. A fost dată publicității în 1595, la Veneția, de benedictinul A. *Wion*, într'o lucrare ascetică mai vastă: *Lignum vitae*, și consistă într'o serie de mici fraze, sau sentințe, din câte două-trei cuvinte în formă de devize, fiecare fiind aplicată unui Papă, respectiv pontificat, începând cu Celestin II (1143—44) și până la Petru II Romanul, când ar fi să se încheie istoria. Profeția aceasta are o literatură imensă, pro și contra¹⁾. Aici reținem doar atâta că sentințele profetice din chestie se potrivesc uimitor de bine Papilor cărora le revin. Sunt cu totul 112 astfel de sentințe. Spre exemplificare dăm și noi o seamă din ele: *Ex tetro carcere* (Victor IV, care a fost Cardinal de sf. Nicolae „în carcere Tulliano"); *Canonicus ex latere* (Honoriu III, din familia Sabella, canonic de S. Giovanni în Laterano); *Concionator*

¹⁾ Cf. *Jos. Mattre: La prophétie des Papes*, attribuée a S. Malachie. Étude critique. Beaune. 1901 (XII + 864 pag.).

Gallus (Inocențiu V, francez, calugăr dominican, adevărat Ordinis Praedicatorum); *De sutore osseo* (Ioan XXII, din familia Ossa, copil de ciubotar = sutor); *Luna Cosmedina* (Benedict XIII, pe care îl chemase Petru de Luna și fusese Card. diacon de S. Maria în Cosmedin); *Piscator Minorita* (Sixt IV, copil de pescar, călugăr franciscan minorit); *De parvo homine* (Pius III, din familia Piccolomini); *Fides intrepida* (Pius XI, neînfricatul înfruntător al bolșevismului, nazismului și a altor rătăcirii funeste, dar puternic susținute).

Cei din urmă Papi ar fi: actualul *Pastor angelicus* (Pius XII), după care vor urma, cu totul, încă șase: *Pastor et nauta*, *Flos florum*, *De medietate lunae*, *De labore solis*, *De gloria ollivae* și *Petrus Romanus*, despre care se spun mai multe ca despre oricare dintre înaintașii săi: „In persecutione extrema sacrae Romanae Ecclesiae sedebit *Petrus Romanus*, qui pascet oves in multis tribulationibus; quibus transactis, civitas septicollis destruetur; et Iudex tremendus iudicabit populum. Adevărat: În prigoana cea din urmă a sfintei Biserici Romane, va ședea (în scaunul pontifical) Petru Romanul, care va paște oile în mijlocul multor pătimiri. Iar după ce vor fi trecut acestea, cetatea cea de pe șapte coline va fi dăruită și înfricoșatul Judecător va judeca poporul¹⁾).

Amăsurat acestei profeții, sfârșitul lumii nu poate fi departe: După Pius XI ar mai fi șapte Papi. În răstimpul celor 779 de ani dela Celestin II până la Pius XII au fost 94 de Papi, ceea ce înseamnă cam opt ani pentru unul. Acum, chiar luând, pentru pontificatul celor ce vor mai ședea în scaunul lui Petru I până la Petru II, o medie mai urcată decât a celor de până la Pius XI, — excepții au fost doar și mai înainte: Pius IX a stăpânit 32 de ani, Leo XIII un sfert de veac — totuși finalul nu-i departe de anul 2000. Cronologia piramidei lui Cheops tot pe aci se oprește, în deplin acord cu multe alte preziceri²⁾.

Ven. Vartolomeiu Holtzhauser, comentând *Apocalypsa*, cap. 12 v. 6: „Și muierea a fugit în pustie... ca acolo să o hrănească pe ea zile o mie două sute șasezeci”, precum și Apoc. 12, 14 (femeia se hrănește în pustie „vreme și vremi și jumătate de vreme”), dimpreună cu Apoc. 13, 5: „Și s'a dat ei stăpânire să facă războiu luni patruzeci și două”, notează că aceste trei pasagi ne dau, deși în termeni deosebiți, aceleași indicații cronologice, pentru că 1260 = trei vremi și jumătate = 42 luni de câte 30 zile. Luând zi-

¹⁾ Vezi studiul istoric: *Les Papes et la Papauté*, de Jos. Maître (Paris, 1902), cu amănunte lămuritoare la 102 „sentințe profetice” de ale sf. Malachia și cu observații privitor și la celelalte ce-i urmează (pag. 1-763).

²⁾ Cf. *Forman* o, c. pag. 147.

lele drept ani, s'ar vădi printr'asta, după dânsul, durata Bisericii în Apus (după ce Papa-i fugărit din Roma în Germania), care timp odată scurs, Biserica se va muta în Răsărit pentru a lupta împotriva lui Antihrist și a aștepta venirea înfricoșatei judecăți de obște. Care, după calculele aceluiaș, va avea loc pe la a. 2015. — Exegetul *Fr. Xavler Massl* socotește înfringerea lui Antihrist pe la 2014, iar *Alotolu Frey*, pornind dela *DanIII 12, 11*: „Și dela vremea în care va înceta jertfa cea fără de curmare, și se va da urfciunea pustiirei, zile o mie două sute și nouăzeci*, ajunge la acelaș an 2014 ca an al prăpădului universal¹⁾).

Așa o să fie oare? Cine va fi viu pe atunci, va vedea. Noi, cei cari suntem acum mai în vârstă, abunăseamă că nu. Și de altfel, cum am spus-o și mai sus, slobod este fiecine să creadă, ori să nu creadă, afirmații cari nu sunt literă de dogmă. Cum e și aceea a Ven. Holzhauser că, spre sfârșitul lumii, când Biserica Romei, o vreme oarecare, va avea o extindere extraordinară — Fericita Ana Maria Taigi a prezis pe-atunci convertirea Rusiei, Angliei și Chinei — vor fi totuși țări și împărății, ca Palestina și altele din Răsărit, cari nu vor intra în staulul lui Hristos, pentru că din sânul lor va ieși Fiul pierzării și acolo își va avea tronul²⁾. La acest loc încreștăm că s'au spus și acestea, între multe altele, pentru cari nu avem loc nici să le înșirăm măcar numai în fugă.

Înainte de a încheia mai poposim puținel la destăinuirile ce se susține că le-ar fi făcut Maica Sfântă pruncilor Maximin Girand și Melania Calvat în 1846, în localitatea *La Salette* din Franța. Firește că nu se așteaptă nici pentru aceste revelații particulare mai mult crezământ decât pentru altele. Le-a prins, viu și cuceritor, scriitorul *Leon Bloy* în vestita-i lucrare: „*Celle qui pleure*“ (= Cea care plânge), ieșită într'a patra ediție în 1927. E un fel de chintesență limpede și precisă a prorociilor și a revelațiilor particulare, privitoare la celea ce o să se întâmple în zilele cele de apoi:

„Pacea aceasta (care va avea loc îndată după trecerea vremilor cumplite-
prevestite de sf. Pavel) nu va dăinui multă vreme între oameni: douăzeci și cinci
de ani de roade îmbelșugate îi vor face să-și uite că păcatele oamenilor sunt
pricina tuturor năpastelor ce se abat asupra pământului.

Un înaintemergător a lui Antihrist, cu oștirile sale din mai multe națiuni
va da războiu împotriva adevăratului Hristos, singurul Mântuitor al lumii: va
vârsa mult sânge, și va veni să nimicească cultul lui Dumnezeu, pentru a face
lumea să-l primească pe el de Dumnezeu.

Pământul va fi lovit de tot felul de pacoște (înafară de ciumă și foamete
cari vor fi generale): vor fi tot războaie, până la războiul cel din urmă, care va

¹⁾ Cf. *J. Johanns*, O. c. pag. 168—170.

²⁾ *T. a.* pag. 148.

fi purtat de cei zece regi ai lui Antihrist, cari vor avea cu toții același gând, și vor singurii cărmuitori ai lumii. Înainte de ce s'ar întâmpla asta, va fi un fel de pace falsă în lume; oamenii nu se vor cugeta decât la distracții; cei răi se vor deda la tot felul de păcate; fiii Sfintei Biserici însă, fiii credinței, adevărații mei imitatori, vor crește în iubirea lui Dumnezeu și în virtuțile cari îmi sunt mie cele mai dragi. Fericite sufletele umile, cărmuite de Spiritul Sfânt. Eu voi lupta împreună cu ele, până ce vor ajunge la deplinirea vârstei.

Firea cere răzbunare împotriva oamenilor, și freamătă cutremurată, așteptând celea ce o să i-se întâmple pământului murdărit de crime.

Cutremură-te, pământule, și voi cari mărturisiți că slujiți lui Isus Hristos, dar cari, în lăuntruul vostru vă adorați pe voi înșivă, tremurați și voi, pentru că Dumnezeu vrea să vă dea pe mâinile dușmanului său, deoarece locuințele sfinte sunt întru stricăciune. Multe dintre mănăstiri nu mai sunt casele lui Dumnezeu, ci pășuni ale lui Asmodeu și ale alor săi.

În acest timp se va naște Antihrist, dintr'o călugăriță evreică, dintr'o falsă fecioară care va avea legătură cu șerpele cel vechiu, maestrul necurăției; tatăl său va fi Ev.; când se va naște o să vomiteze blasphemii și va avea dinți; cu un cuvânt: va fi diavolul întrupat; va scoate strigăte înfloritoare; va face semne de minuni și nu se va hrăni decât cu necurățenii. Va avea frați cari, deși nu vor fi ca el, diavoli întrupați, vor fi lili ai răutății; la vârsta de doisprezece ani vor fi remarcați prin isbânzile strălucite ce vor reporta; în scurtă vreme fiecare dintre ei vor fi în frunte de oștiri asistate de legiuni ale iadului.

Anotimpurile se vor schimba; pământul nu va mai produce decât roade rele; stelele își vor pierde mișcările lor regulate; luna nu va mai reflecta decât o slabă lumină roșietică; apa și focul vor da pământului mișcări convulsive și cutremure înspăimântătoare, cari vor face să fie înghițiți munți, orașe, etc.

Roma se va lăpăda de lege și va li reședința lui Antihrist. Demonii din aer, cu Antihrist, vor face mari minunății pe pământ și în aer, și oamenii se vor strica din ce în ce tot mai mult. Dumnezeu va avea grijă de slugile sale credincioase, și de oamenii de bună credință. Evanghelia se va propovădui pretutindenea, așa că toate popoarele și toate națiunile vor ajunge la cunoștința adevărului.

Biserica se va eclipsa. Lumea va fi consternată. Însă iată Enoch și Ilie, plini de Spiritul lui Dumnezeu. Ei vor predica cu tărie dumnezească și multe suflete vor fi mângăiate. Vor face mari progrese cu puterea Spiritului Sfânt, și vor osândi rătăcirile diabolice ale lui Antihrist.

Vai locuitorilor pământului. Vor fi răsboaie sângeroase și foamete și ciură și boale molipsitoare; vor fi ploii și grindini ce vor spăria dobitoacele; tunete ce vor sgalțăi orașele; cutremure ce vor înghiți ținuturi întregi; se vor auzi glasuri în văzduh; oamenii se vor lsbii cu capetele de ziduri; vor chema moa-țea și, de altă parte, moartea va fi un chin pentru ei; sângele va curge în toate părțile. Cine ar fi în stare să răzbească, dacă Dumnezeu n'ar scurta încercarea?

Sângele, lacrimile și rugăciunile dreptilor îl vor îndupleca pe Dumnezeu. Enoch și Ilie vor li uciși. Roma păgână va dispărea. Focul din ceriu va cădea și va mistui trei cetăți. Întreg universul va li cuprins de groază și mulți vor fi seduși, pentru că nu se închinaseră lui Hristos care trăise între ei. Vremea este ca soarele să se întunece și numai credința să rămână vie.

Iată a sosit vremea; adâncul se deschide. Iată regele regilor întunericului. Iată fiara cu ciracii săi; fiara care se zicea mântuitor al lumii. El se va ridica, trufaș, în aer, ca s'ajungă pân' la ceriu, dar va fi înăbușit de suflarea sf. Arhan-

ghel Mihail. Apoi va cădea. Și pământul care, de trei zile, va fi în frământări netaerupte, își va deschide sânul său plin de foc și va fi aruncat pentru totdeauna, cu toți ai săi, în genunile veșnice ale iadului. Atunci apa și focul vor purifica pământul și vor consuma toate operele orgoliului oamenilor și totul va fi înțoit: Lui Dumnezeu i-se va sluji și va fi proslăvit*.

Așadar: s'apropie sfârșitul lumii? Fără doar și poate. Întrebarea e numai: Cătu-i de aproape acest sfârșit? Mântuitorul n'a voit să spună ceasul și ziua aceea. Ne-a atras însă luarea aminte asupra faptului că „precum era în zilele cele înainte de potop: mâncau și beau, se însurau și se măritau, până în ziua în care a intrat Noe în corabie, și n'au știut până când a venit potopul și a luat pre toți: așa va fi și venirea Fiului Omului“. Și ne-a dat sfatul: „Priveghiați... și fiți gata, că în ceasul care nu gândiți, Fiul Omului va veni“ (Mt. 24, 38—39. 42. 44).

Vremurile sunt rele și ne îndeamnă la trezvie. Și toate semnele arată că trăim într'un veac de răutăți apocaliptice. Dela înălțimea Sf. Scaun apostolic, Pius XI îndrepta creștinătății, în 8 Mai 1928, rândurile atât de grăitoare: „Din toate părțile se îndreaptă spre Noi strigătul de geamăt al noroadelor, ale căror căpetenii sau cărmuitori s'au îndreptat și s'au întovărășit cu toții împreună împotriva Domnului și a Bisericii sale. În aceste țări toate drepturile divine și umane sunt confundate. Bisericile sunt dărâmate, total ruinat; călugării și fecioarele consacrate sunt jertfă insultelor și tratamentelor celor mai rele; infomețați, osândiți la temniți; mulțimi de băeți și de fete sunt smulși dela sânul Bisericii, maica lor; sunt ațâțați să se lapede și să rostească blasfemii la adresa lui Hristos; sunt împinși la cele mai păcătoase excese ale desfrâului; lumea întreagă a credincioșilor, terorizată, se pierde sub apăsarea necurmatelor amenințări: ori să-și tăgăduiască credința, ori să se aștepte la punerea capului! E acesta un spectacol atât de întristător, că poate fi văzută în el prevestirea acelu început al durerilor pe cari trebuie să le aducă omul păcatului care se ridică împotriva a tot ce este Dumnezeu, ori i-se aduce închinare“. (2 Thess. 2, 4).

— Așa în enciclica *Miserentissimus Redemptor*. Și acelaș Vicar al Domnului n'a pregetat să sublinieze într'altă enciclică: *Charitate Christi* din 3 Mai 1932 că, la vederea atâtor mizerii câte provoacă bolșevicii și alții ca ei (e știut la cine se gândeste), și în fața urei satanice împotriva religiei — „Noi vedem azi ce nu s'a mai văzut niciodată în istorie: drapelul războiului satanic în contra lui Dumnezeu și în contra religiei, desfășurat cu nerușinare de turbarea abominabilă a celor fărădelege în sânul tuturor neamurilor și în toate părțile globului“, — caută să ne gândim la acea „taină a fărădelegii“ de care vorbește Sf. Pavel (*II Thes. 2, 7*).

.... Ca să nu ni-se întâmple și nouă ca celor de pe vremea lui Noe, cari mâncau, beau, se însurau și se măritau... până a venit potopul și i-a luat pe toți.

DUMITRU NEDA

OAMENI ȘI FAPTE

PREOȚI CU CRUCEA'N FRUNTE...

După război, mulți eroi; după dezastru, mulți înțelepți. Criticii și mai mulți. Tot leatul se simte dintr'odată investit cu suverane puteri de judecător al trecutului, asupra căruia ne năpustim cu toții, îl disecăm cu înverșunare, îl bruftulim cu dispreț, îl osândim fără milă, de par'că nici n'ar fi al nostru.

Psihologiceste este explicabilă această pornire încrunțată. — Suferim cumplit. Ne simțim striviți de urgia nedreptății și neputincioși sub apăsarea ei. Suntem reduși să ne descărcăm durerea asupra noastră înșine. Scărmanând trecutul, sperăm să găsim măcar o explicație a prăbușirilor. — Și nu-l fără rost această credință. Vai de cel ce nu învață nimic din școala experiențelor. — Se impune însă, în această cercetare, și multă atențiune, autocritică severă. Căci pe cât e de adevărat că durerea purifică, pe atât este de sigur, că sfaturile ei nu sunt cele mai drepte. Ci, ca oricare altă pasiune, are și ea tendința de a exagera. Intunecă judecata și deformează icoana lucrurilor. Iar, învățămintele scoase din exagerări subiective nu pot naște decât noi rătăcirii. — Să cercetăm deci trecutul și să-l judecăm; să ținem însă strânse frânele rațiunii, ca să păzim măsura adevărului.

Inzeclită grăjă atunci când ne încumetăm a judeca Biserica lui Dumnezeu. De cele sfinte trebuie să ne apropiem cu frică și cu cutremur. — În puhoatele de critici ce s'au pornit nu se ține seamă de această obligație elementară. Dimpotrivă. Se pare că eterna nostalgie a norolului, care trăiește în om împreună cu cea a paradidisului, caută cu preferință valorile cele mai înalte pentru a le coborî cât mai jos. Mioapa slăbiciune omenească vrea să-și ușureze pe această cale rușinoasă propriile răutăți și răspunderi. — În cazul nostru s'a mers atât de departe, încât s'au auzit glasuri care nu numai și-au îngăduit să târască Biserica în fața judecății lumestii, ci s'o găsească vinovată, mare vinovată, în dezastrul ce ne-a cutropit.

Aberațiile acestea trebuiesc oprite pe loc și autorii chemați la ordinea dreptății și a bunului simț.

Celor mai mulți dintre ei li se potrivește înțeleaplia opreliște, care nu dă voie clzmarului să treacă, în deșteptele-l apreclert, mai departe de calapod. Fiindcă teribilii judecători, de azi și de totdeauna, ai Bisericii sunt tocmai cei cari n'au cu ea nimic comun și nu pricep nimic din rosturile ei. Planul spiritual în care trăește instituția mântuirii noastre are altă atmosferă, alte legi și alte puteri decât acelea care se învâlmășesc în sbuciumul vremelnicei. Pentru înțelegerea acestei lumi cu aer de eternitate nu ajunge scilpirea inteligenței profane, nici pedanteria seacă a metodelor pretinse științifice. Ci rămâne veșnic adevărată vorba Apostolului Pavel, care constă că „omul cel trupesc nu primește cele ce sunt ale Spiritului lui Dumnezeu; căci nebunie îi sunt lui, și nu le poate înțelege, pentrucă acestea numai cu spiritul se judecă” (1 Cor. 2, 14). — Să tacă deci toți nelmbiânziții criticaștri, cari nu-și trăiesc cu adevărat credința și în consecință nu pot simți cu Biserica.

Iar ceilalți să nu uite că mistunea pe care a dat-o Hristos Bisericii sale nu este aceea de a pune primari nici de a croi granițe între țări. Ci ea să fie pârghie spre cer. Atât. Pentru atâta: pentru strădania sfințirii și mântuirii sufletelor, este ea răspunzătoare și pentru nimic mai mult. Seama și-o va da Aceluia pe care-l reprezintă în lume. Poatecă, nu odată, vorba Lui va cădea grea ca osânda. Căci sfințele comori ale Cerului le poartă aici mâni firave de lut, supuse tuturor stângăciilor și greșelilor. Oricum, judecata e a Lui, nu a celor cari toată vremea n'au avut pentru Casa lui Dumnezeu decât hule și critici. — Să se isprăvească odată cu vechea ispită politicianistă care vrea să știe Biserica slujnicuță ascultătoare în bucătăria diferitelor programe contradictorii, iar la neșaz, tot asupra ei ar vrea să întoarcă vina oalelor sparte de boierii veacului acestuia.

Are Biserica, fără îndoială, și un rol social. Și încă esențial. Îl împlinește însă nu învâlmășindu-se în volbura politică, ci vestind oamenii evanghelia, cu netrecătoarele ei porunci de dreptate și iubire. Cultivând eternul, ea dă așezărilor vremelnice tăria dăinuirii și elanul progresului. Această contribuție a ei, indirectă și nevăzută, la ferticitatea pământească este așa de mare încât, — după vorba lui Leo XIII — mai mare n'ar putea fi chiar dacă ar fi fost întemelată exclusiv pentru lumea aceasta. — În ce măsură Biserica românească și-a servit neamul pe această cale, prin lumina și harul coborât tainic în suflete, nu se poate cântări nici măcar cu aproximație. A făcut mult, fără îndoială. Și ce` spor n'ar putea arăta, dacă glasul ei nu ar fi răsunat de atâtea ori în pustiu, dacă puternicii vremilor ar fi înțeles-o și nu i-ar fi pus mereu pledeci și greutăți în cale!

Mai mult decât atâtea. Biserica românească revendică pentru sine vregniția de a fi luptat direct, în primele rânduri, pentru idealul național — înțeles creștinește — încât a meritat deplin lauda poetului care strigă peste veacuri că românismul pornit la cucerirea visului său etnic are „preoți cu crucea'n frunte”.

Să invocăm, pentru trecut, mărturia istoriei? De prisos. Adevărul este nu numai indeobște cunoscut, ci și recunoscut. Mai ales în ce privește Ardealul. — Vom aminti, în schimb, ceva din zilele noastre. Gesturi luminoase, de demnitate și fermitate, care arată cât de pitică este pretențioasa iscusință a multor căpetenii politice, și cât de dreaptă gândirea națională a celor ce văd vremelnicia sub speclă eternității.

După ani de șovăieli și după un lung joc de duplicitate, prin care am pierdut toate prietenii din afară, fostul rege Carol a sfârșit prin a ne încadra complet în axa Roma-Berlin. Numai decît Rușii ne-au luat Basarabia și Bucovina, Bulgarii o parte din Dobrogea. La hotarul din Apus s'au ridicat gălăgioase pretențiile ungurești. Ele ne-au fost comunicate prin cancelariile noilor noștri aliați comuni. Primul ministru Gîgurtu, însoțit de ministrul de externe M. Manoilescu, au avut importante întrevederi cu Führerul la Salzburg și cu Ducele la Roma. S'au întors în țară convinși că e necesar să începem tratative directe cu ungurii, pentru a evita războiul cu ei, dat fiind că puterile axei aveau nevoie absolută de pace în acest sector. (Era în joc, între altele, petrolul nostru).

Pasul avea să fie nu numai hotărîtor, ci deadreptul fatal. Guvernul avea conștiința grea și simțea nevoia unui contact, fie și neoficial, cu țara, pentru a vedea cum ar reacționa la periculoasa manevră conștiința publică românească. În lipsa unui parlament — care ne-ar fi fost de imens folos în acele zile de sbucium tragic! — Primul-ministru a invitat, pe ziua de 2 August 1940, la locuința sa din strada Mussolini, un grup de 40 fruntași ardeleni, cărora le-a expus situația dureroasă în care ne găsim, rugându-i să-și arate punctele de vedere față de drumul pe care guvernul a găsit necesar să meargă. Atît d. Prim-ministru cît și d. M. Manoilescu au subliniat categoric, că este vorba de tratative directe între noi și unguri, duse exclusiv pe baza principiului schimbului de populație și nici decît de simple cedări de teritoriu.

Din păcate, s'au găsit între participanții unii cari au aprobat atitudinea guvernului. A rămas însă dominantă pînă la urmă părerea contrară: să nu intrăm la nici o târguială cu ungurii, ci să ne apărăm hotarele cu orice preț și cu orice risc. Pretențiile ungurești fiind nedrepte și fantastice, tratativele nu vor putea avea alt

rezultat, decât o slăbire a temelurilor noastre de drept și o scădere a moralului nostru: începând târguell, recunoaștem implicît că avem ceva de dat! Această teză — susținută de dd. Dr. Aurel Vlad, Augustin Popa, Aurel Popa, Dr. Vidican, Dr. T. Baciu — s'a transformat în convingere stăpînitoare prin intervenția celor doi mitropoliți ardeleni, II. PP. SS. Alexandru Nicolescu dela Blaj și Ioan Bălan dela Sibiu. În cuvintele lor înțelepte se simțta cu adevărat grăind sufletul neamului și, în chip deosebit, voința nefînduplecată a Ardealului primejdut.

Din nenorocire, consfătuirea nu avea nici un caracter oficial, nici calitatea de a aduce hotărîri. Iar sugestiile ei patriotice aveau să rămână un simplu glas în pustiu. Guvernul a mers înainte pe drumul său, întai la tratative și de acolo la — arbitrajul dela Viena. Ca să împartă răspunderea dezastrului, Regele a adunat în grabă pe consilierii regali și pe membrii guvernului în „consiliu de coroană”. Incercarea era vană, fiindcă această ciudată instituție nu reprezenta țara, și nu putea lua răspunderi în numele ei. Era o galerie de personalități, chemate de voința regală să sporească prin aprobări prestigioase răsunetul hotărîrilor dictatoriale ale singurului stăpîn. În rîndul consilierilor regali se găseau și cei doi mitropoliți ai Ardealului*). — Ei bine, în ciuda situației lor extrem de delicate, cu toată povara consecințelor la care se puteau aștepta, cei doi conducători sufletești ai Ardealului au vorbit și acolo, în clipele decisive ale tragediei, împotriva tezei oficiale și în concordanță perfectă cu sentimentul general al țării. Au cerut să ne apărăm hotarele cu orice jefișă și au votat împotriva acceptării arbitrajului care ne-a fost fatal.

Vor fi făcut și reprezentanții Bisericii, în vârtejul evenimentelor, gesturi discutabile și au omis altele care, eventual, ar fi fost de dorit. În Unia mare a intereselor naționale esențiale însă n'au greșit. Ci acum, ca de atâtea ori în trecut, dacă s'ar fi ascultat glasul lor, ne-am fi croit, fără îndolală, altă soartă. Căci am avut și acum, ca altă dată, „preoți cu crucea'n frunte”. Dar... oastea nu i-a urmat. Acum plătăm crâncen neascultarea!

A. P.

*) În trecut fie zis: siugurii cărora nu li-se poate face vină din acceptarea acestei demnități sunt mitropoliții. Fiindcă ei nu erau politicieni, ci prin însăși situația lor și de dragul instituțiilor ce conduc sunt nevoiți să primească forma de organizare politică pe care și-o dă națiunea. Toți ceilalți „consilieri” n'aveau nici o obligație de a primi cele câte 50.000 lei lunare ce li-s'a dat din vistieria țării drept recompensă pentru sacrificiul de a fi consimțit a purta o uniformă care nu însemna o onoare. Iar dacă au fost de bunăcredință când au acceptat, trebuiau să urmeze exemplul dlui Ioan Mihalache: să demisioneze de îndată ce au văzut realitatea.

SFÂNTUL PĂRINTE ȘI ORDINEA NOUĂ

Asistăm încremeniți la prohodul unei lumi ce se va prăbuși de violența uraganului sângeros. O nouă ordine se va ivi pe ruinele celei vechi. Care va fi înfățișarea ei, nu e ușor de ghicit. Nădăjduim, că va însemna înfrățirea popoarelor și o Europă a justiției pentru toți. Un lucru e cert: până când relațiile politice vor fi stăpânite de ținte egoiste, glasul dreptului înăbușit de puterea forței, iar morala și dreptatea subordonate arbitralului și violenței: nu vom avea decât umbra înșelătoare a păcii, iar viețile secerate și sângele vărsat nu vor prevesti fericirea durabilă a lumii noi.

Pacea, după clasică definiție a Sf. Augustin, e: *tranquillitas ordinis*. Presupune în mod firesc existența ordinii. În consecință, un complex de principii raționale necontestate, sustrate bunului plac omenesc, care înfăptuite integral vor da armonia necesară a păcii. Astfel de armonie internațională, după cum ne dovedește experiența, nu se realizează prin forță sau atât de mult trimbuțatul echilibrului între popoare, nici prin consolidarea hegemoniilor existente sau crearea de altele noi. Ea este rezultatul justiției loial observată, a principiului de solidaritate adânc simțit între popoare, a prescrierilor eterne ale dreptului divin, a carității creștine singură în stare să tempereze rigorile justiției și să împiedece efectiv înăsprirea dușmănilor.

Biserica și în această capitală problemă și-a spus la vreme cuvântul prin glasul autorizat al Sf. Părinte Plus XII în cuvântarea adresată Colegiului Cardinalilor în ajunul Nașterii Domnului. Dăm, în traducere, partea finală a cuvântării, privind condițiile indispensabile pentru o adevărată și temeinică ordine nouă. (Cfr. textul original în: La civiltà cattolica, Roma, 4—1—1941 Nr. 2173).

Mâncând dela aspirațiile omenirii spre o nouă orânduire cu observarea însă strictă a drepturilor neamurilor, continuă: „Numai cu o astfel de stare de spirit se va putea da viață expresiunii atât de atrăgătoare »ordine nouă«. Numai astfel se va da un conținut frumos, demn, durabil, întemeiat pe normele moralității; numai așa se va evita primejdia de a concepe și plăsmui ordinea ca un mecanism formal, impus cu forța, lipsit de sinceritate, fără consimțământ, fără bucurie, fără pace, fără demnitate, fără valoare. Numai în felul acesta se va putea da omenirii o nouă speranță care să liniștească, o țintă care să corespundă nobilelor aspirațiuni. Numai așa va dispărea puterea ascunsă sau pe față de oprimare și ruinare ce stă la temelia neînțelegerilor cronice și care apasă în vremile de față omenirea.

Din aceste motive condițiile absolut indispensabile pentru ordinea nouă sunt:

1. Biruțta asupra urei ce desbină în prezent popoarele. Să

se renunțe definitiv la practicile și sistemele ce alimentează dușmănia crescândă dintre neamuri. Și într'adevăr, în zilele noastre există în unele țări o propagandă neînfrănată, ce în mod evident falsifică adevărul, prezentând opiniei publice neamurile adversare zi de zi și aproape ceas de ceas în lumină falsificată și jignitoare. Însă cine intenționează sincer binele poporului, cine dorește să contribuie la eliminarea pagubelor incalculabile pentru temeiurile spirituale ale viitoarei colaborări dintre neamuri, va socoti ca o sfântă datorie și înaltă misiune obligația de a nu îngădui să se piardă nici în gândirea, nici în simțămintele oamenilor idealurile firești de adevăr, dreptate, bunăcuviință și conlucrare a tuturor spre binele comun, dar în mod deosebit nu va lăsa să se piardă sublimul ideal supranatural al dragostei frățești adus în lume de Hristos.

2. *Biruința asupra neîncrederii ce apasă ca o povară grea dreptul internațional, făcând nerealizabilă orice încercare de adevărată înțelegere.* Să se revină la principiul: „Iustitiae soror incorrupta fides” — Sora dreptății este încrederea nestricată. (Horatius. Ode 1, 24. 6-7). Să se revină la acea consue în respectarea tratatelor, fără de care nu este posibilă o convețuire sigură între popoarele puternice și cele slabe. Încă vechea înțelepciune a Romanilor spunea: „Fundamentum autem est iustitiae fides, id est dictorum conventorumque constantia et veritas” (Cicero. De officiis I, 7. 23).

3. *Biruința asupra dezastruosului principiu, că interesul propriu este temelia și regula drepturilor, că forța crează dreptul.* Principiu care zădărnicește orice raporturi dintre neamuri, cauzând incalculabile pagube mai ales acelor state, care fie prin tradiționala lor fidelitate față de metodele pacifice, fie prin puterea lor războinică mai redusă, nu vor și nu pot să se răfuască cu alții. Să se revină deci la o serioasă și adâncă moralitate a normelor de convețuire între neamuri, fapt care firește nu exclude nici câștigarea celor folositoare, nici întrebuințarea forței potrivită și legală pentru apărarea drepturilor pașnice atăcate cu violență sau pentru a reface vătămările cauzate.

4. *Să se înlăture germentul conflictului cauzat de prea strigătoare deosebiri pe planul economiei mondiale.* Se impune o acțiune treptată, echilibrată de realizarea unor garanții corespunzătoare pentru a ajunge la înțelegere care să ofere tuturor Statelor mijloacele de a se asigura cetățenilor tuturor neamurilor un traiu potrivit de viață.

5. *Să se întingă spiritul egoismului rece care, încrezută în puterea sa, violează cu ușurință nu numai onoarea și suveranitatea altor State, ci și adevărata, sănătoasă și disciplinată libertate a cetățenilor.* În locul acestui egoism, după ce se asigură popoarelor autonomia și independența, să se instaleze o sinceră solidaritate juridică și economică, o conlucrare frățească în spiritul poruncilor legilor divine. Atâta vreme cât

În grelele nevoi ale războiului vor avea cuvântul armele, se va aștepta cu greu v'ro realizare definitivă în înțelesul restaurării drepturilor, ce moralmente și juridicește sunt imprescriptibile. Dar ar fi de dorit, ca de pe acum să se facă o declarație în favorul recunoașterii acelor drepturi, pentru a se potoli agitația și amărăciunea acelor care se simt amenințați sau lezați în existența lor sau în libera dezvoltare a activității lor*.

Așa a grăit Sfântul Părinte, din cetatea de veghe a Vaticanului. Să citim și medităm!

SEPTIMIU TODORĂN

NEDREPTĂȚI ȘTERSE

Monitorul oficial francez publică în ziua de 4 Septembrie c. abrogarea legii necreștine din 1904, care suprimase învățământul confesional catolic.

Se știe doară, că acest învățământ dăduse Franței faima de cea mai cultă națiune din lume. Primele școli populare fură cele fondate de Biserică, în Franța, încă acum 1450 ani. Documente de nerăsturnat ne arată că încă în anul 797 savantul episcop și poet cu renume *Teodulf* din Orléans dăduse ordin preoților să întrețină pe lângă fiecare parohie câte o școală populară (primară), în care învățământul să se predea gratuit. În 1179, în conciliul ecumenic ținut la Lateran, Papa Alexandru al III-lea prescrise fondarea de școli populare gratuite.

În veacul al XVI-lea și al XVII-lea luaură naștere o mulțime de Congregații care se ocupau în mod deosebit cu învățământul băieților sau fetițelor: Ursuline, Notre-Dame, Fiicele Carității, Fiicele Înțelepciunii, Frații Școlilor Creștine, etc. Conciliul ecumenic tridentin, în sesiunea a V-a, intră în cele mai mici amănunte pentru a promova învățământul popular întreținut de Congregații.

Dăm câteva cifre. Sub Ludovic al XV-lea, numai la Paris erau 160 școli pentru băieți și 157 pentru fete. — Dintre acestea mai bine de jumătate erau în mâna congregațiilor, restul în mâna parohiilor. Iată ce spunea, à propos de aceste școli, un dușman al Bisericii, H. Taine: «Înainte de Revoluție, școlile populare erau fără număr. Existau înainte de 1789 douăzecișicinci mii școli primare, frecventate și eficace, care nu costau nimic tezaurul Statului, aproape nimic pe contribuabili și foarte puțin pe părinți. Mai existau cel puțin nouă sute colegii (licee confesionale) cu șaptezeci și două mii elevi. Dintre aceștia patruzeci mii erau bursieri», etc.

Așa cu învățământul popular și tot așa și cu cel secundar și superior. Referindu-ne la cel secundar și superior sau universitar,

menționăm doar' în treacăt, că și el tot opera Bisericii este. Călugării aveau încă în veacul al IV-lea școli care corespundeau celor secundare și superioare. Încă în anul 360, Sf. Martin fondă o școală medie foarte celebră la Ligugé, una la Milano și alta la *Marmon-tiers*. Foarte vestită era școala fondată la *Bobbio* (Italia) de Sf. *Colomban*. Biblioteca acestei școli posedă, prin veacul al X-lea, scrieri de ale lui Demostene și Aristotel. Sf. Benedict impuse ordinului său deschiderea cât mai multor școli populare, medii și superioare, ceea ce se și execută cu un zel deosebit.

Biserica fondă, la începutul veacului al XIII-lea, celebra universitate din *Paris*, care deveni numai decât tipul tuturor școlilor superioare din Evul-Mediu. Ea cuprindea 4 facultăți: Arte (litere și științe), Teologie, Drept și Medicină. La finea veacului al XV-lea, Franța număra șaptesprezece universități, iar la finea veacului al XVIII-lea, în ajunul Revoluției, douăzeci și trei, dintre care cele mai distinse erau cele din *Paris*, *Orléans* și *Toulouse*. Profesorii acestor școli erau în mare majoritate preoți — regulari sau de mir.

Învățământul catolic a fost greu lovit de Revoluția franceză, care exilase ordinea religioasă și clerul de mir din școli. Rămase fără maeștri, cele mai multe școli fură transformate în închisori. După ce trecu însă furia jacobinilor, congregațiile se reînnoiră în țară și-și reluară opera de luminare a poporului francez. Veniră însă din nou loviturile revoluționarilor. Așa în ziua de 2 Martie 1879, francmasoneria depuse, prin agentul său J. Ferry, proiectul de lege care interzicea congregațiilor de a mai propovădui în școlile Franței. Protestele clerului și credincioșilor căzură fără număr peste capul guvernului, dar înzadar. Francmasoneria merse mai departe. Votă legea *laicizării*, a ateizării învățământului. (Se votă și legea laicizării armatei 1880; a spitalelor și cimitirelor 1881, a familiei etc. etc.)

Cu toate opreliștele satanice, congregațiile nu se lăsară în-genuchiate. Propovăduiră mai departe. Francmasoneria crepa de necaz. O altă lege iscodită de masonul Waldeck-Rousseau (1903) interzicea oricărei Congregații de a preda în vreo formă sau alta, în mod public sau privat. Faimoasa lege din 9 Decembrie 1905, făurită de masonii Buisson și Briand, aduse ruptura dintre Statul francez și Biserică. Se credea a fi ultima lovitură de moarte dată întregului învățământ confesional catolic. Fură exilate congregațiile, confiscate toate bunurile Bisericii (ca seminare, biserici, case parohiale, reședinți episcopale etc.) și se puse impozit greu pe clerul de mir. Urmară din nou protestele Papei (*Vehementer nos*), ale episcopatului și poporului francez. Dar totul părea zădarnic. Francmasoneria avea în mâini frânele Franței și jubila satanic. Biserica,

deși greu lovită, nu s'a lăsat. A redeschis școli libere de toate gradele în care propovăduiră clerul de mir și mirenii strâns legați de Biserică și chiar Congregațiile care se reintoarseră acasă în timpul războiului mondial. Școlile libere, foarte numeroase și frecventate de multă lume, n'aveau însă dreptul să elibereze certificate și diplome de stat. Elevii și studenții, care voiau să obțină un titlu de stat, treceau examenele în fața Statului, și le treceau cu succese strălucite, încât storceau uimirea și invidia „stăpânilor laici” care compuneau juriul de examinare.

Franța de azi, greu lovită în războiu, și-a redeschis ochii. A desființat hidra masonică, dela care li veniseră toate relele și suferințele timp de două veacuri încoace, a redat libertatea Bisericii de a-și desfășura apostolia mântuitoare în toate ramurile vieții omenești. Invățământul confesional catolic, care a dat atâta strălucire și măreție Franței încât a făcut să fie cea mai cultă și civilizată țară din lume, își reia acum sâmborul său plin de cel mai sfânt elan. El va face ca Franța să rămână mereu cu fruntea ridicată spre cer, conștientă de marea misiune ce o are pe pământ. Catapeteasma groasă de ură și întunec, așezată de francmasonerie între poporul francez și conducătorii săi s'a rupt. Lumina cea adevărată luminează din nou mințile și inimile francezilor.

Gestul măreț al Franței de azi ne-ar putea da și nouă de gândit. Avem prea puține școli confesionale. Puține de tot. Invățământul nostru de stat e prea laic. Ne trebuie unul nou, creștin, integral creștin. Cu asta nu vrem să spunem c'am avea absurda pretenție de a cere mai marilor noștri să transforme Invățământul nostru într'un curs de catehism continuu. Noi vrem altceva: Noi vrem ca dascălimea noastră de orice grad, oridecâteori i se dă ocazia de a imprima mai bine ideile morale și religioase în spiritul tinerilor, fie la ore de literatură, fie la ore de științe, s'o facă! Noi nu vrem ca copiii noștri să înroșească de contrazicerea dascălilor. Nu vrem ca spiritul copiilor noștri să se obișnuiască cu ideea separării absolute între religie și celelalte lucruri ale vieții, cum se face de foarte multe ori la noi. Dar pentru a ajunge la un astfel de ideal nou, ne trebuie dascălime nouă, dascălime care să gândească, simtă și trăiască creștinește, integral creștinește!

Să ne gândim apoi cât bine ne-ar putea aduce școlile confesionale — dacă le-ar fi menținut statul nostru după unire — în teritoriul cedat?!

IOAN VULTUR

PRIGOANA UNGUREASCĂ

Se credea la început, că furia ungurească se va potoli. Că după excesele delirului va urma în curând domnia legii și a omeniei. Căci n'aveau nici un motiv să fie sălbateci. Bieții Români cari, printr'un dictat absurd, au fost declarați robi, și-au înecat durerea'n plepturi și au tăcut. Nici măcar pașnice manifestații ostile n'au schițat la adresa noiei stăpâniri.

S'a întâmplat însă contrarul. Prigoana a mers cu intensitate crescândă. *Omorurile și schinjurile* — cum mai barbare n'a născocit nici persecuția neroniană — din răslețe și întâmplătoare, s'au sistemizat în regulă. După toate câte se știu acum, oficialitatea ungurească nu se mai poate lepăda de răspundere. Ororile se săvârșesc după consemne de sus. Altfel nu s'ar putea explica absoluta impunitate a brutelor cari le săvârșesc și le revendică drept merite. (Vezi raportul ofițerului care a organizat masacrul dela Ipl). — Dar nici nu e nevoie de asemenea argumente. *Expulsiunile* în masă s'au făcut din ordinul guvernului; și se cunosc condițiunile bestiale ale execuției. — Pe deasupra, în ciuda legămintelor formale de a respecta toate drepturile noilor cetățeni robiți prin arbitrajul dela Viena și de a le asigura printr'un statut special libera dezvoltare a specificului lor național, guvernul dela Budapesta li socoate pur și simplu *înafara legii*. Pentru ei nu există lege. Sunt edificatoare monstruositățile juridice la care recurg noii stăpâni pentru a scoate pe români din averile ce și-au agonisit. Ce să mai vorbim de șicanele continue, de batjocurile care cad ca ploaia la fiecare pas! Și e aproape de prisos să adaogăm, că școala românească a fost desființată și că pentru un milion și jumătate de români s'a permis editarea unei singure gazete, la Cluj („Tribuna Ardealului“), care poate scrie și ea atâta cât li îngăduie cenzura. — Nici atâta nu ajunge. Furia ungurească s'a năpustit, cu predilecție chiar, asupra *biserițelor și preoșilor*. O serie întreagă de biserici au fost distruse, altele pângărite. Sunt regiuni, în care doar la zece sate dacă a mai putut rămânea un preot (care, se înțelege, nu capătă nici un salariu dela stat, dar i s'a luat în schimb sesiunea parohială ce o avea dela reforma agrară). Au început apoi o mare acțiune pentru introducerea *lumbel maghiare la slujbele bisericesti*, și fiindcă această manevră nu prezenta destulă siguranță, forțarea credincioșilor pentru a trece la o religie „maghiară“, romano-catolică ori reformată.

Vor trebui strânse, pe temel de documente și verificări neîndoioase, toate aceste manifestațiuni asiatice, care se produc în

plin veac douăzeci, în centrul Europei. Cartea va face, fără îndoială, senzație mare. Și va servi de lespede pe mormântul multor iluzii pe care le făuresc acuma strănepoții hunilor. — (Știm că asociația „Pro Transilvania” intenționa așa ceva. Nu înțelegem însă de ce nici până astăzi nu i s'a dat voie acestei societăți să-și înceapă activitatea, care n'ar putea fi decât binefăcătoare!).

Purtarea aceasta a ungarilor este o surpriză și o enigmă chiar și pentru cei cari nu și-au făcut nici odată iluzii în ce privește valoarea „civilizației” și „cavalerismului” unguresc. Nici cel mai rău dintre dușmanii lor nu i-a putut crede atât de barbari cum se vădesc. — Nu numai atât: persecuțiile nesăbuite la care se dedă nația maghiară primejdiesc în chip vădit importante interese ungurești. Chiar dacă nu sunt în realitate, ei ar fi avut tot interesul să se arate în fața lumii civilizați, de omenie, respectuoși față de drepturile altora. Aceasta cu atât mai mult că nici ei nu-s atât de orbi, încât să nu vadă caracterul de provizorat al rânduelilor ce se fac acuma. Oricare ar fi sfârșitul războiului, în Europa se va face o *nouă ordine*; care nici într'un caz nu va putea fi clădită pe absurdități politice și geografice, cum e nefireasca împărțire a Ardealului. Înaintea forului care va face noua rânduelă, ei ar fi trebuit să se poată înfățișa cu obrazul curat. — În urmă, ei s'au legat formal și solemn să fie drepi și să respecte toate drepturile Românilor, în fața puterilor care le-au dat, pe gratis, jumătate Ardealul. Acest legământ l-au garantat formal, cu răspunderea și onoarea lor, Germania și Italia. Cred ungurii că aceste puteri vor mai putea tolera ca garanția și onoarea lor să fie batjocorite într'un chip atât de blestemat?

Cum se explică atunci prigoana sălbatecă, din care ungurii n'au nimic de câștigat, ci dimpotrivă numai de pierdut, atât în orgoliul lor de „civilizați” cât și interesele lor de dominație?

Este, fără îndoială, în deslănțuirea sângeroasă a furiei maghiare, un element instinctual. O răbufnire târzie a firei turanice, pe care zece veacuri de creștinism n'au putut-o stârpi. Cele două decenii din urmă au cultivat sistematic acest fond animalic. Cartea lui Dűcső Csaba („Nincs kegyelem”) din care s'a format sufletul „leventilor” și-a făcut efectul. Ura a crescut mare în neamul lui Arpad. Acei cari au avut prilejul să-i cunoască deaproape spun că „ungurii de aci nu mai seamănă cu cei de acum douăzeci de ani”.

Aceasta însă nu-i totul. S'ar putea explica în această formă o parte din excesele sanghinare răslețe, săvârșite de descreerați și criminali fanatizați. Nu se înțelege însă în întregul său sistemul de prigoană directivat dela Budapesta, sistem în care bestialitățile sunt numai un element pe lângă atâtea altele. — Privit

mai deaproape acest sistem, își tradează repede gândul. Vrea maghiarizarea cât mai rapidă a Ardealului cedat. Nu se va liniști deci până nu va alunga, prin orice mijloace, pe toți fruntașii cari ar putea organiza rezistența și întări conștiința românească. Același scop îl servește sfidarea legilor bisericești prin forțarea schimbării cultului. Și la fel va fi organizat recensământul ce urmează să se facă în primăvară.

Tendența de-a maghiariza e veche boală ungurească. De ce însă a izbucnit acum cu atâta necruțătoare violență; de ce atâta grabă și de ce mijloacele regretabile care pun înseși interesele maghiare la grele riscuri? Este evident, doar, că prin procedura lor abominabilă pierd simpatiile lumii civilizate, pierd Vaticanul de ale cărui legi își bat joc, trebuie să indisună mai ales puterile axei peste garanțiile căreia trec cu atâta lipsă de pudoare.

Răspunsul nu poate fi decât unul singur: *frica*. Ungurii se tem. Își dau seama, ori simt în adâncurile inconștientului lor etnic, că sunt mai slabi. Obsesia inferiorității îi mână la acte de violență dementă. — Înțeleg cât de șubred este temeiul pe care stau. Au luat prin viclenie pământ care nu li-se cuvine. Procesul de proprietate e deschis. La scadența războiului va fi pus pe rol. Ei au conștiința și situația posesorului de rea credință. Ar vrea deci, cu foc și sabie, să schimbe realitatea. Să fie majoritari sub raport etnic pe teritoriile răpite. — În același timp însă simt și povara acestei întreprinderi care-i depășește. Și-au măsurat deardând puterile cu robustul neam al valahilor. Într'o luptă inegală, când ei aveau la îndemână toate armele puterii politice față de un popor lipsit și de drepturi și de cultură, au rămas doborâți de vitalitatea noastră care s'a dovedit indestructibilă în răbdarea ei infinită. Nici numerice, nici prin valori spirituale superioare nu pot umplea spațiul mistic al „coroanei sf. Ștefan”, care-i obsedează. Această conștiință minora a neputinții provoacă izbucnirile de disperare, la care asistăm.

Prin acestea însă își pecetluiesc definitiv soarta. Se condamnă singuri, înainte de a li-se fi rostit sentința care nu va întârzia.

Martiriul fraților ne doare. Trebuie să facem totul, pentru a-l încheia cu un ceas mai de vreme. Să aibă însă și până atunci, în vârtejul suferințelor, mângâierea că durerile lor toate, nedreptățile și umilințele pe care le îndură, sunt un capitol românesc de preț infinit. Căci sângele lor cere răsplătire. La Cer și în fața conștiinței mondiale. El asigură nelindoios biruința dreptății eterne, împotriva căreia s'a răsvrătit frica hoțască a rapacității ungurești!

A. P.

MARTIRII RĂZBOIULUI CHINO-JAPONEZ.

Veacul nostru se poate numi cu drept cuvânt veacul războiului, căci aproape încontinuu a răsunit distrugător glasul tunului și al bombelor peste regiuni bogate, lăsând în urmă-i, ca semn al civilizației moderne, mizerii, prăpăd, orfani, soții văduve, lacrimi neuscate. Și acest lucru s'a întâmplat pe toată suprafața pământului: Zeul Marte a ocolit cu cântecul său sinistru tot rotogolul pământului: în Europa cu războiul balcanic și cu cel mondial, în Asia cu repetatul războiu chino-japonez, în America latină cu neînțelegerile atât de dese dintre neamurile de acolo, în Africa cu războiul italo-etiopean, reintorcându-se din nou acolo de unde a plecat, în Europa bătrână, încercând să distrugă orice urmă de civilizație creștină în Spania catolică, făcând să lupte frații între ei și să sângereze atât de crunt nobila națiune spaniolă. Nici nu s'a potolit bine focul din Spania și iată că altele l-au luat locul, alte guri de foc au început să-și cânte cântecul sinistru în catolica Polonie, în Finlanda, Norvegia, Belgia, Franța, Anglia, Germania, Grecia și până chiar și în pustiurile nelocuite ale Africei.

Mult a păcătuit omenirea zilelor noastre. de a trebuit ca așa de tare să ne pedepsească Cel de sus, întorcându-și fața Sa dela noi și lăsându-ne să ne sfâșiem între noi ca fiarele desişului...

Din cauza acestor războaie nu pierd numai neamurile respective, prin faptul că se distrug atâtea lucrări de valoare sau se pierd atâtea vieți omenești și se consumă atâtea bogății, care pier în vânt, dar pierde și Biserica, pentru că războaiele au adus cu sine cele mai grave dezordini morale în omenire, care stânjenesc opera binefăcătoare a Bisericii; războiul distruge atâtea suflete, temple spirituale ale lui Hristos, precum distruge și pe cele materiale.

În afară de aceasta în ultimele războaie s'a putut observa o notă anticreștină foarte bine pronunțată, cum a fost de pildă în războiul civil din Spania, unde s'a luptat pe față contra a tot ce e mai sfânt pentru un creștin, contra crucii, contra preoților, contra fecioarelor. Viitorul ne va spune mai bine care a fost spiritul anticreștin și al celorlalte războaie.

Această notă anticreștină ar fi trebuit să nu se verifice în războiul chino-japonez care durează de atâția ani și nu pare să se termine curând. Însă acest lucru nu e așa: Biserica Romei are de deplâns numeroase victime căzute în îndepărtatele regiuni ale Chinei, pe care cei mai mulți dintre noi nu o cunoaștem decât din basmele frumoase citite în copilărie.

Se știe că creștinismul a pătruns în misterioasa împărăție a Soarelui din veacul al VIII-lea după Hristos, fiind propovedit de

către ereticii nestorieni, cum ne-o dovedește clar o inscripție din 781 descoperită la Si-gan-fu în 1635. În secolul al XIV un misionar italian, Ioan de Monte Corvino, predică cu frumoase rezultate evanghelia lui Hristos, ca un adevărat fiu al sărăcuțului din Assisi. Se știe deasemenea cum Sf. Francisc Saveriu muri în 1552 la porțile, nefiindu-i permisă intrarea în China. În 1582 un italian, călugăr iezuit, cu numele Matei Ricci reuși să pătrundă în China travestit ca literat și după multă muncă reuși să convertească trei prinți și un mare număr de mandarini, așa încât vechile creștinătăți se refăcură încetul cu încetul. În 1722 izbucni însă o persecuție violentă contra creștinilor, care a durat până în secolul trecut, când englezii obținură dela chinezi libertatea de cult pentru toată lumea. În 1900 izbucni o ultimă prigoană, numită a „boxeurs”-ilor care fu favorizată de curtea imperială din China.

Sângele atâtor martiri creștini din China n'a curs înzadar, pentrucă în prezent numărul catolicilor din marea republică trece de trei milioane, iar convertirile anuale sunt din ce în ce mai numeroase.

Deși ar fi putut lipsi victimele creștine din acest războiu chino-japonez, pentrucă sunt în luptă două neamuri păgâne și pentrucă misionarii catolici, cași preoții indigeni, după pilda Bunului samarinean, fără să se uite la culoarea sau neamul din care fac parte cei loviți de soarta nemiloasă, și-au asumat rolul de adevărați părinți pentru orice fel de nenorociți ai războiului, ele nu numai că nu au lipsit, dar au fost destul de numeroase.

Iată cum descrie Vicarul apostolic din Hengchow, din provincia Honan, Mons. Raffaele Palazzi, ceea ce fac misionarii în mijlocul calamității războiului: „Am sfârșit prin a mă obișnui cu bombardamentele cruzi, care se repetă deasupra orașului. Misionarii, surorile și micii seminariști după bombardament dau fuga printre răniți pentru a-i mângăia și îmbărbăta. Poporul ne admiră pentru mila noastră creștinească și când clopotele și sirenele dau de știre că avioanele dușmane se apropie lumea fuge cu grămada în bisericile și în casele noastre, sub protecția Crucii lui Hristos”.

Acesta e modul cum se comportă misionarii și preoții indigeni, ca și călugării și călugărițele din China însângărată. Și se vede că diavolul nu e prea mulțumit de atâta jertfă adusă pe altarul iubirii deapropelui, pentrucă din iulie 1937 multe nume de martiri s'au adaus la pomelnicul acelora, care au mărturisit cu sângele lor pe Hristos, fie omorâți de bandiți, fie de comuniștii chinezi, fie de trupele chineze neregulate, sau chiar de japonezi. Și cred că e un semn de cinste ca să-i amintim pe unii dintre ei,

pentru că toți au murit la datorie, sentinele neînfricate ale evangheliei lui Hristos.

În 17 iulie 1937 a căzut primul erou: Păr. Grațian Leonardelli, franciscan italian, omorât de comuniști în misiunea Kichow (Hupeh).

În 18 septembrie al aceluiaș an japonezii au ucis pe un lazarist chinez, pe păr. Tchang, în vic. apostolic din Peking, iar după trei săptămâni cădeau răpuși de gloanțele japoneze Exc. Sa Schraven, francez, vicar apostolic, Toma Ceska, cehoslovac, Eug. Bertrand, francez, Ger. Wouters, olandez, și frații călugări Ant. Geerts, olandez și Ladislau Prinț, polon, toți călugări lazariști din vicariatul apostolic din Chentingfu (Hupeh), împreună cu trapistul Don Emanuel Robial, francez și un ungur. După ce i-au împușcat, soldații japonezi le-au ars trupurile.

În misiunea din Shanghai au fost uciși de japonezi în noiembrie 1937, doi preoți chinezi păr. Ioachim King, care voia să apere pe o tânără învățătoare și păr. Eutimie Ou.

În Mancuria a murit spânzurat de bandiți americanul păr. Gerard Donovan misionar din Maryknoll, în ianuarie 1938.

În ian. 1938 fu ucis de o bombă păr. Andreiu Martin, francez, iar în 8 aprilie un iezuit francez, păr. Iosif Sontag fu răpus de ostași iregulari chinezi în vicariatul din Sienshien. În primăvara aceluiaș an soldații japonezi masacrară în vicariatul Idushien (Shantung) pe un călugăr franciscan, francez, păr. Frederic Fourré împreună cu trei călugărițe chineze, în timp ce trupele neregulate chineze vărsau sângele păr. Silvestru Padberg, neamț, în Tsinanfu și al păr. Bonaventura Ciavaglia în vicariatul Taiyuanfu (Shansi).

În 17 mai 1938 aceleași trupe neregulate ucideau în misiunea Yenchowfu pe păr. Alfons Gaertner din S. V. D. iar după o lună pe păr. Mattia Suen în Yanku.

Un preot belgian din misiunea de Schet, păr. Iosif Dangrean căzu ucis de japonezi în 13 ian. 1939. În aceeaș lună la Ichang (Hupeh) preotul chinez Marcu Ly împreună cu un catechist erau masacrați de bandiți chinezi. În 6 martie 1939 franciscanul italian păr. Ginepro Cocchi din misiunea Taiyuanfu (Shansi) a fost omorât de tâlhari.

Tâlharii chinezi au mai ucis în aprilie 1939 pe iezuitul francez păr. Louis Hermand în vic. apostolic Shanghai, precum și pe două călugărițe din Sinyangchow (Honan).

În iulie 1939 soldații japonezi năvăliră în seminarul iezuiților din Sienshien și luară prizoniere 22 persoane: Trei preoți, doi frați călugări, 9 seminaristi, catehiști și servitori, toți chinezi, care după spusele unor mărturii, ar fi pierit cu toții în urma răului tratament la care au fost supuși.

Păr. Le Breton, iezuit francez, a fost asasinat la Shanghai de un chinez în iulie 1939, iar canadianul Edgard Gauvin, iezuit a fost ucis de un soldat japonez.

În afară de aceștia, trebuie să mai amintim în acest loc pe unul dintre cei mai de seamă laici catolici pe care i-a avut China, pe vestitul Iosif Lo-Pa-hong, președintele acțiunii catolice din China asasinat la Shanghai în 30 decembrie 1937, care toată viața a stat în ajutorul misionarilor și preoților indigeni din China, fiind cel mai de seamă și cel mai cunoscut catolic din republica chineză, totdeauna în prima linie, când era vorba despre biserică și drepturile ei. Deasemenea trebuiesc amintite aci alte persoane, misionari sau indigeni, care au murit în urma bombardamentelor dușmane. Făcând o statistică a celor morți până în 1939, am obține următoarele date: Au căzut pe câmpul de onoare 39 misionari: Un episcop, 27 preoți, 4 călugări și 7 călugărițe. Această cifră e destul de mare, când se consideră lipsa arzătoare de noi forțe, care să samene cuvântul evanghelic în pământul bine pregătit al Chinei. Suntem siguri că sângele lor n'a curs înzadar, pentru că „sângele creștinilor e o semință” din care își va primi tăria sa vlăstarul încă fraged al bisericii lui Hristos din această parte a lumii.

Ne-am făcut o pioasă datorie amintind pe acești confrăți căzuți la datorie în regiuni atât de îndepărtate, pentru că jertfa lor nu numai că ne umple sufletul de o sfântă mândrie că unii dintre cei mai aleși fii ai bisericii noastre s'au aflat demni să sufere moartea pentru evanghelie, dar în același timp ne servește de îndemna de a căuta să le urmăm întru toate, până la moarte. Nimic să nu ne despartă de Hristos, ci totul spre mai mare mărirea Lui și atunci numele noastre vor fi scrise, ca și ale lor, în cartea vieții!

IOAN VESA

INSEMNAȚI

Reorganizarea bisericii ortodoxe?

Marile prăbușiri cer refaceri, adaptări, așezări noi. Și rapide. Mersul lumii de azi își face o glorie din a fi „revoluționar”. — Două motive care ne împing și pe noi să „revoluționăm” întreaga structură a vieții publice și, de ar fi cu puțință, însăși factura sufletului național. Nu face oare o încercare de acest fel Ducele Mussolini cu neamul italian?

Nu scapă ușor de febra generală nici Biserica. Cea ortodoxă cel puțin. Autochefală, ea se resimte de schimbările prin care trec rânduelile politice ale țării. Pe deasupra, marile

sguduiri și năprasnicele dureri prin cere trecem pun în primul plan al atențiunii generale înnoirea spirituală a neamului, acțiune în care rolul prim revine bisericii și slujitorilor ei. În necaz omul se gândește mai stăruitor la Dumnezeu. Toată lumea, oficială și neoficială, cere bisericii activitate mult mai vie, mai spornică decât în trecut; ar vrea s'o vadă făcând adevărate minuni pentru a ne scoate din impas. — Acest suflu al vremii l-a simțit probabil S. S. Patriarhul *Nicodem* — ori va fi avut și alte îndemnuri? — când a înaintat Conducătorului Statului un memoriu, în care cuprinde o serie de sugestii privitoare la înnoirile ce ar fi să se facă în Biserica ortodoxă, dacă se intenționează o astfel de reformă. — Nu intrăm mai deaproape în analizarea acestor propuneri, fiindcă nu ne privesc pe noi. De altfel răspunsul pe care l-a dat d. gen. *I. Antonescu* le scoate de pe planul actualității. Ni-se pare însă ciudată procedura: Conducerea Bisericii ort. cere să fie reformată prin puterea de stat! Foarte la loc răspunsul Conducătorului Statului: „Socotesc că Biserica, Instituție Divină întemeiată de Fiul lui Dumnezeu și adoptată de poporul nostru încă din depărtate veacuri, pentru a-l înălța sufletește și a-l mântui, este singura în măsură și în drept să stabilească, în conformitate cu chemarea ei și cu necesitățile timpului, *normele de activitate*... Un stat întemeiat pe spiritualitatea creștină, cum este al nostru astăzi, e respectuos față de Dumnezeu și de sfânta Biserică”... De altfel, după părerea aceluiași Conducător, lucrul esențial nu este schimbarea paragrafelor ci duhul viu, sufletul conducătorilor, râvna apostolică a preoților, „a-prinsă până la incandescență”. „Să vad apostolii altarelor — scrie mai departe d. gen. Antonescu — la înălțimea credinței pe care o propovăduiesc, la înălțimea nădejdelor ce și-le pune acest neam în Dumnezeu și în puterile lui cerești. Aș vrea să fie în stare să susție continuu la această înălțime credința tineretului. Ași vrea în sfârșit să vadă că preotul, prin pregătirea lui, prin purtarea lui, prin deslegarea lui de cele pământești și prin exemplul lui, în toate, să readucă în fața altarului și în biserică pe toți aceia care s'au îndepărtat mai mult sau mai puțin de ea, din vina tuturor. Sunt convins că dacă vor înscrie acum acea epocă de supremă tărie morală și spirituală pe care fiecare neam trebuie s-o aibă, ne vom purifica radical firea și-i vom da acel caracter de soliditate definitivă, care să ne facă mai serioși și mai bărbați pentru toate timpurile viitoare”. Actuala lege de organizare a Bisericii ortodoxe nu conține nimic, după părerea Conducătorului, „care ar împiedeca pe slujitorii altarului să-și facă datoria”.

Cu aceasta chestiunea ar putea fi socotită închisă. Nu definitiv însă. Fiindcă există de mult în sânul ortodoxiei o despărțire de vederi asupra actualei legi de organizare. Clădită pe „Statutul organic” Șagunian, ea este de inspirație protestantă, ceea ce nu poate conveni reprezentanților ortodoxiei pure. De aceea vedem că și după schimbul de scrisori al Căpeteniilor,

discuția continuă. În „*Vitorul*” bisericesc din 20 Oct. 1940, de ex. d. prof. I. Gh. Savin stăruie: „Organizația de stat (?) a bisericii noastre naționale trebuie să iasă din structura ei birocratică, democratică, particularistă și provincialistă în care se găsește astăzi. O nouă formă de conducere sus, o nouă formă de pregătire și recrutare și jos și sus, în cadrele ierarhiei, o nouă precizare a raporturilor dintre stat și biserică sa națională ca și între aceasta și cultele minoritare, o mai largă participare a bisericii în viața culturală și școlară a țării, o nouă reglementare a situației materiale și sociale a clerului, sunt probleme capitale, care trebuie să-și găsească o altă soluționare decât cea cuprinsă în actuala legiuire bisericească”.

Teza Conducătorului Statului și cea a d. Savin numai le aparență se exclud. În realitate se pot împăca foarte bine. Cu observația că esențialul rămâne sufletul „incandescent” cerut de d. gen. Antonescu, și că reformele accentuate de d. Savin cad în cea mai mare parte în competența exclusivă a Bisericii. (ap.)

Istoria Transilvaniei în școlile noastre

E lucru firesc ca acum, după ce Ardealul a căzut iarăși în beznă, să apară comentariul care să decidă asupra cauzelor ce au determinat această schimbare de istorie. În afara politicii, desigur singura mare vinovată în dezastrul de azi, mai sunt lucruri și fapte a căror subliniere e absolut necesară. E vorba de acea pătrundere verticală în linia unei istorii, pentru cunoașterea veridică a faptelor. Și această cunoaștere începe din învățământul primar, ca ea să fie continuată până în Universitate. În felul acesta, cetățeanul de mâine va avea icoana întreagă a istoriei țării sale, apoi a istorie, comparate, în așa măsură încât virtuțile patriotice să izbucnescă neșovăitor. Istoria nu are deci numai scopul cunoașterii faptelor, ci prin ele pe acela al formării unui curent de *naționalism viu*, singurul care poate păstra integritatea și limba.

Intr'o broșură deosebit de interesantă prin tema ei, un învățător, dl *Vasile Netea*, astăzi în ultimul an al Academiei Pedagogice, se oprește asupra istoriei Transilvaniei în învățământul primar, desvăluind adevăruri care îngrijorează. Documentat și strict obiectiv, dsa ajunge la constatarea că după 7 ani de școală, elevii au o icoană absolut incompletă și insuficientă asupra Transilvaniei, din punct de vedere istoric. Desigur, lacuna trebuie căutată în programele analitice, după care autorii și-au lucrat manualele. Și ele au vina unei concepții, vechi de altfel, prin care toate virtuțile și importanțele transformări de ideologie naționalistă se atribuiau Munteniei și Moldovei. Această concepție *dualistă* era în detri-

mentul Ardealului, din a cărui istorie în cărțile noastre școlare se vorbește puțin și incomplet. Dl Vasile Netea a studiat multe din manuale, dându-ne numeric, procentual și cu titluri, cât loc ocupă istoria Transilvaniei în cuprinsul lor. E inadmisibil, credem, ca într'un manual de clasa IV-a primară, din 24 de lecții, numai una să fie din istoria Transilvaniei. O mie de ani se rezumă deci la o singură lecție despre revoluția lui Avram Iancu!

Privit sub acest aspect, studiul dlui Vasile Netea e de strictă actualitate și el ne arată că o țară se poate pierde și din lipsa unei *conștiințe istorice* pe care școala noastră a uitat să o infiltreze și să o desvolte în inima elevilor săi. Alcătuitoarii programei analitice, cei care în ultimă instanță sunt autorii în detaliu a acestor îndreptare de studiu, au trecut repede și superficial peste un mileniu de istorie transilvană, reducându-l la câteva fapte care înfățișate izolat nu prezintă nimic atrăgător și nu dau nici un randament.

Cartea dlui Vasile Netea, în ultimul ei capitol, dă o schiță de ceea ce ar trebui să fie cunoscut din istoria Transilvaniei, începând dela încercările Ungurilor de a pătrunde în platou, și până la sentința dela Viena din 1940. De acest îndreptar va trebui să se țină seamă la o eventuală revizuire a programei.

În mod deosebit vor trebui să fie accentuate în istoria Transilvaniei, următoarele:

1. *Caracterul revoluționar* al acestei provincii, care aici a fost mult mai hotărât ca în Muntenia și Moldova. Răscoala lui Horia apare într-o lumină mult mai legendară și mai amplă decât a lui Tudor Vladimirescu, de pildă. Sau câtă diferență este între tragedia revoluției lui Iancu la 1848, față de scurta durată a aceleiași revoluții în Principate. Acest continuu caracter revoluționar al Transilvaniei trebuie accentuat pentru că el, într-o atât de lungă robie, a însemnat o vie trăire a realității istorice și, prin ea, o deasă încercare de a câștiga libertatea. Cu alte cuvinte, acest caracter ne-a adus la aureola dela 1918.

2. *Spiritualitatea Transilvaniei* e un fapt a cărui ocolire e condamnată. Va trebui remarcat insistent faptul că Transilvania a rezistat tocmai prin permanenta ei apropiere de cultură. E de neînțeles cum elevii noștri nu sunt puși în situația de a cunoaște figuri de mare însemnătate culturală ardeleană; dar în schimb cunosc fapte care nu, sunt inutile, dar mult mai puțin importante. Această trăire lângă spirit, lângă carte, a întreținut o făclie de românism capabilă să alimenteze sute de ani o conștiință națională nealterată.

În sfârșit, nu trebuie uitat marele rost al Unirii cu Roma nu

numai în cauze (unde vor fi necesare sublinieri cu privire la evitarea prin aceasta a unei calvinizări preconizate de principii unguri trecuți la acest rit), ci mai ales în efecte. Școala ardeleană va trebui să capete în primul rând atributul ei de descoperitoare a originii noastre, de definire a *latinității noastre*, marele sprijin pe care ne-am bazat totdeauna revendicările.

3. O lecție va trebui să se ocupe integral despre misiunea cărturarilor ardeleni în Vechiul Regat. Dealtfel și dl Netea recomandă aceasta. Noi vom sublinia doar aspectul de cunoaștere și de înfrățire al acestei lecții, atât de necesar astăzi și întotdeauna.

Marginaliile pe care le face dl V. Netea, „Critici și sugestii” (cum le numește dsa) la programa analitică, sunt deci bine venite și de neîndoioasă utilitate, mai ales acum când cu siguranță va fi revăzut întregul program școlar în vederea unei mai atente distribuirii și a unei coordonări cu noile așezări de viață. Transilvania va trebui să-și capete atunci valoarea ei integrală și necontestată de leagăn al românismului, de creatoare, cu câte sacrificii a culturii și istoriei, de păstrătoare, cu câte sacrificii și jertfe, a tradiției, a religiei și a limbii. O recucerire a Transilvaniei se va sprijini deci nu numai pe armă, ci și pe suflet, pe conștiință.

Dealtfel lucrarea dlui Vasile Netea se deschide cu o scrisoare a dlui Ion Lupăș, istoricul ardelean, profesor și membru al Academiei Române, scrisoare care e mai mult decât o recomandare: e o adeziune. (*George Popa*)

O nouă evanghelle apocrifă

După „L'Italia” din 13-10-40 anunță „Schönere Zukunft” (22-12-40) că în celebra „Ambrosiana” din Milano — unde aflase cu 200 ani în urmă Muratori faimosul fragment cu lista cărților canonice de Scripturi — a descoperit actualul prefect al bibliotecii, Msgr. Galbeati un alt manuscris vechiu care va face mare bucurie în lumea bibliciștilor. E vorba de versiunea arabă a unei „Evanghelii a lui Ioan” din limba siriacă. Versiunea arabă e datată din anul 1058 al erei martirilor, 742 după fuga lui Mohamed, adică 1342 al erei creștine. Locul de origine nu s'a putut stabili. Imprejurarea că întrebuintează în slove coptice, duce cu probabilitate spre o mănăstire din Egipt.

Privitor la cuprins, Msgr. Galbeati scrie: „Manuscriptul nu are titlul de «evanghelie», ci «Misterele divine» așa cum au fost ele revelate sfântului Ioan. Lucrarea nu ni se prezintă deci direct ca o evanghelle, ci ca o destăinuire a Mântuitorului făcută apostolului Ioan. După cuprins însă trebuie socotită evanghelle; fiindcă

dela început până la sfârșit au acest caracter, după cum a constatat de curând și prof. Löfgren. — Se știe, că pe lângă evangheliile canonice există și așa numitele apocrife, legende ori frânturi de legende care n'au fost primite în canon. Pentru întâia dată însă, în toată literatura veche creștină, avem în față evanghelia apocrifă a lui Ioan întregă, care ne prezintă într'un tot organic istoria vieții Mântuitorului întocmai ca cele patru evangheliile canonice, împletind însă în text și tot felul de istorioare, explicațiuni și dezvoltări care lipsesc în cele canonice". — Textul siriac pe care îl are la temei această versiune arabă este necunoscut și nu s'a putut determina încă nici școala teologică din care a răsărit. Este sigur însă că el trebuie să fie cu mult mai vechiu și, în forma sa originală, poate să ajungă poate chiar la primele veacuri creștine. — Probleme care se vor discuta și lămurii în curând, după ce textul facsimilat și însoțit de traducere latinească va fi pus la dispoziția cercetătorilor. (ap).

Macedo-Românii și renașterea Ungariei

Deși oropsit de dușmani fără număr și fără milă, neamul nostru a avut în toată vremea imense resurse vitale, din cari au tras foleose toți asupritorii și toți vecinii. Vigoarea brațului, ca și agerimea minții române, și destoinicia elementului românesc de pretutindeni la cele mai felurite întreprinderi, a contribuit mereu nu numai la menținerea, consolidarea și dezvoltarea — pe cât se putea între împrejurările date — a propriei ființe naționale, ci și la renașterea și creșterea altora.

Așa a fost, bunăoară, cu renașterea economică a Ungariei. Românii macedoneni au într'asta parte impresionantă. Ocupându-se cu acest lucru, d. Victor Papacostea scrie în *Flamura* (15. XI. 40) un mic, dar cuprinzător și bine documentat studiu, din care apare, luminoasă, contribuția fraților noștri la mai binele Ungariei și a ungarilor. — Reținem:

„Urmările (păcii dela Passarovitz și a unui comunicat aulic din 1718) se văzură repede; un val de neguțatori macedo-români invadară asupra Ungariei, Banatului și Ardealului. Măsurile luate de Austria în 1718 răspundeau însă unui determinism geo-economic, pe care negustorii noștri îl verificaseră cu mult înaintea Vienei. Într'adevăr, cel mai vechiu document care pomenește de așezarea coloniilor aromânești în Ungaria este din anul 1696, deci cu un veac anterior măsurilor de protecție ce va lua Viena. Este o inscripție pe frontul bisericii ortodoxe din Mișcolț, în care se spune: „Acest locaș a fost zidit de frații macedo-români“.

În anul 1728 erau în acest oraș mai bine de 300 de familii de comercianți români; în 1788 numărul lor crește la 350. De asemenea la Tokai găsim în 1748, 102 familii; la Gojogos (?) 140. La Kecskemét, în Ungaria de mijloc, numărul lor trebuie să fi fost și mai mare dacă judecăm după biserică și bibliotecă — ambele foarte bogate — pe care le-au ridicat în oraș. Tot astfel și în celelalte orașe, întrucât ce stăpânirea turcească este înlăturată de armatele austriace, nuclee puternice de români balcanici apar pentru a întemeia piețe și pentru a deschide drumuri. La Buda sunt în jurul anului 1800 mai bine de 1000 de familii, iar în Pesta și mai mulți...

Semnificativ pentru numărul mare al macedoromânilor și pentru locul pe care îl ocupau în orașele maghiare este faptul că în dicționare și cărți de conversație, alături de limba germană și maghiară, apare și dialectul macedoromân.

De altfel, afluența comercianților români în Ungaria este recunoscută și de cercetătorii maghiari. În marea enciclopedie ungară (vol. IV) stă scris:

„Aromânii sunt unul dintre elementele cele mai de seamă ale Balcanilor; și sunt cunoscuți ca negustori până foarte departe, Prigonirea turcească i-a făcut pe mulți să emigreze. O mare parte dintre emigranți s'au așezat în Ungaria”.

Dar nu trebuie să ne închipuim că Românii din Peninsula Balcanică consimțeau ușor să-și aducă familiile și să se așeze în cuprinsul Ungariei. Monarhia habsburgică a întreprins o intensă propagandă pentru a-i determina la aceasta. Înlesniri, privilegii economice, titluri nobilitare — erau folosite din belșug pentru a atrage pe acești oameni. Viena opunea vechei feudalități maghiare, excesiv de conservatoare și neînțelegătoare față de spiritul progresist al timpului — o nouă nobilime de comercianți, industriași și bancheri, investiți cu titluri de nobili, cavaleri și baroni. *Baronii Sina, Dumba, Șaguna, și Mocloni* n'au fost firește singurii. Cât de mult au ținut cei din Viena să fixeze pe Aromâni în orașele Ungariei se vede din faptul citat de Dușan Popovici, că au înobilat pe un consilier financiar care, la anul 1755, a determinat circa 500 de negustori supuși turci, să-și aducă familiile în Ungaria. Isoarele toate ne arată că acești oameni aduceau nu numai energia și experiența lor negustorească, dar și capitaluri mari. Cei mai bogați erau cei originari din Moscopole. După arderea acestui mare oraș românesc din Peninsula Balcanică din 1769 de către Turci, cei mai mulți dintre locuitori au fugit în Ungaria. *Dușan Popovici* crede că această mișcare de populație a avut urmări extraordinare pentru viața economică a Ungariei. Iată cuvintele sale:

„La anul 1769 s'a întâmplat o adevărată revoluție. A fost distrus orașul Moscopole și după toate probabilitățile și alte câteva localități românești. Aromânii, în massă, au trecut în monarhie, în Ungaria, mai ales“.

Bogăția acestor fugari era proverbială; istoricul sârb amintește o sumă de povestiri asupra condițiilor dramatice în care ei au reușit să-și salveze viața și averile. Intrarea unor atari capitaluri în economia Ungariei s'a simțit, Nouii veniți au luat în antrepriză moșii, vii, păduri, au pus în valoare bogățiile Ungariei, au întemeiat mari crescătorii de vite și au pus în mișcare comerțul de vinuri și de grâu al Ungariei. Au întemeiat apoi fabrici, ateliere, tipografii și, în măsura în care Dunărea se elibera (pe urma războaielor austro-turcești), tot ei întemeiau și navigația fluvială. Familia *Spârtu* singură dispunea, la începutul veacului trecut, de 13 vase pe Dunăre și de o armată de agenți și funcționari. În toate orașele mai mari din centrul și răsăritul Europei, te întâmpinai reprezentanții acestei vestite organizațiuni. Dușan Popovici spune că banii de aur expediați de această casă în afacerile ei comerciale, erau uneori în cantitate atât de mare, încât erau încărcăți în butoaie și cântăriți. Tot atât de cunoscută era familia *Darvar* (de origină din Vlaho-Clisura). Casa de bancă a acestei familii dispunea de un capital evaluat, la finele veacului al XVIII-lea, la peste un milion florini aur. Încă mai bogată a fost banca fraților *Sina*, originară din Moscopole. Banca Sina a avut o mare dezvoltare până în a doua jumătate a veacului trecut. Pentru împrumuturile de consolidare ale țărilor din sud-estul Europei, Sina concura pe Rotschild.

Cât de vie era încă la începutul veacului trecut conștiința națională a acestor colonii românești, ne-o arată mișcarea intelectuală pornită de ei în Buda-Pesta; în deosebi cărțile apărute. Până și soțiile lor — rupând-o cu moravurile de acasă — participau la viața de societate și la mișcarea națională.

Întâlnim la anul 1812 chiar o foarte numeroasă asociație a doamnelor macedo-române din capitala Ungariei, mișcare despre care a scris foarte documentat răposatul nostru Octavian Lugojanu.

[...] Intr'adevăr, capitalurile acestor oameni au fost una dintre principalele pârghii în opera de reclădire a Ungariei. Multe instituții, clădiri monumentale și lucrări publice din regatul maghiar își amintesc capitolul și concepția acestor frați dispăruți.

Pentru a ne face o idee, vă citez după *Réval Nagy Lexikona*, rândurile închinat de maghiari lui Simeon Gheorghe Sina, care „a contribuit cu dărnicie la înfăptuirea Creditului agrar ungar, la inte-

meierea Societății de asigurare maghiară, la promovarea problemei căilor ferate și a navigațiunii cu vapori, la canalizarea fluviilor, la ridicarea și îndreptarea agriculturii, s'a îngrijit de școală și de educația poporului, a creat muzeul național, Spitalul de copii și alte spitale, leagăne, orfelinat, Institutul orbilor, Academia Comercială, Teatrul Național, Conservatorul, Corpul Pompierilor, Casina Națională, Basilica din cartierul Leopold, Casa artelor frumoase și mai presus de toate Palatul Academiei de științe ungare; toate îi vestesc numele, ca al unui întemeietor".

Atât de mult au făcut frații noștri macedo-români pentru renașterea economică a Ungariei. Cine va fi însă în stare să spună cât de mare-i partea de contribuție la dăinuirea și desvoltarea Ungariei, a Românilor ce și-au petrecut zilele pe pământ supus cumva stăpânirii ungurești vreme de o mie de ani. Oștirii maghiare aceștia i-au dat gloria care-i Ion Huneade; Bisericii lor catolice pe Nicolae Olahul, artelor și culturii maghiare pe veșnic cu laudă pomenitul rege Matiaș și nenumărați slujbași anonimi, dar muncitori cinstiți și răbdurii în slujba unui stat care nu era a lor (*dn*).

NOTE LITERARE

Recitind pe Pavel Dan

E potrivit, în aceste vremuri de grea cumpănă pentru neamul românesc, să evocăm figura aceluia scriitor de mari posibilități (cel mai mare din generația tânără a Ardealului) — Pavel Dan.

El își doarme somnul de veci în cimitirul din Cluj. L-am lăsat acolo, parecă să chezășuiască veșnicia românească pe acele me-leaguri, așa cum a prins, în linii sobre și în scene de un desă-vârșit realism, sufletul dârz și monumental al Moșului din Munții Apuseni, sau al țăranilor din Câmpia Transilvaniei.

Cartea lui: *Urcan Bătrânul* (Fundatia pentru literatură și artă. Bucuresti, 1938) este cel mai prețios dar făcut acestor zile, în care sufletul Ardealului, cântat de el, plutește fără astâmpăr în văzduhul pe care i-l împart hotare nedrepte.

Ne întoarcem la ea, ca să luăm contact (căci numai așa mai putem lua) cu țara de dincolo, cu poezia sobră și profundă a plaiurilor românești pierdute. Parcă suflă un vânt de largă muștrare din paginile acestei cărți, parcă ne strigă durerea lui adâncă poporul acela de umbre, — sau convoiul necăjiților de azi, care, a-

dunând durere la durere, Ingenunchie în fața destinului ca în marile tragedii antice...

Nu putem să ne mai ocupăm de valoarea estetică, incontestabilă, a cărții lui Pavel Dan, căci, recitind-o acum, cele două nuvele cu caracter istoric: *Il duc pe popa și Iobagii*, mi s'au înfipt în mințe cu o putere care nu vine atât din măiestria artistică, cât din actualitatea lor sfâșietoare, din reeditarea lor, cu o înfiorătoare exactitate, pe planul vremilor pe care le trăim.

Tabloul întunecat al transportului preoților și intelectualilor români în închisorile ungurești, este reprodus, parecă, după știrile de ieri și de azi.

Și toată acea negură care plutește peste rânduri, se înalță și apoi iarăși recade, mai grea și mai fără de sfârșit — îți năvălește în suflet și-ți întunecă gândurile...

„Preotul ieșind în verandă să-i spună slugii să meargă înainte cu căruța, văzu poporul adunat. Sătenii se descoperiră; peste mulțime falfăi aripa liniștii.

Preotul simți că trebuie să le spună ceva acestor buni copii ai pământului. să-și ia rămas bun dela ei.

— Oameni buni, încep eu încet, parcă i-ar fi fost frică să nu-l audă cei din casă. Înainte de a porni, vă las o vorbă: să nu vă uitați legea și graiul; legea românească și graiul românesc, moștenit dela părinți. Pentru asta oricât veți suferi, veți fi cu conștiința împăcată că v'ați făcut datoria și veți putea îndura suferințele oricât ar fi de grele. Atâta vă spun.

Acuma eu mă duc dintre voi. Se poate întâmpla să mă mai întorc, dar iarăși se poate să nu mă mai întorc niciodată. După cum mi-o fi scris. (Preotul se uită spre ușa casei, temându-se să nu-l audă preuteasa și o văzu în prag, cu copila în brațe).

De v'am fost om rău, să mă iertați, că «numai, Tu, Doamne, ești fără de greșale»; de v'am fost om bun n'aveți să-mi mulțumiți cu nimic.

Între voi îmi rămâne nevasta și copiii, îmi rămâne ce bruma de avere am și eu: bucatele în câmp și vitele în pustă. Aceia dintre voi cari nu aveți de lucru cu ale voastre, ați mai isprăvit cu seceratul și cu ogoritul, dați-i și doamei preutese o mână de ajutor, să nu-i putrezească holdele în câmp, ori să-i rămână arătura neșemănată.

— Ajutăm, domnule părinte. Cum să nu ajutăm.

— Ajut, domnule părinte, strigă cineva dinspre șură.

— De m'oiu întoarce, vă voiu răsplăti și nu îți rămânea de de pagubă; de nu, să vă răsplătească Dumnezeu.

Intră în casă, unde își luă rămas bun dela ai lui și ieși urmat

de jandarmi, de primar și de preuteasa, care, cu copila în brațe, îl petrecu până la poartă.

Jandarmul se urcă în trăsură, cu sluga, să păzească arhiva și plecară înainte.

Când să treacă preotul, mulțimea se rupse în două, făcându-i loc, ca în biserică la leșitul cu cădelnița.

— Rămâneți cu bine, oameni buni!

În aceeași clipă începură clopotele la bisericuța din deal. Sunetele dulci, arginții, porniră pe două drumuri deosebite, rătăcind nesigur, apoi se găsiră și plecară alături, într'o melodie clară, dureroasă.

Preotul își făcu cruce. După el satul întreg se descoperi și zise plângând:

— Doamne, ajută-i!

Porniră apoi încet, la deal. În frunte mergea preotul cu cartea de rugăciuni în mână, cu mantaua pe braț; în urmă-le venea mulțimea sătenilor, bătrâni, copii, cu capetele descoperite, triști și tăcuți, în convoiu de îngropăciune.

Deasupra, cântecul clopotelor plutea larg, tremurător, ca un plâns amar* ... (pp. 152—154).

Dar țin să notez aici că pe cât de sumbre sunt perspectivele unor astfel de scene, pe atât de luminoase sunt izbucnirile revoluționare din nuvela *Iobagii*. Pavel Dan a prins în cele două nuvele, două aspecte caracteristice ale sufletului ardelean.

Între ele parecă ar fi o prăpastie. Dar Pavel Dan arată, cu o uimitoare măiestrie, cât de repede, în vremi de mare vrajbă, se poate stabili o punte de trecere. Atunci tot ce prezenta înainte răbdare și supunere, duvine furie și acțiune. Iar părintele Mare Gheorghe din *Il duc pe popa* poate deveni Popa Costan din *Iobagii*, sufletul revoltei, după ce a fost atât timp apărătorul neascultat al dreptății:

„Cruce! Vor săru'a securea asta. Tot cruce e. Și ea a ajutat totdeauna Românului. Tot ea va să-i mai ajute și de aci înainte, când o trebui” (*Iobagii*, p. 336).

Iată de ce mi se pare că în aceste vremuri triste, trebuie să amintim pe *Pavel Dan* și să ne întoarcem la scrisul său evocator și amar.

Inchinându-ne muncii lui, să încercăm a scoate din durerea de azi elementele care să ne reabiliteze mâine. Căci am păcătuit față de Ardeal. Până și noi Ardelenii, am păcătuit față de Ardeal.

Să ne ispășim păcatul, muncind cu năstrușnică energie pentru biruința lui. El să fie punctul nostru de orientare și rugăciunea noastră cea de toate zilele.

Radu Brateș

Țara Silvaniei

Note pe marginea unei reviste fără de noroc.

Dintre țărișoarele noastre — Maramureșul, Oașul, Silvania, Bihorul, Hațegul, Severinul, Amlașul, Făgărașul și Bârsa — împânzite pe spinările și depresiunile carpatice, bastioane de rezistență etnică a Nației, cea mai vitregită de vremuri a fost de bunăseamă Țara Silvaniei.

Așezată, ca surata ei mai tânără dela răsărit Moldova, „in calea tuturor răutăților“, — Țara Silvaniei a avut soarta cea mai grea, fiind punctul cel mai vulnerabil al spațiului transilvan.

Așa în trecut ca și ieri, în Septemvrie 1940.

După realizarea unității politice a Neamului, o seamă de bărbați sălăjeni, foarte puțini la număr, în cei 22 ani de stăpânire românească, s'au căsnit să repare atâtea nedreptăți istorice abătute asupra acestui colț de țară și să facă din Sălaj — cum i s'a zis oficial — un bastion de rezistență pentru Țara din al cărei întindere naturală făcea parte din dreptatea dumnezeiască și jertfele atâtor martiri și aleși bărbați sălăjeni.

Toată munca acestora, toate străduințele lor trudnice s'au jovit de un ceva, care an de an se cristaliza, în ceea ce se cheamă *necunoașterea realităților locale* pentru cei cari aveau să ne sprijinească de sus.

Din această lipsă de cunoaștere, existentă sub diferite forme și aspecte, mulți din cei de jos, dar mai ales din cei de sus, au săvârșit adevărate crime naționale, cu deosebire în ultimii ani de stăpânire românească.

De necrezut multora, dar așa a fost.

Pentru moment nu intră în preocuparea noastră fixarea acestora, ci altceva.

După epuizarea tuturor mijloacelor, ce omenește au fost posibile, mâna de oameni, de care am amintit, a încercat ultima posibilitate. Să facă cunoscute tuturora, cărora se cuvine, specificul, nevoile și aspectul realităților trecute și prezente din Țara Silvaniei.

Posibilități materiale pentru editarea unei monografii, de proporții meritate și așteptate, n'au fost. După multe frământări, au recurs la scoaterea unei reviste, cu titlul „Țara Silvaniei“, din care a apărut Nr. 1, anul I, la 1 Septemvrie 1940, deodată cu intrarea în vigoare a dictatului durerosului arbitraj dela Viena. — O revistă fără de noroc, nici măcar nu s'a putut răspândi.

Chiar din numărul întâiu, redactat în condițiuni tehnice excelente și cu articole semnate de cei mai aleși oameni de cultură ai Sălajului sau cu dragoste de glia acestuia, se desprinde clar ținuta regională a revistei.

Articolele, bine alese și foarte bine documentate, sunt semnate de: Elena Hossu-Longin, Dr. Ilie Dăianu, Laurențiu Bran, Leontin Ghergariu, Dr. Emil Lobonțiu, Dr. Laurian Someșan, Grațian Mărcușiu, Ioan Danciu, Dr. Ioan Georgescu, Ion Rădulescu, etc.

Din varietatea lor se conturează câteva aspecte ale Țării Silvaniei: geologic, geografic, etnografic, cultural și național.

Di Dr. Laurian Someșan, într'un studiu de 8 pag. scoate în evidență unitatea spațiului transilvan, desprinsă din structura și orientarea reliefului său, precum și din condițiunile economice și geopolitice, cari au favorizat evoluția etnică a Românilor, în decursul vremurilor, pe acest ales și de Dumnezeu binecuvântat pământ.

Prin faptul că din cuprinsul peisagiului Țării Silvaniei se desprind toate elementele spațiului transilvan; aceleași formațiuni geologice cristaline, cari apar în culmea Lăpușului, Făgetului (Codrul), Meseșului, în Munții de Aramă (Rezul) și în diferite crâmpie de dealuri (Dealul Rotund, Măgura Șimleului, etc...), înecați în sedimente recente, formate din aceleași calcare mezozoice și aceleași sedimente moi (marne și argile), caracteristice podișului Transilvaniei, Sălajul se integrează admirabil în unitatea spațiului transilvan.

Cele mai înalte culmi se ridică la 900—950 m., dar nicăiri pământul Silvaniei nu se coboară la nivelul câmpiei Tisei. Pragul Munților de Aramă (Rezul), Făgetul și bariera Meseșului prelungită în Lăpuș, alcătuiesc o cingătoare înaltă, care împrejmuește toată Țara Silvaniei.

Legătura strânsă între Țara Silvaniei și spațiul transilvan se desprind și mai clar din covorul de vegetație caracteristic podișului transilvan, care dă un contrast izbitor cu vegetația de pustă de pe câmpia Tisei, precum și din orientarea economică și de legătură cu centrul Transilvaniei, legătura cu câmpia fiind anemică.

Acest pământ al Țării Silvaniei, integrat geograficește și prin structura sa geologică în spațiul Transilvaniei, trebuie să ducă aceeași soartă comună cu acesta.

*

În ce privește trecutul istoric al Țării Silvaniei, păr. Dr. Ilie Dăianu în articolul „Badea Gheorghe Pop de Băsești”, Elena Pop Hossu-Longin în „Amintiri”, Laurențiu Bran în „Începuturi de învățământ românesc din Sălaj”, Leontin Ghergariu, Dr. Ioan Danciu, Dr. Ioan Georgescu etc. aduc alese și serioase contribuțiuni.

Din începuturile sale acest pământ ne-a aparținut numai nouă.

Extinderea geografică a elementului românesc până în Bosnia, Galiția, Tatra, etc., tentaculele noastre etnice au fost sortite dispariției în masa altor neamuri, dar în Țara Silvaniei — poarta pe care s'a scurs „civilizația“ asiatică spre Ardeal — elementul românesc s'a menținut în mase omogene.

În Cronica lui Anonymus, Românii din Sălaj sunt amintiți destul de timpuriu.

Primele elemente străine au fost aduse în Sălaj să păzească granița spre Ungaria și drumul sării dela Dej la Szolnok, infiltrându-se, sub protecția stăpânirii, încet prin mai multe sate românești.

În întâia jumătate a sec. al XVIII-lea, în arhiva județului din Sălaj, acte dresate de oficialitatea maghiară, mărturisesc singure de romanitatea absolută a satelor sălăjene, precum și de procesul de colonizare și apoi maghiarizare a acelor aflate azi cu populație mixtă, româno-maghiară.

O parte din aceste documente apar în articolul păr. L. Bran. Astfel în raportul primpretorului Balint Toma din Tășnad, către Prefectura județului Solnocului de Mijloc (jud. Sălaj s'a format din unirea, la 1876, a jud. Solnocului de Mijloc cu jud. Crasna), din 28 Ianuarie 1811, asupra învățământului primar din plasa Tășnad, despre comuna Mecențiu, azi cu populație în majoritate ungurească, cu 1 biserică rom. cat. și alta reformată, scrie: „Vă rog cu toată supunerea să-l recercați pe Episcopul de Oradea să cedeze Românilor școala catolică din Mecențiu, fiindcă comuna întreagă e românească, iar romano-catolici nu sunt de cât preotul, administratorul dela o moșie domnească și clopotarul“.

Rapoartele tuturor primpretorilor din Sălaj din acel an, asupra învățământului, publicate de păr. Bran, din acest punct de vedere, sunt concludente.

Politica de înstrăinarea Sălajului prin colonizare și maghiarizare, dusă în ritm progresiv accelerat în tot sec. al XIX-lea și începutul celui următor, ne-au răpit o parte din satele noastre.

Puterea de viață a Românilor noștri ne-a fost singurul bastion de întărire. — Șvabii, cu excepția a 3—4 comune, au căzut pradă acestei politici, cu un număr mai mic de Români de pe granița etnicului românesc.

Din punct de vedere etnografic și demografic sunt de remarcate studiile d-lui Dr. Ioan Danciu: „Evoluția numelor patronimice la Românii Sălăgeni“ și „Vitalitatea Românilor sălăjeni“, din cari reapar până la evidență stăruierea Românilor în Țara Silvaniei și loviturile cărora au stat țintă secole de-a rândul.

Din articolele d-lor Leontin Ghergariu, Grațian Mărcușiu — redactorii revistei — ca și din ale celorlalți apare curat caracterul românesc al Sălajului, care în trecut a dus aceeași vieată națională cu Românii din întreg Ardealul, fiind părtași de acelaș nenoroc și la aceleași lupte de existență națională.

Sălajul, brăzdat în lung și lat de valuri romane, unde străjuia cândva cetatea Porolissum, capitala unei părți a Daciei, locuit de un viguros element românesc și de unde au răsărit atâția bărbați de seamă a românismului: Episcopul martir Grigorie Maior, Episcopul Ignatie Darabant, Simeon Bărnăuțiu, Florian Mărcuș, Ioan Maniu, Andreiu Cosma, Alimpiu Barboloviciu, Episcopul Ioan Alexi, Mitropolitul Ioan Vancea, Gheorghe Pop de Băsești, Gavril Trifu, Vasile Pățcașiu, Demetriu Sfura, etc... acest Sălaj nu va putea fi decât românesc.

Dacă intrarea Ungurilor în Ardeal acum 1000 de ani prin Porțile Meseșului, dacă penetrația maghiară în Țara Ardealului tot prin Silvania, dacă lupta de desființarea noastră prin biserică — Hajdudorogh — a început tot de partea de nord a acestei Țări a Silvaniei și n'au putut desființa caracterul românesc al Sălajului, nici reintrarea vremelnică, impusă și nedreaptă a Ungurilor, din Sept. 1940, în partea de nord a Ardealului tot prin Sălaj, cu tot cortegiul ei de omoruri, schinjuiiri, tăciunării, expulzări în masă, cari s'au produs mai ales și mai din gros tot acolo, nu vor putea șterge niciodată pecetea stăpânirii noastre acolo.

Tot ce e acolo, munți, dealuri, câmpie, ape line și răcoritoare, așezări românești în mase compacte prin toate văile și depresiunile Meseșului, Rezului, Codrului și dealurilor ce se lasă domol spre câmpia Tisei, adică toată Țara Silvaniei, e numai a noastră.

Mormintele atâtor bărbați de seamă, dela Bocșa, Bădăcin, Băsești, Șimleu, Supurul de Sus, etc., ca și puterea de vieată a sălăgenilor noștri, ne e singura cheazășie într'un viitor așteptat de toată suflarea românească.

ȚARA SILVANIEI — țară de dor și jale și ... revistă fără de noroc.

Ioan Ardeleanu Senior

„Este Istoria Transilvaniei un studiu inutil?”

Intrebarea este titlul unei recente lucrări a d. Vasile Netea. (Sibiu 1940), titlu ce intrigurează și ne umulește în acelaș timp! Căci jalnicul strigăt al poetului păturirii noastre, ne rămâne în permanență viu: „Istoria de veacuri a Ardealului românesc, e istoria de lacrimi și de umuință a unui popor orfan. Ardealul o mie de ani și-a muiat desnădejdea în jale și s'a mângăiat cu visul“.

La 22 de ani după împlinirea „mărețului vis”, ne întrebăm: cu ce a fost alinată această suferință? Și cu ce a fost răzbunată mai ales? — Cu o nouă și cruntă lovitură în tot ce-aveam mai mai drag. Cu o izbitură în măruntaiele hărțuitului Ardeal!

O infimă parte de vinovăție pentru această pierdere poate avem și noi. Că nu ne-am străduit a pătrunde acele numeroase taine pomenite de d. prof. I. Lupaș, și de care este încă plin trecutul Transilvaniei! Acest întunec, înfățișat azi de propaganda maghiară atât de tendențios, va trebui cercetat odată de cărturarii și dascălii noștri.

Este imperativul istoric al momentului de față. Pentru rezolvarea lui, a dat semnalul d. V. Netea, în broșura de care ne ocupăm în rândurile de față.

Titlul lucrării nu indică atât de mult indoiala utilității acestei istorii, ci mai mult o muștrare sub haina ironiei, adresată celor destinați a cultiva dragostea și venerația pentru patrimoniul nostru sfânt, pentru locul viețuirii și somnului de veacuri a strămoșilor noștri. Pentru *cel care uită* că „Ardealul a avut totdeauna față de noi o funcție descălecătoare și toate aceste gesturi de expansiune ... coincid cu începuturi de epoci sau curente istorice, fiind din punctul de vedere al formării noastre tot atâtea «originalități» repetate” (V. Băncilă).

Despre această omisiune — pe care în termeni redacționali am putea-o numi „inadvertență cerebrală” — datorită celor meniți a se ocupa cu buna creștere în această țară, se convinge d. Netea în urma unei minuțioase analize a problemei și a extensiunii ce s'a rezervat atât în programa de școală cât și în manualele de școală.

Intr'adevăr, din cele 37 lecții de istorie prevăzute în manualul oficial de cl. III-a, abia 4 lecții sunt rezervate Transilvaniei; din 24 lecții la cl. IV-a, abia 1. Nu-i mai îmbucurătoare situația nici a cărților de curs complementare. În plus, acolo unii autori au mai strecurat și greșeli științifice.

Această orânduire programatică îl duce pe d. Netea, ca și pe fostul lui profesor de istorie, d. I. Lupaș, la convingerea că învătământul nostru istoric a avut până acuma o *temelle dualistă* — Muntenia și Moldova —, care va trebui „să fie înlocuită potrivit realității istorice și politice, cu una *trialistă*: *Transilvania, Muntenia și Moldova*.

În partea a treia a lucrării, d. Netea aduce o contribuție pozitivă pentru soluționarea acestei probleme, schițând un număr de 23 subiecte ce ar putea figura pe viitor în manualele școlare, pentru o completă cunoaștere a realității istorice a Transilvaniei.

Broșura d. Netea este una dintre lucrările cu conținut mic, dar cu ecou mare. Ea ne aduce nădejdea unei reparări a greșelilor din trecut.

T. Aștlean

CRONICI

La 1 Decembrie

Atât dată jubiliu. Era doar ziua marel biruinți. Ne amintea încoronarea glorioasă a luptei milenare pe care a purtat-o neamul nostru pentru lumină, pentru dreptate, pentru libertatea sa. Acest trecut de vieri și fapte mari ne apărea rezumat în apoteoza adunării dela Alba-Iulia, care a decretat unirea, pe care o credeam și o voiam pe vece.

Azi plângem. Avem inimi zdrobite și suflet cernit. „Țara voastră — citim în Isaia — este o pustietate, orașele voastre arse de foc, rodul ogoarelor voastre mâncat de străini înaintea ochilor voștri și toate sunt paragină, ca la prăpădul Sodomei” (1, 7). Și țărăși: „Pământul jelește și se ofilește, lumea toată se usucă și este în câmpână mare... Pământul stă pângărit sub cel ce-l locuiesc, căci ei au călcat legea, au înfrânt rânduiala și au stricat legământul de vece” (Is. 24, 4—5).

Ne recunoaștem vinile și greșelile, la care toți suntem părtași, în măsură și forme deosebite. „Unii pentru că au tăcut — cum a spus Conducătorul Statului, d. gen. I. Antonescu la adunarea care s'a întrunit la praznic, îndoliat de astă dată, în cetatea lui Mihai la 1 Decembrie — alții pentru că au greșit, cu toții pentru că am suportat”. Pomenirea zilei unirii celei mari ne face și mai vie durerea pentru aceste ulnăvâții, pe care evocarea trecutului de glorie le face și mai apăsoare.

În același timp însă știm și simțim, că rânjetul victorios al celorce, pe căi piezișe, fără drept și fără glorie, au

isbutit să-și sfășie o bucată din trupul nostru, n'are nici îndreptățirea bucuriei cinstite, nici certitudinea dăinuirii. Ei sunt doar unealta de care se folosește Provedința pentru a ne face să ispășim greșelile zăvârșite. Ca odinioară străbunul lor Atilla, sunt și ei un „biclu al lui Dumnezeu”. Atât însă și nimic mai mult. Purificați prin suferințe, tot noi vom fi moștenitorii pământului care după toate dreptățile a fost și trebuie să fie țarășii al nostru. Neamul nostru a văzut și alte furtuni, a biruit și alte nedreptăți. Niciodată durerea nu l-a înfrânt, ci l-a călț și l-a îndărjit la luptă nouă.

Astfel înțeleasă, comemorarea lui 1 Decembrie trebuie să însemne începutul conștient al eforturilor noastre de renaștere și reînțregire. Lozinca s'a dat de chiar Conducătorul Statului: „Ne-am născut aci, suntem cei dintâi așezați aci și vom pleca cei din urmă. Vom muri aici, fiindcă nu putem părăsi ceea ce nu se poate părăsi. Nici furtunile, nici truștile, nici trădările nu ne vor cînti... Toți trebuie să păstrăm încrederea în drepturile neamului, să ducem o luptă de credință, de muncă și de jertfă și prin jertfă să ne câștigăm dreptatea. Fiindcă dreptatea străjuește lumea. Și dreptatea lumii va fi dreptatea noastră”. — Așa să fie. (a).

Condițiile păcii

Pacea din 1918 a avut la temelie tainmoasele puncte ale fostului Președinte al S. U. din America, Wilson. Actualul conducător al puternicului imperiu din lumea nouă, d. Roosevelt, nu-i

exclus să aibă un rol asemănător la încheierea actualului conflict. Dar și abstracție făcând de această eventualitate, dânsul este nu numai un cărmuitor de mare calibru, ci și un gânditor social din cei mai de seamă. Limpezimea observațiilor sale este tot atât de remarcabilă ca și fondul de adevăr adânc pe care-l cuprind. De aceea ne interesează felul cum vede dânsul posibilă asigurarea unei păci durabile între popoare.

Ca ocazia unei conferințe de presă, d. Roosevelt a fixat cinci condițiuni esențiale, pe care s'ar putea clădi această pace. *Dezarmarea* ar fi întâia. Câtă vreme poporul trăiește sub groaza că va fi bombardat din aer sau atacat de altă națiune, nu poate fi vorba de pace. — E necesară apoi *libertatea presei*. D. R. o socotea foarte importantă. Națiunile trebuie să aibă informațiuni exacte, necesarurate și netrunchiate cu scopuri tendențioase. Echilibru și stabilitate nu-i cu puțință dacă krvoasele de informații nu sunt accesibile tuturor. — Urmează *libertatea religioasă*, apoi *libertatea exprimării ideilor*. Trebuie să se lase această libertate tuturor, cu restricția însă ca nimeni să nu poată propovădui răsturnarea formei de guvernământ. — *Punerea la adăpost de nevoi* este ultimul punct. El s'ar putea realiza, crede d. R., prin desființarea barierelor culturale și comerciale dintre națiuni.

Pără a prezenta un sistem complet și suficient de principii pentru reconstrucția lumii de mâine, cum cuprinde cuvântarea de Crăciun a lui *Pius XII*, sugestiile dlui R. cuprind totuși mult adevăr. Am observa doar atâtă că „desființarea barierelor culturale și comerciale dintre națiuni”, după a noastră părere, este departe de a produce, singură, bunăstarea generală și o justă împărțire a bunurilor. Ar fi minunat dacă, printr'un mijloc atât de ușor, s'ar putea realiza, quasi automat, dreptatea socială după care înseamnă pământul.

Dar falimentul economiei liberaliste dovedește, din păcate, contrarul. Pentru a face dreptate în fapte, trebuie să avem mai întâi spiritul dreptății, cugete și simțiri drepte și creștinești. (a).

Ștergeți „rujul”!

Inițiativa a pornit de departe, în extremul orient. Aparține frumoaselor din țara lui soare-răsare: Japonia. Și încă celor mai frumoase dintre ele. Au pornit-o — citim în „La Croix” din Lyon — „stelele” de cinematograful, pe care le-au urmat imediat artistele dela operă. Așa au găsit ele de cuviință, că în vremuri grele ca ale noastre nu stă bine o anumită eleganță prea gălăgioasă și prea țipătoare. Au declarat deci război nu numai rujului care ascunde, sub un strat de grăsime vopsită, buzele femeilor, ci și unduțașile permanente care se clădesc în forme fantastice pe torturatele capete de femei. — Fără amânare „Liga patriotică a femeilor japoneze” a luat conducerea și organizarea unei acțiuni de stil mare, în toată țara, pentru generalizarea inițiativei. Delegetele ei cutieră orașele mari și cheamă la ordine, fără cruțare, pe surorile lor, care prea vreau să fie văzute.

Să propunem frumoaselor noastre spre imitare exemplul japonezelor? Ar fi o revoluție periculoasă, din călea căreia nu ferim. Totuși ceva ar trebui învățat și reținut: să se observe în vopseli și plețănături măcar măsura bunului simț. Exagerările sunt urite și în vremuri normale. Acuma repugnă. Dar să nu ne facem noi judecători. Dăm cuvântul gazetei din Lyon, judecata căreia ni se potrivește și nouă. — „De ce atâtea dintre contemporanele noastre se cred obligate a arăta un obraz mai bogat în culori decât paleta unui pictor? — Acele edificii capilare complicate, caerele de lână încrețită care încornează căpșoarele multor doamne, necesitând vizite dese și scumpe la frizer, se potrivesc oare cu nenorocirea vremii?”

— Pe lângă că acești bani ar putea fi folosiți mult mai bine pentru operele de ajutorare a prizonierilor și refugiaților, de exemplu, nu trebuie să uităm că am fost învinși. O anumită discreție în ținută este infinit mai conformă cu demnitatea pe care trebuie s'o păstrăm în înfrângere. — Să mai adăugăm, în plus, că adevărata eleganță stă din simplitate și măsură". — Noi nu mai adăugăm nimic. (a).

Din raiul sovietic

Ziarul „Pravoslavna Rusi” care apare în Slovacia, publică crisoarea unui călugăr fugit din fosta Polonie cedată Rușilor, din care extragem următoarele:

După intrarea trupelor rusești în Poceav (10 sept. 1939), mănăstirea număra la 200 membri. Comuniștii au pus mâna pe bunurile ei, iar pe călugări i-au înghesuit într'un edificiu al mănăstirii, însă în urma necontenitelor șione, cea mai mare parte a lor s'a împărțiat pe la casele lor. Sovietele au pus în spatele mănăstirii un impozit de 30.000 ruble, pe care foarte cu greu îl pot achita călugării.

Comuniștii au încercat să dea jos crucea de pe clopotnița mănăstirii, punând în locul ei steaua lor. Au chemat deci pe un meșter și i-au oferit 1000 ruble pentru acest lucru, însă el i-a refuzat și nici amenințarea că va fi deportat în Siberia, sau că va fi împușcat, nu l-au putut cînti din loc.

În teritoriul fostei Polonii, azi sub stăpânire roșie, toți episcopii și preoții sunt deocamdată în viață; ei însă sunt împuși cu foarte mari dări, varînd între 1.000—30.000 ruble, după mărimea parohial. De asemenea și bisericile sunt impuse dela 300—3.000 ruble. Când nu mai pot plăti, preoții sunt siliți să părăsească parohia, iar bisericile sunt închise. În sfântă mănăstire vin tot mai mulți închinători din Rusia Sovietică, aducând pămînt de pe mormintele rudelor înmormîntate fără preot, pentru a fi sfințit, care e apoi presărat

pe mormîntul celui defunct. Ei spun că în Kiev toate bisericile au fost dărâmate în afară de una, a sf. Ilie, unde și astăzi se mai fac slujbe. Acelaș lucru s'a întîmplat și la Odessa. Vin pentru liturghie nu se află, de asemenea nici grâu pentru prescuri. Tineretului i-se interzice să meargă la biserică. Mulți dintre copii sunt nebotezați și foarte puțini sunt aceia care sunt botezați în biserică.

Așa grăleşte acest ieromonah refugiat din raiul sovietic. Iar dacă cineva dorește această împărăție a întunerecului, nu știe ce dorește. (b).

Moartea Msgr. Anton Korosec

În 14 Decembrie 1940 s'a stins, la Belgrad, zelosul preot de pastorație și prelatul distins care a fost *Anton Korosec*. Născut la Piseriani în 12 Mai 1872, el moare în vîrstă de 68 de ani, lăsînd în urmă mari regrete în sânul neamului său și un nume care a trecut de mult peste granițele țării sale. A ajuns cunoscut și la noi, ca pretutindeni, prin activitatea sa politică. Încă în 1905 a fost ales să-și reprezinte în dieta dela Viena poporul său sloven, iar în 1918 a luat parte activă și importantă la făurirea actualului stat jugoslav. De atunci a rămas mereu în primul plan al vieții politice din noua sa patrie, purtînd în repetate rînduri demnități de înaltă mîna. S'a străduit mult pentru pace. Pentru cea internă înainte de toate, raporturile dintre sârbi și croați fiind, precum se știe, în permanentă tensiune. A lucrat de asemenea cu toată puterea la încheierea unui concordat între Sfîntul Scaun și Jugoslavia; se știe însă că această încercare n'a izbutit. Pentru a liniști spiritele, în 1937 și-a retras această propunere. În vremea din urmă a fost Președinte al Senatului și ministru al Instrucțiunii. Și-a cîștigat merite rămînătoare prin activitatea lui neobosită închinată ridicării religioase, naționale și culturale ale poporului său. (a).

Cărți oprite

Citim în „Osservatore Romano” că Congregația Sf. Oficiu a trecut în indexul cărților prohibite două cărți mai noi. Și anume: „La Sacra Scrittura, psicologia, commento, meditazione”, scrisă de preotul catolic italian *Dolindi Ruotolo*, și cartea lui *Karl Pelz*: „Der Christ als Christus”. Despre aceasta din urmă observă semioficiosul Vaticanului că, deși scrisă de un foarte vrednic preot în pastorație, interpretând doctrina despre corpul mistic al lui Hristos, ajunge la concluziuni care nu se împacă cu doctrina tradițională. După părerile autorului ar fi „membri ai lui Hristos în sens real, așa cum mâna este parte a trupului nostru, și că aparțin celei de a doua persoană din sf. Treime ca membre reale și adevărate”. Această concepție ar duce la un panteism deghizat, întrucât credincioșii, constituind o singură persoană cu Hristos pneumaticul, n’ar mai rămâne persoane independente. S’ar face de prisos în felul acesta, și sf. euharistie. (a).

Biserica ortodoxă și calendarul gregorian

Se știe că multe biserici ortodoxe numai cu greu au admis calendarul gregorian, pe care-l considerau ca ceva exclusiv al „papistașilor”, care contaminează ritul oriental. Unele nici până astăzi nu l-au admis. Ocupându-se cu această problemă, sinodul patriarhiei din Antiochia a decis să editeze o broșură, care să clarifice credincioșii asupra acestui lucru. În broșură, după cum spune *Εκκλεσια*, se arată că înțeleptul grec Sosigen, din porunca lui Iuliu Cezar, în 46 în. de Hristos a corectat calendarul care s’a numit de atunci încolo Calendarul Iulian. De acesta s’a folosit și biserica latină până la 1582, când pe timpul papei Grigorie al XIII-lea s’a introdus noul calendar îndreptat, care se numește

gregorian. De aci se trage concluzia, că respectarea Calendarului Gregorian și părăsirea celui Iulian nu e în contradicție cu spiritul Bisericii ortodoxe, cum cred stiliștii noștri. (ivo).

Lumea misionară

Imensul teritoriu misionar, care stă sub jurisdicția Congregației „De Propaganda Fide” și e răspândit în toate cele cinci continente, are o populație nu mai mică de un miliard de locuitori, mai mult de jumătate din populația pământului. Lucrătorii catolici, care se trudesă să facă lumină în sufletele atâtor păgâni, numără 60.000 persoane, preoți, călugări și călugărițe, deci un misionar tot la 17.000 păgâni. Însă proporția e și mai mare dacă se are în vedere că dintre aceste 60.000 persoane numai 16.000 sunt preoți, adică un preot tot la 62.000 păgâni.

O treime din personalul misionar o formează elementul sau clerul indigen. Catolicii răspândiți în această mare de păgâni sunt 25.000.000 deci 2,5% din păgâni. Această cifră e destul de mare, dacă se consideră greutatea de care se izbesc misionarii în munca lor apostolică și dacă se are în vedere numărul lor destul de mic în comparație cu exigențele multe ale misiunilor.

Deviza acestor eroi creștini e: Creștină și civilizație. În orice manifestațiune a vieții misionarului are înaintea ochilor aceste două bunuri spirituale, îngrijindu-se în același timp și de cei oropsiți de soartă. Iată câteva cifre despre munca misionară catolică în păgânismul imens:

Misionarii au peste 17.000 școli cu 62.000 învățători și cu mai bine de 2 milioane școlari. Aceste școli sunt de toate categoriile, începând dela cele primare și terminând cu cele universitare. Pentru creșterea clerului indigen există 400 seminarii cu 18.000 clerici. Pentru bolnavi funcționează 770 spitale cu 36.000 bolnavi, 100 leprozerii cu 60.000 leproși, 2.800 dispensarii, care au

dat 25 milioane consultațiuni la an, 1900 orfelinate, în care sunt îngrijiți 113.000 orfani, 400 ospicii pentru bătrâni cu 18.000 de clienți, în afară de alte institute.

Iată ce trebuie să știe oricare bun catolic și să nu rămână surd la apelul pe care Biserica îl face pentru misiuni. Suntem siguri că apelul Exc. Sale înalt Preasfințitului Mitropolit pentru colecta în favorul misiunilor va găsi larg răspuns în sufletele fiecărui creștin, știind că „orice ați făcut unuia dintre acești mai mici frați ai mei, Mie mi-ați făcut”. (Ivo).

Pentru cei părăsiți

În Birmania, în prezența înaltului comisar al Statelor Shan, a 10 regi mici și a numeroase personalități, s'a făcut inaugurarea oficială a leprozeriei din Loilem, restaurată. Această leprozerie, destinată să îngrijească leproșii din statele Shan, e încredințată Surorilor de caritate a Fericitei Capitanio. Nefericiții de ei locuiesc câte doi într'o căsuță și se ocupă cu cultivarea unei mici grădini și cu alte lucruri mărunte, așa încât leprozeria are aspectul unei colonii înfloritoare. Restaurarea ei s'a putut face mulțumită generozității binefăcătorilor din Italia, fiind capabilă să adăpostească 1200 leproși, care sub îngrijirea surorilor își află mângăiere pentru nenorocirea, ce s'a abătut asupra lor. Încă un exemplu al spiritului de sacrificiu ce domnește în Biserica lui Hristos! (Ivo).

† Ioan F. Negruțiu

În 16 Decembrie 1940 s'a stins din viață, la vârstă de 87 de ani, venerabila figură a profesorului pensionar Ioan F. Negruțiu, fostul director al Școlilor normale — de băieți și fete — din Blaj.

Cu „Moșul Negruțiu”, cum îi spunea publicul din Blaj, a dispărut un reprezentant ilustru din pleada marilor dascăli ai Blajului, un slujitor credincios al bisericii sale, un muncitor de primul

rang în ogorul cultural al neamului românesc, un naționalist înflăcărat, un publicist de seamă și ... un om bun.

Feciorul de țărani înstăriți din Suceș (Someș) după ce terminat liceul la Blaj și teologia la Gherla, în 1880 a fost numit de Mitropolitul Ioan Vancea profesor la Liceul de băieți din Blaj, de unde în 1882 a fost trecut la Școala normală de băieți, sau Institutul pedagogic, cum se numea pe atunci.

Din 1909 până în 1928, anul trecerii la pensie, a îndeplinit și funcțiunea de director al școlii normale de învățatori, iar din 1924 și pe cea de director al școlii normale de fete, care s'a organizat datorită străduințelor și priceperii sale.

Ca *asesor consistorial* a avut să rezolve nu numai chestiunile școlilor pe cari le conducea, ci, cu deosebire în timpul stăpânirii ungurești, a trebuit să redacteze o mulțime de rapoarte în chestiunea școlilor primare greco-catolice, amenințate în existența lor de legea contelui A. Apponyi.

Pe *teren didactic*, în afară de îndeplinirea conștiințioasă a îndatoririlor de profesor și director, a compus o serie de manuale, atât pentru învățământul secundar cât și pentru cel primar, (ca de ex. Stilistica pentru cl. IV sec., Carte de citire română și Carte de citire maghiară pentru cl. II—IV primară, etc.).

Pe *terenul publicistic* este remarcabilă activitatea sa la diferite ziare și reviste. Articole de ale sale au apărut în „Preotul Român”, „Cărțile sâteanului român” și „Amicul familiei”, al căror redactor-proprietar era fratele său Nicolae I. Negruțiu, preot în Gherla. A colaborat și la ziarele din Blaj: „Unirea” și „Unirea Poporului”, iar „Foaia școlastică” din Blaj, care era organul Reuniunii învățătorilor gr. cat. din Arhidieceză, a condus-o din 1899—1914.

Un *rol cultural* deosebit a avut în calitate de membru în comitetul central al Asociațiunii și de președinte al Despărțământului XI, Blaj, al Astei.

Pentru culturalizarea poporului a scris mai multe broșuri, ca: „Prăsierea cucuruzului”, „Lucrarea și îngrijirea unei moșii, după comasare”, „Prăsierea și îngrijirea legumelor”, „Nutrețul măiestrit”.

Darnic și marinos cum era, nu pregeta să pună trăsura proprie la dispoziție pentru membrii Astei cari mergeau să conferenționeze la sate.

Pe teren național a luptat în cadrele partidului național român la deșteptarea conștiinței naționale și progresul pe teren politic al neamului nostru asupra de Unguri. Ca răsplată, după realizarea unității naționale, a fost ales senator în primul parlament al României întregite, în 1919.

N'a fost mișcare culturală și socială inițiată la Blaj, în ultimii 60 de ani (1890—1940), la care regretatul Ioan F. Negruțiu să nu fi luat parte.

Ori unde era nevoie de un sfat, de o inițiativă, și chiar de jertfă materială, Ioan F. Negruțiu era prezent.

Inimă bună și mână largă, — nu-l vor uita nici foștii săi elevi, nici atâtea lipaiți, pe cari i-a miluit.

Pentru meritele sale atât de variate, a fost răsplătit atât de superioritatea sa bisericească, — fiind numit protopop onorar și asesor consistorial, — cât și de autoritățile civile, acordându-i-se „Răsplata muncii pentru merite bisericesti cl. I”, „Răsplata muncii pentru merite în învățământ cl. I”, „Coroana României” în grad de cavaler și „Steaua României” în grad de ofițer.

Immormântarea lui Ioan F. Negruțiu, care a fost o personalitate bine cunoscută și mult apreciată a societății românești din Ardeal, s'a făcut din Catedrala din Blaj, în ziua de 18 Decem. 1940, după ce a fost parentat în numele bisericii, școlilor și a societăților culturale din cari a făcut parte. La mormânt l-au însoțit pe lângă membrii numeroase și distinse ale familiei, înțreagă intelectualitatea din Blaj și marea mulțime a elevilor și elevelor

dela școlile pe cari le-a servit cu devotament timp de aproape o jumătate de secol. (*Cor. Săcra*).

„Inter arma — charitas”

Războaiele au fost totdeauna urgii cumpilate pe capul neamurilor încăerate. Și pentru noi, cel de azi, e ceva greu de înțeles — cum scrie „Schönere Zukunft” (3. X. 40), — că înainte de aceasta cu mai puțin de optzeci de ani, pentru cazuri de războaie, nu se luaseră nici un fel de măsuri speciale pentru răniți, și nu erau nici convenții internaționale cari să fie pus la punct precis chestia aceasta.

Astăzi avem *Crucea Roșie*, care are merite neperitoare pe tărâmul menționat. Și cum tocmai și-a serbat jubileul de 75 de ani, face să ne oprim la opera aceasta caritativă, deosebit de vrednică de stima tuturor.

A luat ființă sub numirea de „înțelegerea dela Geneva pentru ameliorarea sorții răniților și a bolnavilor din ostile asiltoare pe câmp de războiu”. Adevăratul ei întemeietor este *Henri Durant* din Geneva. Acest om de bine fusese de față la lupta dela Solferino (1859), unde căzuseră jertfă 40.000 morți și răniți. Lucrarea sa „Amintire despre Solferino” (1862), a stârnit senzație, cu protestul său bărbătesc împotriva barbariei cu care erau tratați cei căzuți jertfă războiului. Ca urmare s'a format un *Comitet Internațional pentru ajutorarea răniților*. Nu peste mult s'a jinit (în 1863) și o conferință internațională căreia li stătea cauza la inimă. N'a trecut anul și 16 națiuni și-au avut reprezentanții în *Crucea Roșie*. Atunci s'a încheiat și cea dintâi convenție. De prezent *Crucea Roșie* e recunoscută, respectată și susținută, de 62 de state, având 40 milioane de membri.

Pe răboiul activității caritative a acestei organizații internaționale (ratificată și de Germania în 1934) se

Încetează până acum 11 milioane de zume de luptători, mai ales prinsoneri de războiu. După trecutul războiu mondial, grija Crucii Roșii s'a extins și la cei păgubiți de războiu. Prin Surorile de Caritate a activat binefăcător și pe terenul sănătății publice. A luptat apoi cu succes împotriva mortalității infantile și a făcut mult pentru bolnavii de oftică. — Pentru toate acestea are drept la cea mai deplină înțelegere și stimă din partea tuturor celor ce țin la porunca iubirii de aproapele, lăsată creștinătății de Mântuitorul lumii. (n).

Situația bisericii catolice în Germania

Ziarul catolic „*Der Kirchenbote*” care e scoasă de episcopia Osnabruck, a publicat un articol interesant cu privire la organizația actuală a bisericii din Germania, din care extragem următoarele:

Primatul Germaniei este arhiepiscopul din Salzburg. După cele mai recente, constatări Biserica catolică din Germania numără mai mult de 50 episcopi, cu mai bine de 12.000 parohii și cu 35.000 preoți.

Vechea Germanie are 6 provincii bisericești: *Colonia* cu episcopii la Aix-la-Chapelle, Limburg, Muenster, Osnabruck și Trier; *Paderhorn* cu Fulda și Hildesheim; *Breslau* cu Berlinul, Emland și Schneidemuchl; *Munich-Fraising* cu Augsburg, Passau, și Regensburg; *Bamberg* cu Würzburg, Eichstätt și Speyer; *Friburg in Br.* cu Mainz și Rottenburg. În afară de acestea mai sunt de amintit Danzigul și Memelul.

Marca de răsărit cuprinde două provincii bisericești: *Viena*, cu episcopie la Linz și St. Poltzen și cu Administrația apostolică din Burgenland; și Salzburg cu episcopia Gurk (reședința e la Klagenfurt) și

Sekau (reședința la Graz), precum și Adm. apostolică Innsbruck-Feldkirch.

Protectoratul Boemiei și Moraviilor au deasemenea 2 provincii bisericești: Praga și Olmuc.

În Polonia ocupată, din care făceau parte 5 provincii bisericești cu 15 episcopi, situația încă nu e clară, dat fiind că nu s'a terminat repararea germanilor.

Astăzi există în Germania 8.600 mănăstiri și așezări asemănătoare cu mai bine de 100.000 călugări și călugărițe.

Clerul se pregătește în 78 facultăți teologice de pe lângă marile universități ale Reichului, așa încât se spune că deocamdată nu va fi criză de preoți catolici în Germania. — Dar apăsăm pe cuvântul: se spune. (Ivo).

Filozofia italiană se convertește

În zilele de 22—25 Octombrie s'a ținut, la Florența, al 14-lea congres de filosofie națională italiană. Au fost reprezentate toate curentele filosofice, „dela idealism la neopozitivism, dela ontologismul critic până la filozofia existențială modernă, dela diferitele direcții ale realizmului până la Tomismul clasic”.

Dările de seamă asupra dezbaterilor sunt unanime în a sublinia reușita excepțională a congresului, constatând totodată că el însemnează o hotărâre întoarcere spre vechea tradiție filozofică italiană, adică spre toism. Chiar cuvântul prin care ministrul Bottai a deschis congresul este străbătut de spiritul creștin. — Semnificativ este apoi faptul, simplu în sine, că Gentile și P. Ga-melli stau alături în aceeași ședință și vorbesc dela aceeași catedră, la care se peramă în bună armonie baze civile și sutane preoțești ori monahale, pînă apoi în discuțiuni cât se poate de amicale. Insași această atmosferă, care nu se putea concepe acum câteva decenii,

este elocventă. Și mai grăitoare însă referatele și discuțiile: cei mai de seamă dintre gânditorii Italiei de astăzi se declară pentru patrimoniul tradițional al cugetării creștine-teiste. Nu s'au înlăturat încă toate netnfelegerile. Există încă grupuri extremiste care (în cu rigiditate la sistemele veacului 19. Dar rândurile adeptilor scad mereu. Până și prof. Aug. Guzzo, adept al idealismului moderat, și-a afirmat întoarcerea spre realismul creștin, pentru care se declarase de altfel în recenta sa lucrare: „Sguardi sulla filosofia contemporanea”, în care scrie între altele: „Între metafizică și creștinism, eu mi-am făcut alegerea: nici o altă metafizică decât creștinismul; nu un filozof oarecare al creștinismului, ci creștinismul însuși, ca credință”. — Impresionantă în deosebi mărturisirea prof. Tarozzi, unul din corifeii pozitivismului, care trece drept cel mai de seamă ucenic al lui Roberto Ardigó. După căutare lungă, a ajuns și el la recunoașterea Dumnezeuului personal. „Mărturisind aceasta — a spus el — nu avem nevoie să renegăm trecutul; ajunge să cugetăm din nou, în lumina noii culturi, tot ceea ce au fost recunoscut doi mari cugetători italieni, Dante și Gioberti. Amândoi au fost convinși, că Prima cauză infinită este transcendentă față de lumea creată — așadară nu intramundană ci supramundană — și de aceea cu totul deosebită de tot ceea ce cade în noțiunile de spațiu și timp”.

Făcând aceste constatări îmbucurătoare, unul din cronicarii, P. Dozza S. L. are o remarcă de esențială importanță pentru viitor. „Este de datoria filozofiei catolice — scrie el — să caute cum s'ar putea face mai accesibilă filozofia noastră cugetătorilor din vremea nouă. Felul lor de a gândi se deosebește așa de mult de al nostru, încât de multe ori ne ciocnim fără cea mai mică intenție. În concluzii ajungem de obicei foarte aproape unul de alții; în premise însă, în preliminarii etc. șunțam foarte

depărtați. Nici vorbă de o schimbare a temeliiilor noastre; ci e necesar să tâlcuim adevărul vechiu în formă nouă, care să fie atrăgătoare și convinșătoare totodată. Prof. Padovani a remarcat, că noțiunile vechi și moderne în filozofie nu spun nimic, fiindcă filozofia însemnează căutarea nu a nouătății, ci a adevărului”. (a).

Mănăstirea Strahow

Deși străină și departe de meleagurile noastre, mănăstirea *Strahow*, din împrejurimile metropolei *Praga*, nouă, Românilor ardeleni, ne este dragă. Asta din vremea trecutului războiu mondial, de când ne leagă amintiri neuitate de ea și de *Preacuv. abate Zavoral*, care se afla în fruntea ei și care, învățând să ne cunoască neamul și limba, le-a îndrăgit pentru totdeauna. Dovada a făcut-o în chip mișcător: ne-a învățat limba și ne-a mângâiat rănțile de războiu și bolnavii aflători prin cele spitale ale capitalael boeme și jur.

Pomenim la acest loc mănăstirea *Strahow* pentru acest fapt, și pentru împrejurarea că, anul acesta, s'au împlinit opt sute de ani dela întemeierea ei. Primul abate a fost *Giezo*, ieromonah dela *Steinfeld*, din tagma, pe atunci nouă, a sf. *Norbert* (*premonstratensi*), pe vremea domniei lui *Vladislav II*.

Fostul canonic de *Köln*, devenit curiosul *Giezo*, ajutat mult și de *Gertruda*, soția regelui, s'a priceput să facă în scurtă vreme din *Strahow* un centru de artă și cultură religioasă pentru *Bohemia* acelor timpuri. Pentru știința lor aleasă și impunătoare, abații acestei mănăstiri au fost nu odată chemați la sfat în chestii mari de stat.

Ca toate focarele mănăstirești pline de viață, și acesta și-a avut ramificațiile sale nu numai în *Bohemia*, ci și în *Moravia*, în *Sudeți*, în *Austria* și *Polonia*, Mulțumită monahilor din

Strahow, a luat ființă la Praga, în 1348, cea dintâiu universitate germană în Europa.

În decursul veacurilor mănăstirea aceasta a avut de suferit foarte mult. De repetate ori a fost incendiată și jefuită. Pe vremea răsmirițelor husite pe vremea războiului de treizeci de ani, ca și în cel pentru Silezia, a fost din nou grav deteriorată. S'a refăcut însă mereu. Admirabila clădire în stil barock, care se păstrează neatinsă și azi, s'a ridicat cu ajutorul Mariei Tezesia. — La orga fără pereche a bisericii de aci venia deseori să cânte însuși Mozart.

Biblioteca mănăstirii din Strahow numără 150.000 volume; 1200 incunabule; peste 2000 manuscrise dintre cele mai vechi, între cari un ms. de evanghelle din veacul XI. Galeria sa de picturi e cea mai valoroasă din Praga. Printre cele 1100 de opere cu cari se poate mândri, se află și deale lui Dürer, Cranach, Rubens, van Eyck, Lionardo da Vinci. (n).

Pionieri culturali

Spiritul SS. Ciril și Metodie, cari au creat Slavilor alfabetul, n'a lipsit niciodată Bisericii lui Hristos. Ori unde-și bat țărushul misionarii Romei, cel dintâiu gând al lor este să învețe bine limba băștinașilor și s'o prindă apoi în halna cea mai potrivită a scrisului și a tiparului, pentru băștinași și pentru alții.

Lucrul acesta s'a încercat și se încercă de veacuri și cu limba chineză, de exemplu. Cele vre-o patru sute de încercări de până acum de a îmbrăca această limbă în halna alfabetului latin, au dat însă toate greș. Motivele sunt mai multe. P. Avedano S. I., într'o mică dare de seamă din „Osservatore Romano“ (17. IX. 40) înșiră trei: Deosebirea foarte mare dintre înseși dialectele chineze; faptul că și europenii exprimă unii într'un fel, alții într'altul,

literele latine, și împrejurarea că, în l. chineză, multe semne grafice se scriu diferit, dar se exprimă la fel.

Acum câțiva ani însă doi misionari din Peking — pe nume: P. Lamasse și P. Jasmin — au izbutit să creeze un alfabet care a lăsat la o parte fonetica, răzîmându-se pe temeliile ortografico-etimologice. La acest rezultat au ajuns după ce au studiat temelnic și îndelungat străvechea limbă chineză, pe care se întemeiază toate dialectele de azi. Primul manual de acest fel a fost tipărit în 1936 și a fost primit cu în-sullețire atât de lumea misionară creștină, cât și de chinezii cu carte.

Introducerea acestui alfabet ar avea o însemnătate imensă pentru China: Și-ar putea răspândi ușor literatura sa bogată printre sutele de milioane de Chinezi, și totodată ar putea-o face cunoscută și străinătății. Afară de aceea s'ar putea folosi de mașinile de scris și de tipărit ale Apusului. Și câte alte binefaceri n'ar izvorî dintr'astel (n).

Biblia în Spania

Dragostea față de Cartea Cărților n'a lipsit niciodată din lumea peninsulei iberice. Mai în urmă însă scăzuse mișcarea biblicistă în Spania catolicismă. În acelaș timp micile grupuri protestante, icuite ici-colo, desfășurau o activitate febrilă chiar sub acest raport.

Îndată după trecerea războiului civil, „Asociația pentru promovarea Studiilor Biblice“, care ființa mai de mult, s'a apucat de realizarea unui plan predilect al său: scoaterea unei Biblii complete, în ediție nouă și critică, cu text castilian, și refacerea radicală a revistei biblice „Estudios Bíblicos“. În urma conferinței episcopoești din toamna anului 1939, s'a aranjat o „Săptămână Biblică“, la care și-au anunțat participarea savanți catolici de renume din Spania și din străinătate. Programul acestei „Săptămâni Biblice“ prevede adân-

cirea studiului Sfințelor Scripturi la fmaltele școale teologice, precum și întărirea și potențarea mișcării biblice în păturile lumii culte și a poporului.

S'a hotărât deasemenea să fie tipărit un „Manual Biblic“, din care au și ieșit mai multe volume, și la care lucrează peste 60 de specialiști. În slujba aceleiași idei fericit inspirate stă și editarea de texte biblice alese, cu prețuri foarte scăzute; folosirea Bibliei pe toate treptele învățământului școlar; aranjarea unei expoziții: „Biblia în Spania“ care între altele, să facă dovada, cu acte și documente, că în Spania Cartea Sfântă a fost răspândită și înainte de reformațiune, etc. Radio spaniol stă și el, bucuros, la dispoziția promotorilor mișcării acesteia binefăcătoare. (n).

Trandafir între ruine

Cu ziua de 2 Maiu 1940 — praznicul Înălțării Domnului la Latini — albul Sfinților a fost intraurit, deodată și alături de stigmatizata din Lucca Apeninilor, (*Gemma Galgani*), cu încă un nume ce va străluci, prin veacuri, în analele eroilor Crucii: *Marta Eufrasia Pelletier*, fiica glorioasei Vendée franceze, născută în surghiun, pe vremea de teroare a Marelui Revoluții, în ostrovul Noirmuttier, la anul 1796, în ziua când Biserica Romană cinstea pomenirea sf. Ignatius de Loyola (31 iulie).

Trăsăturile de temelie ale caracterului său au fost vederea limpede, hotărârea bine chibzuită și nestrămutată, energia, neînfrântă și un neistovit zel spre a munci și a se jertfi în slujba Domnului și a sufletelor, oricâte piedeci i-ar sta în cale. Toate fluminate de o inteligență scăpărătoare și de o vioiciune neumbrită. „Tu vei fi ori un tiner, ori un drac împelțat“, îi spune odată o călugăriță ursulină, care-i era dascălă. „Eu am să fiu călugăriță“ răspunde școlărița de-o șchioapă.

Și călugăriță s'a și făcut. — Dar ce călugăriță: o minune a veacului său și a veacurilor viitoare! În ceasurile de întunec și de cumpănă a uraganului revoluționar, dânsa o să fie cunoscută sub numirea de: „Singurul bărbat din Angers“. Asta pe lângă toată statura ei mărunțică nu mult grăitoare dela distanță. În data ce o vedeai însă din apropiere — spun toți cari au cunoscut-o — rămâneai copleșit de extraordinara forță ce se desprindea din toată a ei făptură: din privire, din grain, din gesturi. Așa fusese brunețica și simpatica *Rosa Virginia Pelletier* la vârsta de 15 ani, în colegiul dela Tours, unde își împăcluește tovarășele de școală pe care înzadar încercaseră bunele Măicuțe să le cumințească. Așa a rămas și monahla *Maria Eufrasia* până la sfârșitul abdicumetelor sale zile bogate în biruine ale bunățății înțelepte, în neîntreruptă războire cu pășua, și cu sora sa neînțelegerea.

Rânduri măsurate pe cruceare împusă, ca ale noastre, e cu neputință să prindă o figură de epopee apostoalică, cum e cea a Sf. Eufrasia, expresia tipică a neasemuitului suflet francez transfigurat de luminile vie ale evangheliei lui Hristos. Aici încreștăm doar câteva momente dintr'o viață de peste șaptezeci de ani (1796—1868), dintre cari cincizeci și trei trăiți în aspră rânduială mândsăstrească.

Trebuie reliefat în primul rând că întreagă viața i-a fost încărcată de nenumărate cruci. Pe dânsa însă asta n'a descurajat-o. La mai bine de cincizeci de ani dela juruințele sale monahale, aducându-și aminte de crucea pe care o primise cu acel prilej din mâinile superiorității, reflecta, fără umbră de afectare: „Congregația mi a procurat bucurii nemăsurate. Dar dacă în celalalt talger al balanței așa pune crucea aceasta

nu știu de care parte ar apăsa mai tare greutatea". — Cu toate acestea nu și-a desmînțit niciodată numele (Eufrosina = Eufrosina = *Εὐφροσύνη* = voie bună, veselie); a rămas mereu senină și zămbitoare, în mijloc de neguri, vijora, fulgere și trăsnete.

Fiica sufletescă a Sf. Ioan Eudes (canonizat în 1925) — întemeietorul cînului „Malcii iubirii” în care intrase și odrasla bunului medic Pelletier din Soullans — a ajuns în curând maestră a fetelor cari, după ce avuseră nelericirea să se cufunde în noroiul vieții, căutau scăpare în „Azilele” înființate de același Sfânt și cari erau un fel de limanuri ale mîntuirii pentru ele. Multe, cari nici după ce se refăceau sufletește, nu voiau să se mai întoarcă în lume, ci doriu să îmbrace haina călugăriei, treceau în așa zisele „Institute pentru Magdalene”, după o plldă din Paris. Care însă dăduse faliment complet. „Decă-ți trebuiesc canoane amare, deschide „Institute pentru Magdalene”, îi spuneau pășii din capitala Franței. Dar pe superioara congregației „Bunului Păstor” nu o înspăimânta nimic. Las că-i și ziceau: „Temerară, iubitoare de noutăți și totdeauna gata s'o ia înaintea vremilor, a întâmplărilor și a oamenilor”. Pentru

cari „păcate”, și pentru îndrăzneala de a înființa așezăminte ca cele pomenite — ba și unul nou: „Opera Sf. Genoveva” — au prigonit-o cu pări până la Roma. „Câte scrisori de pără împotriva Superioarei „Bunului Păstor” au intrat până acum?” a întrebă odată Papa Gregoriu XVI. „Treisprezece”. — Și ce răspunde dănsa, față de părășii săi? — „Nimic”. — „Atunci adevărul e de partea sa”. Și-a aprobat regulile noului așezământ. Ea știa din experiență adevărul celor ce le spunea deseori novițelor: „Numai când un lucru a izbucit depiîn, se grăbește toată lumea să ne asigure că se bucură împreună cu noi și că a înțcut rugăciuni în vederea succesului obținut, pe care l-au prevăzut cu toții și l-au dorit”.

La moartea sa această lemaie neînfricată lăsa în Franța, Belgia, Sardinia, Austria, Bavaria, Anglia, Statele Unite, Canada, Algeria, și în alte părți de lume, o sută unsprezece mîndstiri (înafară de cele închise de oameni și vremi vrășmase), în șasesprezece provincii, cu 2376 monahii, ce se ostentau spre slăvirea proprie, jertfindu-se totodată spre binele sufletesc și trupesc a zeci de mii de ființe ce aveau neapărată lipsă de aceasta. (n).

BIBLIOGRAFIE

CAIETE DE ARTĂ ȘI CRITICĂ: „Simetria” I. II.

Arhitectura ca artă plastică — joc magnific și transcendent al luminilor și umbrelor, cum o definește Le Corbusier — a încercat, odată cu progresul mașinei, o alunecare din preocupările colective. Aceasta în folosul „arhitecturii” utilitariste. Rosturile ei de artă, „cea mai pură alături de muzică și poezie, fiindcă ea crează o supranatură”, s'au uitat; apele ei s'au pierdut în setea nesatisfăcută a betonului, turnat în scandalos de apre-

ciata formulă a utilitarismului modern. Acest lucru s'a săvârșit în așa măsură, încât azi noțiunea de arhitectură înseamnă pur și simplu „meșina de locuit”, un spațiu întîrcuit și amenajat pentru o pretinsă și mai economică comoditate corporală.

Fenomenul acesta, aproape universal, de denaturarea noțiunii, se datorește unui întreg complex de motive cu origine în caracteristicile evoluției „spirituale” moderne, în

acel recul pe planul sufletesc și avansarea pe cel al rațiunii pure. Un dezechilibru cu repercusiuni pe toate planurile vieții și deci și pe cel de care ne ocupăm.

Raționalismul idolatrizat s'a infiltrat și în gândirea arhitectonică, creînd o confuziune de atribuțiuni între arhitect-artist plastic și inginerul constructor. Și ce e mai caracteristic, e că chiar arhitectul a fost deposedat de premisele și adevărurile primare ale meseriei, după care i s'a pus la dispoziție limbajul pur, rece, cu posibilități restrânse al tehnicii. Iată ce spune în această privință dl G. M. Cantacuzino în „Simetria” I: „Până în epoca Renașterii desenele arhitecților erau făcute cu mâna liberă și mereu completate cu schițe în perspectivă... Dealtfel arhitecții erau mai întotdeauna și sculptori sau pictori și aveau o formație completă de artist și nu de semitehnician ca astăzi”. „Arhitecții cari se depărtează din ce în ce de sculptură, cer dulgherilor, pietrarilor uneltele lor pentru a trage »bare» cum se zice la Școala de Belle-Arte din Paris. Un întreg arsenal ingineresc invadează atelierele arhitecților”. „Decăderea arhitecturii a început odată cu introducerea desenului zis »linear» iar acesta, adăugăm noi, a fost consecința a evoluției »spirituale» amintite.

La acestea mai adăugați democratizarea gustului public, acel capriciu nefast al parvenitismului, dezechilibrul în valorile materiale, pauperismul oficial și particular și veți putea înțelege evoluția în tot tragismul ei. Într'adevăr, purtați-vă gândul la Parthenon, la catedralele gotice de piidă, la Biblioteca San-Marco a lui Sansovino, formidabile creațiuni ale genialității omenești, în care s'a înfăptuit o totală transformare a materiei brute în joc magnific și transcendent al unei spiri-

tualități. Materia, prin definiție amoră și greoaie, a dispărut copleșită de voința de a fi în slujba sufletului, singurul mobil al întregii înfăptuiri. Alături, hibridul contemporan cu singura lui rațiune de a fi în formula care l-a procreat ca pe un rezultat de problemă. Căci aici pe primul plan cade utilul, forma arhitectonică nefiind decât rezultanta lui. Deci un grafic, consecință logică a unei formule.

„În artele plastice valabilitatea spirituală se naște unde utilul începe să fie depășit, unde apare simbolul. Mașinismul tinde mereu să exprime graficele forțelor sale, fără a atinge vreodată o ideogramă. Această discriminare între grafic și ideogramă se impune, căci în ea se găsește tot procesul artelor moderne” (Simetria II).

Acțiunea de discriminare pare a se contura, odată cu reintegrarea unei veritabile spiritualități. Acea în care deposedarea forțelor spirituale nu va mai fi posibilă în folosul uneia, totul desăvârșindu-se într'un deplin echilibru clasicist. (Clasicismul: »stare de echilibru sufletesc între conștiință și sentiment, o stare de echilibru între personalitate și tradiție, o atitudine de seninătate a prezentului între trecutul cunoscut, judecat, înțeles și viitorul intuit, pregătit, provocat”. G. M. Cantacuzino). Revenind, vom constata că o acțiune de descurcarea atribuțiilor arhitecturii și ale inginerului în arhitectură, și deci o descifrare a pozițiilor arhitecturii ca artă plastică și arhitecturii ca un ce util s'a pornit, peste tot, unde fenomenul interesează. Ea va deveni mai viguroasă pe măsură ce arhitectura de azi se va contura în întreaga ei sărăcie de simbol.

„Simetria”, caietele de artă și critică ale dd. G. M. Cantacuzino, O. Doicescu, Matilda Ghika și P. E. Miulescu sunt un început la noi în România.

Virgil Fulcoș

HORIA TECULESCU: V. Oniștu, un educator — București, Ed. Casei școalelor 1937.

Astăzi, când nevroza stăpânește sufletele, când îndrumătorii tinerețului au pierdut cărna, iar sufletele în formație plutesc în voia valurilor, mai mult ca oricând ne grăește trecutul de muncă și jertfă. O frântură din acest trecut istoric, ne-o prezintă cartea d-lui H. Teculescu: *V. Oniștu, un educator*.

Viața și activitatea profesorului V. Oniștu, deschizător de suflete și ziditor de idealuri, plutește în atmosfera de căld și conștient românism a Brașovului dinainte de război, capitala estetică a Țării românești... la răspântia cea mare a neamului nostru, la răscrucea unde se întâlneau, în cântec de frunză prins din veșnicie, clobanul moldovean, cu cel muntean și cu cel ardelean.

Aici pășește, în anul 1890, tânărul Virgiliu, fiul judecătorului Alex. Oniștu din Reghin. De-acum începe șapta cea mare, ca îndrumător al școlii, ca educator al tinereții, ca organizator al societății, ca scriitor și istoric literar, până când glasul plin de farmec va amuși și privirea senină se va stinge (21 Octombrie 1915).

V. Oniștu a fost un îndrumător al școlii.

În 1894 ajunge director al liceului din Brașov, având în linia înaintașilor exemplul grăitor al lui G. Munteanu și I. Meșotă. Cu venirea lui Oniștu ritmul de viață se intensifică, zestrea generațiilor trecute, tradiția sănătoasă este sporită. Tânărul harnic a înțeles că unui director i se cer în măsură mai mare calitățile unui profesor, că numai munca și cunoștințele pot să-l dea autoritatea și prestigiul, nu ordinul de numire. De aceea, devotat învoșământului, cu energie și cu tact a pornit la lucru, stimulând pe elevi la împlinirea datoriei și îndemnând pe profesori să le servească de model.

A fost un pedagog.

Studiile: Despre educație, Tratatul excepțional și Ocupațiunea particulară, ne înfățișază pe îndrumătorul luminat, cunoscător al pedagogiei moderne, părintitor al principiiilor spenceriene și totuși un idealist, mare admirator al culturii greco-romane.

A fost un orator.

Neuitate vor rămâne zilele de 'ncheierea anului școlar la liceul din Brașov! Discursul rostit atunci de cărmuitorul școalelor avea un farmec deosebit. Figura lui decorativă apărea la tribună cu o măiestrie rară, iar vorba se revărsa caldă, convingătoare și plină de vraje. În fiecare frază vibra un suflet mare și palpită o credință neclătinată. Cuvântul începea rar, se pregătea atmosfera pentru problema de lămurit, urca într-o argumentare de-o disciplină logică cristalină, culmina în incandescența unui sentiment și se frângea coborând în concluzii definitive.

A fost un profesor, îndrăgît de catedră și cu dragoste părintească față de elevi.

L-am avut în clasa IV ca profesor de L. română. Parcă-l odd ș-acum... pășind demn, judecând cu cumpăt și rostind grav și răspicat îndemnuri înțelepte pentru viață. Pedepsind cu terțarea, sau îndreptând cu muștrarea, înțelegând svăpdiarile adolescenței noastre, răspândind încredere și optimism, păstrând un zămbet mântuitor și pentru cel mai descurajat elev... Nu opera cu noțiuni nesigure sau necunoscută, stăruia asupra fiecărei chestiuni cu răbdare, nu înainta cu materialul până când nu se convingea că fiecare elev a înțeles totul, dealușit.

Activitatea lui bineînțelegătoare nu s'a restrâns în cadrele școlii. Răspunzând chemărilor vremii, a luptat și

pe teren social. A fost președinte al secției literare a „Astei”, vicepreședinte al Societății pentru fond de teatru și membru corespondent al Academiei Române. Astfel el nu a rădădit numai nivelul școlărilor, ci și al vieții culturale românești din Ardeal.

Incălcările literare dovedesc unele calități de observator al vieții, dar stilul e prea didactic, încărcat cu reminiscențe din Biblie, de proverbe latinești și germane, de expresii din popor și cronicari. Nota didactică i-a stânjenit inspirația, sau n'a avut îndemânarea de-a scormoni mai adânc în suflate.

În prezentarea vieții și a operei lui V. Onițu, d. H. Teculescu folosește un întreg aparat științific. Împărțirea în capitole bine distincte și omogene, dovedește muncă și erudi-

ție. Etimologiile cuvintelor: Brașov, Bârsa, Tâmpa, ne vorbesc de filolog; istoricul literar și cultural este înțâlnit în fiecare pagină iar înțipirea documentată a relațiilor dintre Brașov și Principate, este a unui scriitor de istorie.

Însă, ceea ce dă farmec deosebit acestei cărți, apropiindu-ne-o, este lirismul amintirilor. Evocarea clipeilor trăite, pătrunde de viață înțelese seci, îmbrăcându-le în haina poeziei.

Erudiția se împletește cu poezia.

V. Onițu, dascălul din Brașov, și-a găsit elevul, care să-l ridice pe plată nemuritoare la căpătâi. Gestul plin al d-lui Teculescu este floarea recunoștinței. Dascălul Blajului așteaptă și ei ziua reînvierii.

V. Stanciu

PIA ALIMĂNȘTEANU: Din cetatea lui Bucur. — 1940.

Cine a citit cele cinci volume cu Corespondența Brătienilor, a fost negreșit impresionat de scrisorile Dnei Pia Brătianu (D-na Alimăneșteanu de azi), singurile scrisori frumoase. Dânsa, mult mai târziu, a și pășit chiar în public, tipătindu-și amintirile din timpul ocupației germane din 1916-18. Dacă și-ar fi dat osteneala să controleze svonorile pe care le răspândeau mușterii stăpânite de isteria războiului și de spiritual intrigei, amintirile sale ar fi dobândit alt preț. Pentru aceasta, ar fi fost de ajuns măcar să-și fi corectat manuscrisul, dând la o parte tot ce înscrisese în pripă, din prea mare credulitate.

Cu totul altă vâlvă au făcut schițele din volumele sale, „Dobrogea” și „Plaiuri Oltenesti” scrise cu real talent. Cu ele, Dna Alimăneșteanu a intrat în rândul scriitorilor. În aceste volume ne zugrăvește oameni și lucruri din Dobrogea și din Oltenia. Mai ales din Oltenia; căci autoarea lor ne arată oltească din creștet până în tălpi.

La fel se confirmă chiar în ultimul

său volum, pe care îl avem acum sub ochii noștri, atunci când pune în gura unui oltean măhnit de purtarea copiilor lui, aceste cuvinte: „Eu sunt mai vinovat decât ei! Trebuia să-i fi crescut la Craiova, nici de cum în vâltoarea Bucureștilor”. În ultimul său volum, ea îmbogățește literatura română cu achițe, ce reamintesc poveștile lui François Coppée și poate încă ale altcuiva. Dar întrucât cercetarea izvoarelor, ce au alimentat realul talent al scriitoarei, cade în sarcina criticii istorice de mai târziu, noi ne vom mărgini să spunem, că acest volum merită a fi citat și comentat. S'a spus că întrânsul se cuprind lucruri reale, înfrumșețate de imaginație și șlefuite cu măiestrie. Pentru noi, care știm ce s'a petrecut astă vară în Mănăstirea dela Tigănești, lucrul nu mai încapă îndoială. Oricum va fi însă, schițele sale conțin roman și realitate, așa cum e totdeauna și pretutindeni în literatură. Ele sunt pline de naționalism și de tradiționalism. Pe cât se pare, autoarea este amărâtă de câte a văzut și auzit, în anii de după război. Dânsa pune

în gura florăresei, care-și plătea unui încașator bujorii, cuvintele: „Să dai banii stăpânirei; să nu născocoști mâine, așa cum vă este obiceiul, că bujorii au fost furați de țigănci. Ea mai tângue pe bietul olar care nu-și poate căpăta de la Primărie prețul oalelor vândute și-și vede vândută de percepător și cenușa din vatră, în contul dărilor comunale. Ne mai povestește și de durerea judecătorului, pe care legea îl împiedică de a hotărî așa cum este drept. Apoi Drul Penescu deși se revoltă împotriva modistei care ține ucenicele bolnave în frig și fără de aer, promite, e drept, că se va ocupa de cea lăsată pe drumuri, dar din Calea Rahovei până la Șosea uită ce a făgăduit și se așează la beut într'un boschet dela Bordei, ascultând cântecul unui lăutar. Mai omenos e băcanul, care după ce reclamă sergentului doi copii cari i-au furat vreo două mere și portocale, când sergentul vrea să-i ducă la poliție, i se face milă de ei, și-l roagă să-i ierte, că e ajun de Crăciun.

Pe alții, mai mult decât religia, îi preocupă câștigul; ca Argintarul, care-și iartă fiul nu din inimă, dar fiindcă negoțul trece înainte de toate. Ne spune că sunt mueri care-și uită de copii, ca Gheorghina, și copii ca Ioniță Buluc, care nu mai vrea să știe de mă-sa. Viil cu viil și morții cu morții — propovăduște în perfectă bună credință, o gropăreasă dela Bellu. Creștinii își închipesesc că biserica din Costești a ars fiindcă unul din săteni a furat salba Sfintei Filoftea. Foarte serios ei asigură că Bulgarii nu au putut trece peste Dunăre moaștele lui Sf. Dumitru, pentru că sfântul s'a lăsat greu, de nu l-au mai putut urni din loc. Maica Evlampia nu vrea să se ducă la doctor, fiind sigură că „pentru a se vindeca i-ajunge să se închine la icoana făcătoare de minni din Sărindar“, așa cum lăptăreasa din Fundeni e convinsă că hărbatul ei s'a înecat, pentrucă a încercat

să ridice năvodul din apă în zi de sărbătoare.

D-na Alimăneșteanu mustră pe Bucureștenii ce au lăsat să cadă în paragină așezămintele strămoșești. Pentru cine nu știe să citească printre rânduri, ar crede că dânsa socotește că ar fi de ajuns ca oamenii să revie la respectarea trecutului și la naționalism, ca toate să redevie bune. Așa numai s'ar părea.

Noi însă, ascultând pe D-ra Gurănescu când asigură pe flăcăetar că mănâncă de toate, „în fiecare zi câte o fteiculiță, la orice masă gustă 2-3 păhărele de vin bun și în fiecare dimineață se duce pe jos din strada Colței până la Băneasa“, ne îngrosim și pricipem ce vrea autoarea să înțelegem. Singura grijă a D-rei Gurănescu nu era decât să nu moară flămândă, liniștită sufletește pentrucă „în Vinerea Mare se duce de se închină la zece biserici și seara cu lumânarea în mână merge la prohodul Domnului de colește biserica din Batiște“. Autoarea își dă perfect seama, că nu îmbrăcându-ne în antereu și punând ișlic în cap, ne întoarcem la ce a fost bine odată; nici aprinzând lumânări pe la icoane și plătind la sărindare, ne mântuim țara și neamul. Asta vrea Dumneaei să pricipă cetitorul și pentru asta trebuie să-i fim recunoscători.

Bine face, prin urmare, cine-i citește schițele, asupra cărora ne oprirăm o țără.

Înceiem dar. Sunt femei care au îmbogățit literatura, dând sfaturi și îndemnând pe scriitor să scrie ce simt ele, că e bun și frumos. Activitatea unor astfel de femei mai totdeauna rămâne tainică. Cine însă la singură condeiul și scrie frumos ceea ce simte și crede, trăește pe pământ atât cât va trăi neamul și scrisul în care a scris. D-na Pia Alimăneșteanu e din rândul ferichilor ăstora, de sigur. Dacă va fi înțeleasă, cum o înțelegem noi, în Cer se va bucura de răsplata dreptilor. (M. T. C.)

Dela Administrația revistei

Am primit cu mulțumită și cultăm următoarele abonamente :

Esc. Sa P. S. Episcop Dr. Ioan Bălan din Lugoj 1000 lei. — Ajutor dela Preaon. Iacob Domșa protopop în Iernut 500 lei.

Pe anul 1936—37: Câte 500 lei: Alba-Iulia: Dr. Atanasiu Mărza. — Sălha: Oficiul parohial. — Câte 400 lei: Of. parohiale din: Minț și Izgar. — 350 lei: Of. parohial: Surducu Mare. — 300 lei: Lăfunas: Ștefan Turcu.

Pe 1937: 200 lei: Arad: Iosif Popa. — 100 lei: Alba-Iulia: Dr. Ioan Codrea.

Pe 1936—7—8: 600 lei: Of. parohial Beba veche. — 750 lei: Of. parohial Ticvanul mare.

Pe 1937—8: Câte 500 lei: Of. parohiale: Bșuțarul de Jos, Romos și Vișag. — 250 lei: Livadia: Emil Vladislav.

Pe 1938: 300 lei: Alba-Iulia: Ing. Vasile Cotta. — Câte 250 lei: Icloda și Racouța (Severin), Oficiile parohiale, — Pădureni: Pavel Drăgan.

Pe 1938—39: Câte 600 lei: Beiuș: Liceul de fete; — Lugoj: Ioan Ienea, — Câte 500 lei: Bârcea mare: Of. parohial, — Blaj: Dr. Dumitru Manu, — Paroșeni: Of. parohial, — Ploești: Dr. Constantin Ardeleanu.

Pe 1939: Câte 300 lei: Arad: Dr. Romul Grapiu, — Ploești: Echim Ilie. Câte 250 lei: Aninoasa: Ioan Traian, — Băița: Mihai Cartis, — Blaj: Andreiu Plaian, — Icloda: Of. parohial, — Războieni: Simeon Bogdan, — Ploești: Ioan Trifu, Petre Constantin. — 200 lei: Bala de Ardeș: Dr. Romul Boliă.

Pe 1939—40: 600 lei: Dumbrăveni: Dr. Alexandra Vamoș. — Câte 500 lei: Ticvanul mare: Valeriu Coprean, — Vișoara: Ioan Mureșan. — 250 lei: Timișoara III: Of. parohial.

Pe 1939—39—40: 750 lei: Alba-Iulia: Dr. Nicolae Pop, — Focșani: Dr. D. Andrieș, — Sebeș: Ilarie Căcovean.

Pe 1940: Câte 300 lei: Alud: Dr. Aurel Radu, — Blaj: Dr. Augustin Tatar, Iuliu Maior, — București: P. S. Dr. Vasile Aftenie, Episcop, Vasile Dădărlat, — Ocna Mureș: Dr. Victor Bogdan, — Petroșeni: Emil Pop, — Sibiu: Dr. Gheorghe Balota, — Sighișoara: Dr. Victor Stoian, — Timișoara: Dr. Augustin Bardosy. — Câte 250 lei: Alud: Iacob Gligor, — Blaj: Ioan Sămpălean, Ioan Săsarman, Alexandru Sechel, Emanoil Oltean, Dr. Septimiu Todoran, Maximilian Boeriu, — Bocșa montană: Of. parohial, — București: Natanail Muntean, — Câmpia Turzii: Aurel Miron, — Dicioșanmărtin: Demetriu Todoran, — Dumbrăveni: Ion V. Bites, Teodor Chindea, Septimiu Costea, — Focșani: Eugen Daschivici, — Jebel: Of. parohial, — Ighiu: Cornel Andrea, — Hațeg: Romul R. Stoica, — Orăștie: Valer Paveloniă, — Piatra Neamț: Gh. T. Kirileanu, — Remetea mare: Ștefan Stănescu, — Sănnicolaul mare: Of. parohial, — Sinaia: Laurențiu Nemeș, — Sibiu: Ioan Badilla, Dionisiu Marcu, — Turda: Petru Suci. — 150 lei: Alud: Ing. Ioan Vicu.

Pe 1939—40—41: 750 lei: Câmpia Turzii: Ascaniu Muntean, — Cugir: Of. parohial.

